

वार्षिक प्रतिवेदन

आ.व. २०७३/७४

नेपाल सरकार

वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग

बबरमहल, काठमाडौं

वार्षिक प्रतिवेदन

आ.व. २०७३/७४

नेपाल सरकार

वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग

बबरमहल, काठमाडौं

प्रकाशक : राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग
बबरमहल, काठमाडौं ।

प्रतिलिपि अधिकार © : २०७४, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, काठमाडौं

आवरण फोटो : हात्ती (अगाडि), सारस चरा (पछाडि)

फोटो सौजन्य : सागर गिरी

सम्पर्क ठेगाना : राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग
पो.ब.नं. : ८६० काठमाडौं, नेपाल
फोन नं. : ००९७७-१-४२२०९१२/४२२०८५०/४२२७९२६
फ्याक्स नं. : ००९७७-१-४२२७६७५
इमेल: info@dnppwc.gov.np
वेबसाइट : www.dnppwc.gov.np

नेपाल सरकार
वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग

दुई शब्द

नेपाल वन, वन्यजन्तु, वनस्पति र जैविक विविधताका लागि विश्वमा नै धनी मुलुकका रूपमा परिचित छ । उष्ण र समशितोष्ण पारिस्थितिकीय प्रणाली देखि उच्च हिमाली पारिस्थितिकीय प्रणालीले थुप्रै वन्यजन्तु र वनस्पतिलाई आश्रय प्रदान गरेका छन् । जैविक विविधता संरक्षणमा नेपालले गरेका प्रयासहरू अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा समेत प्रशंसनीय छन् । यति हुँदाहुँदै पनि जैविक विविधता, भू-दृश्य र प्राकृतिक सम्पदाहरूको क्षेत्रको रूपमा रहेको संरक्षित क्षेत्रको संरक्षण र व्यवस्थापन कार्यमा केही चुनौतीहरू सामना गर्नु परेको छ । वन्यजन्तुको बासस्थानको विनाश तथा क्षयीकरण, अतिक्रमण, चोरी शिकार, वन्यजन्तुका अंगहरूको बढ्दो अवैध व्यापार, मिचाहा प्रजातिको नियन्त्रण, मानव वन्यजन्तु द्वन्द, घाइते, अशक्त, टुहुरा र असहाय वन्यजन्तुको व्यवस्थापन मुख्य चुनौतीको रूपमा रहेका छन् । यिनै विद्यमान समस्या तथा चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गरी संरक्षित क्षेत्रलाई व्यवस्थापन गर्न विभिन्न तरिकाहरूमध्ये संरक्षित क्षेत्रमा सञ्चालित वार्षिक कार्यक्रमहरू पनि हुन् ।

संरक्षित क्षेत्रहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र स्थानीय जनताको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याउन संरक्षित क्षेत्र वरिपरी मध्यवर्ती क्षेत्रको घोषणा गरी स्थानीय समुदायलाई वन पैदावारमा आत्मनिर्भर बनाई सामुदायिक विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५२ लागू भई व्यवस्थापकीय कार्यहरू सञ्चालित छन् ।

संरक्षण कार्य एउटा दीर्घकालीन र निरन्तर प्रक्रिया भएकाले, यसमा स्थानीय समुदायको सक्रिय सहभागिताका साथै संरक्षण कार्यमा अहोरात्र खटिएको नेपाली सेना लगायत राष्ट्रिय एवम् अन्तर्राष्ट्रियस्तरका संरक्षण साभेदार राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष, WWF नेपाल, ZSL नेपाल लगायतका अन्य संघ/संस्था तथा स्थानीय समुदायको सहभागिता तथा प्रतिबद्धता प्रशंसनीय रहेको छ । संरक्षणमा लागेका जिम्मेवार, सरोकारवालाहरूको संरक्षण प्रतिको दृढताबाट नै जैविक विविधता संरक्षण कार्य सम्भव देखिन्छ । यसलाई अझ सशक्त र विस्तार गर्दै लैजानु संरक्षण प्रतिको थप प्रतिबद्धताको रूपमा लिन सकिन्छ ।

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग र मातहतका निकायहरूबाट आ.व. २०७३/७४ मा सम्पादन गरिएका कार्यक्रमहरू तथा प्रयासहरू लगायत अन्य गतिविधिहरू नागरिक तथा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराउने उद्देश्यले विगत वर्षहरूमा भै यो वर्ष पनि वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । यस प्रतिवेदनमा आ.व. २०७३/७४ मा सञ्चालित कार्यक्रमहरूको प्रगति एवम् उपलब्धी वन, वन्यजन्तु, वनस्पति तथा जैविक विविधता लगायत प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्न सञ्चालन भइरहेका आयोजनाहरूको कार्य सम्पादन सहित विविध विषयहरू समावेश गरिएको छ । प्रस्तुत प्रतिवेदनले राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागबाट सम्पादित काम कारवाही सम्बन्धमा सरोकारवालाहरू एवम् सर्वसाधारणमा जानकारी प्राप्त हुने विश्वास लिएको छु ।

अन्त्यमा, यो प्रतिवेदन तयारीको संयोजन गर्नु हुने यस विभागका उप-महानिर्देशक श्री शेरसिंह ठगुन्ना, संरक्षण शिक्षा अधिकृत श्री विष्णु प्रसाद श्रेष्ठ तथा विवरण संकलन तथा विश्लेषणमा सक्रिय रूपमा संलग्न हुनु भएका सहायक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन अधिकृत श्री केदार नाथ कट्टेल, कम्प्युटर अधिकृत श्री रविन्द्र कार्की र रेञ्जर अजय कुमार यादव लगायत विभागका कर्मचारीहरू तथा यस प्रकाशन कार्यमा प्रत्यक्ष तथा परोक्षरूपमा सहयोग गर्नु हुने विभाग अन्तर्गतका कार्यालयहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

धन्यवाद !

मन बहादुर खड्का
महानिर्देशक

विषय-सूची

भाग-एक: पृष्ठभूमि	१-१६
१.१ परिचय	२
१.२ विभागको दूरदृष्टि, गन्तव्य, मूल्य मान्यता तथा उद्देश्यहरू	२
१.३ विभागका नीतिहरू	३
१.४ विभागका कार्यनीतिहरू	४
१.५ ऐन, कानून तथा नीतिहरू	५
१.६ सांगठनिक संरचना	६
१.७ विभागलाई मार्ग निर्देशन गर्ने समितिहरू	११
१.८ प्रमुख चुनौतीहरू	१६
भाग-दुई: आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा सञ्चालित कार्यक्रमहरू	१७-२८
२.१ नेपाल सरकारका आयोजनाहरू	१८
२.१.१ आ.व. २०७३/७४ मा सञ्चालित आयोजनाहरू	१८
२.१.२ आ.व. २०७३/७४ को आयोजनागत वार्षिक बजेट, खर्च तथा प्रगतिको विवरण	१८
२.१.३ आ.व. २०७३/७४ को आयोजनागत वार्षिक कार्यक्रमका मुख्य उपलब्धीहरू तथा सम्पादित कार्यहरू	२१
२.१.४ मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रम	२४
२.१.५ आ.व. २०७३/७४ को मध्यवर्ती क्षेत्र कार्यक्रमको कार्यालयगत विनियोजित बजेट, खर्च र प्रगतिको विवरण	२५
२.२ आ.व. २०७२/७३ र आ.व. २०७३/७४ को प्रगतिको तुलनात्मक विवरण	२६
२.३ विभाग र अन्तर्गत कार्यालयहरूको वार्षिक वेरुजु फछ्यौटको विवरण	२७
२.४ संरक्षित क्षेत्रमा पर्यटक	२८
२.५ विभाग र अन्तर्गतका कार्यालयहरूको वार्षिक राजश्व संकलनको विवरण	२८
२.६ सार्वजनिक सेवा प्रवाह र सूचनाको हक सम्बन्धी व्यवस्था	२८
२.७ आयोजना/परियोजनाहरू	२८

भाग-तीन: आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा सम्पन्न भएका मुख्य कृयाकलापहरू तथा गतिविधिहरू

२९-५६

३.१	प्रजाति स्थानान्तरण	३०
	३.१.१ गैंडा स्थानान्तरण	३०
	३.१.२ अर्ना स्थानान्तरण	३२
	३.१.३ बाह्रसिङ्गा स्थानान्तरण	३३
३.२	प्रजाति संरक्षण कार्ययोजना प्रकाशन	३३
	३.२.१ बाघ संरक्षण कार्य योजना	३३
	३.२.२ हिउँ चितुवा संरक्षण कार्य योजना	३४
	३.२.३ खर मजुर संरक्षण कार्य योजना	३४
३.३	हिउँ चितुवामा स्याट्लाइट रेडियो कलर जडान	३५
३.४	वन्यजन्तुको आखेटोपहार व्यवस्थापन	३६
३.५	दिवस समारोह	३८
	३.५.१ विश्व बाघ दिवस, २०७३	३८
	३.५.२ राष्ट्रिय संरक्षण दिवस, २०७३	३९
	३.५.३ विश्व सिमसार दिवस, २०१७	४०
	३.५.४ २२ औं वन्यजन्तु सप्ताह, २०७४	४१
	३.५.५ समुदायमा आधारित चोरी शिकार नियन्त्रण युवा जागरण अभियान (तेस्रो राष्ट्रिय दिवस) तथा विश्व वन्यजन्तु दिवस, २०१७	४४
३.६	३३ औं वार्डेन सेमिनार तथा १५ औं मध्यवर्ती क्षेत्रका अध्यक्षहरूको बैठक	४५
३.७	नेपालमा गिद्ध संरक्षण तथा प्रजनन केन्द्रमा हुर्काईएका गिद्धको प्राकृतिक बासस्थानमा पुनःस्थापना	५०
३.८	Global Snow Leopard and Ecosystem Protection (GSLEP) Program को Second Steering Committee को बैठक	५३
३.९	अतिक्रमण हटाई वृक्षारोपण	५३
३.१०	संरक्षित क्षेत्रमा अध्ययन अनुसन्धान	५४
३.११	मानव वन्यजन्तु द्वन्द	५४
३.१२	संरक्षित क्षेत्रमा छायाङ्कन भएका डकुमेन्ट्री/फिल्म	५५
३.१३	शिकार गरिएको वन्यजन्तु र राजश्व सम्बन्धि विवरण	५५
३.१४	संरक्षित क्षेत्रमा वन्यजन्तुको मृत्यु	५५
३.१५	संरक्षित क्षेत्रमा भौतिक पूर्वाधार निर्माण	५५
३.१६	दुई वटा वन्यजन्तु आरक्षहरूलाई राष्ट्रिय निकुञ्जमा परिवर्तन	५६
३.१७	SAWEN को तेस्रो वार्षिक बैठक	५६
३.१८	मुद्दाको विवरण	५६

तालिकाहरू

तालिका १:	राष्ट्रिय बाघ संरक्षण समितिको बैठक तथा मिति	१२
तालिका २:	आ.व. २०७३/७४ मा सञ्चालित आयोजनाहरूको विवरण	१८
तालिका ३:	आ.व. २०७३/७४ को आयोजनागत वार्षिक बजेट तथा खर्चको विवरण	१९
तालिका ४:	आ.व. २०७३/७४ को आयोजनागत वार्षिक प्रगति स्थिति	२०
तालिका ५:	राष्ट्रिय निकुञ्ज आयोजना अन्तर्गत सम्पादित मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण	२१
तालिका ६:	वन्यजन्तु आरक्ष आयोजना अन्तर्गत सम्पादित मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण	२१
तालिका ७:	वन्यजन्तु संरक्षणका लागि क्षेत्रीय सहयोग प्रवर्द्धन आयोजना अन्तर्गत सम्पादित मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण	२२
तालिका ८:	राष्ट्रपति चुरे-तराई मधेश संरक्षण कार्यक्रम अन्तर्गत सम्पादित मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण	२३
तालिका ९:	जडिबूटी विकास कार्यक्रम अन्तर्गत सम्पादित मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण	२३
तालिका १०:	राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग अन्तर्गत सम्पादित मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण	२४
तालिका ११:	राष्ट्रिय पुनःनिर्माण प्राधिकरण कोष अन्तर्गत सम्पादित मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण	२४
तालिका १२:	मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रमको कार्यालयगत विनियोजित बजेट, खर्च र प्रगतिको विवरण	२५
तालिका १३:	आ.व. २०७२/७३ र आ.व. २०७३/७४ को प्रगतिको तुलनात्मक विवरण	२६
तालिका १४:	विभाग र अन्तर्गत कार्यालयहरूको वार्षिक वेरुजु फछ्यौटको विवरण	२७
तालिका १५:	स्थानान्तरण गरिएका गैडाको विवरण	३१
तालिका १६:	अर्ना स्थानान्तरण सम्बन्धी विवरण	३३
तालिका १७:	स्याटलाइट रेडियो कलर जडान गरिएको हिउँ चितुवाको विवरण	३६

अनुसूचीहरू

५७-१३४

अनुसूची १:	आ.व. २०७३/७४ राजश्वको कार्यालयगत आर्थिक विवरण	५८
अनुसूची २:	आ.व. २०७३/७४ सम्मको राजश्वको वार्षिक केन्द्रीय आर्थिक विवरण	५९
अनुसूची ३:	आ.व.२०६८/६९ देखि आ.व.२०७३/७४ सम्मको कार्यालयगत राजश्व विवरण	६०
अनुसूची ४:	आ.व. २०७३/७४ मा विभाग र अन्तर्गत कार्यालयहरूको विभिन्न उपशीर्षकहरू अन्तर्गत भएका निकास खर्चको एकीकृत विवरण	६१
अनुसूची ५:	आ.व. २०७३/७४ मा संरक्षित क्षेत्रहरूमा मासिक पर्यटक आगमनको तथ्याङ्क	६२

अनुसूची ६:	आ.व. २०६२/६३ देखि आ.व. २०७३/७४ सम्मको संरक्षित क्षेत्रहरूमा पर्यटक आगमनको तथ्याङ्क	६३
अनुसूची ७:	जैविक विविधता तथा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी नेपाल पक्षधर रहेका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि र संझौताहरूको विवरण	६४
अनुसूची ८:	रामसार साईटमा सूचीकृत नेपालका सिमसार क्षेत्रहरू	६५
अनुसूची ९:	वन्यजन्तुको गणना सम्बन्धी विवरण	६६
अनुसूची १०:	गैंडा स्थानान्तरण सम्बन्धी विवरण	६७
अनुसूची ११:	नेपालबाट विभिन्न देशहरूलाई वन्यजन्तु उपहार दिएको विवरण	६८
अनुसूची १२:	नेपालबाट विभिन्न देशहरूलाई वन्यजन्तुको आखेटोपहार उपहार दिएको विवरण	७०
अनुसूची १३:	आ.व. २०७३/७४ मा संरक्षित क्षेत्रभित्र भौतिक पूर्वाधारहरू निर्माणको लागि वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन (EIA) प्रतिवेदन तयार गर्न सहमति दिईएको विवरण	७१
अनुसूची १४:	आ.व. २०७३/७४ मा संरक्षित क्षेत्रहरूमा वन्यजन्तुको मृत्यु सम्बन्धी विवरण	७४
अनुसूची १५:	आ.व. २०७३/७४ मा संरक्षित क्षेत्रहरूमा वन्यजन्तुबाट भएको क्षतिको विवरण	७८
अनुसूची १६.१:	आ.व. २०७३/७४ (२०७३ असोज-मंसिर) को ढोरपाटन शिकार आरक्षमा भएको शिकार सम्बन्धी विवरण	८०
अनुसूची १६.२:	आ.व. २०७३/७४ (२०७३ असोज-मंसिर) को ढोरपाटन शिकार आरक्षमा भएको शिकारबाट प्राप्त राजश्वको विवरण	८१
अनुसूची १६.३:	आ.व. २०७३/७४ (२०७३ फाल्गुन-२०७४ बैशाख) को ढोरपाटन शिकार आरक्षमा भएको शिकार सम्बन्धी विवरण	८२
अनुसूची १६.४:	आ.व. २०७३/७४ (२०७३ फाल्गुन-२०७४ बैशाख) को ढोरपाटन शिकार आरक्षमा भएको शिकारबाट प्राप्त राजश्वको विवरण	८३
अनुसूची १७:	आ.व. २०७३/०७४ मा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग अन्तर्गतका संरक्षित क्षेत्रहरूमा छायाङ्कन गरिएका चलचित्र/डकुमेन्ट्रीको विवरण	८४
अनुसूची १८:	संरक्षित क्षेत्रहरूमा अतिक्रमण भएको क्षेत्रहरूको विवरण	८७
अनुसूची १९:	आ.व. २०७३/७४ मा निकुञ्ज/आरक्ष/संरक्षण क्षेत्र र मध्यवर्ती क्षेत्रभित्रको जग्गा अन्य प्रयोजनको लागि प्रयोग गर्न दिएको एकीकृत विवरण	८८
अनुसूची २०:	आ.व. २०७३/७४ मा संरक्षित क्षेत्रमा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण (IEE) को स्वीकृत विवरण	९३
अनुसूची २१:	आ.व. २०७३/७४ मा संरक्षित क्षेत्रहरूमा भएका अध्ययन अनुसन्धानको विवरण	९४
अनुसूची २२.१:	राष्ट्रिय बाघ संरक्षण समिति, नेपालको सांगठनिक संरचना	११५
अनुसूची २२.२:	राष्ट्रिय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण समन्वय समितिको सांगठनिक संरचना	११५
अनुसूची २२.३:	केन्द्रियस्तरको वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाइको सांगठनिक संरचना	११५
अनुसूची २३:	नेपालका संरक्षित क्षेत्रहरू	११६
अनुसूची २४:	विभागमा कार्यरत कर्मचारीहरूको नामावली	११७
अनुसूची २५:	राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागबाट जारी नागरिक बडापत्र	११९
अनुसूची २६:	आ.व. २०७३/७४ माराष्ट्रिय निकुञ्ज/आरक्ष/संरक्षण क्षेत्रमा दर्ता भएका मुद्दाको विवरण	१२३

भाग-एक: पृष्ठभूमि

परिचय	२
विभागको दूरदृष्टि, गन्तव्य, मूल्य मान्यता तथा उद्देश्यहरू	२
विभागका नीतिहरू	३
विभागका कार्यनीतिहरू	४
ऐन, कानून तथा नीतिहरू	५
सांगठनिक संरचना	६
विभागलाई मार्ग निर्देशन गर्ने समितिहरू	११
प्रमुख चुनौतीहरू	१६

भाग १: पृष्ठभूमि

१.१ परिचय

नेपाल प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाले भरिपूर्ण छ । यहाँको प्राकृतिक वातावरणमा पाइने वन्यजन्तु, वनस्पति र भू-दृश्यको साथै समग्र पारिस्थितिकीय प्रणालीलाई संरक्षण, व्यवस्थापन र दिगो उपयोग गरी देशको समृद्धिमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यका साथ वि.सं. २०३७ मा वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय अन्तरगत एक छुट्टै विभागको रूपमा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागको स्थापना भएको हो ।

नेपालमा रहेका ११८ किसिमका पारिस्थितिकीय प्रणाली मध्ये हालसम्म ८० किसिमका पारिस्थितिकीय प्रणाली संरक्षित क्षेत्रभित्र पर्दछन् । यिनीहरूको संरक्षण, सम्वर्द्धन तथा व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्यले हालसम्म १२ राष्ट्रिय निकुञ्ज, १ वन्यजन्तु आरक्ष, १ शिकार आरक्ष, ६ संरक्षण क्षेत्र र १३ मध्यवर्ती क्षेत्र घोषणा भई संरक्षण तथा व्यवस्थापकीय कार्यहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन् । संरक्षित क्षेत्रहरूले नेपालको कूल भू-भागको २३.३९ प्रतिशत अर्थात् ३४,४१९.७५ वर्ग किलोमीटर क्षेत्र ओगटेको छ । यसरी उच्च हिमाली भू-भागदेखि तराईको समथर मैदानसम्म रहेका देशका मुख्य मुख्य पारिस्थितिकीय प्रणालीको संरक्षण तथा व्यवस्थापकीय कार्यहरू भईरहेका छन् । नेपालको संरक्षण अभियान प्रजाति संरक्षणबाट सुरु भई पारिस्थितिकीय प्रणाली हुँदै भू-परिधिस्तरको जनसहभागितामा आधारित भएकोले राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा विशिष्ट संरक्षणको पहिचान कायम गर्न सफल भएको छ । राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ को पाँचौँ संशोधनले जैविक मार्गको संरक्षण र सम्वर्द्धन सम्बन्धी थप कानूनी व्यवस्थाले संरक्षण कार्यलाई संस्थागत बनाएको छ ।

संरक्षित क्षेत्रबाट स्थानीय बासिन्दाहरूलाई बढीभन्दा बढी लाभको समन्यायिक वितरण हुनु पर्दछ । स्थानीय बासिन्दालाई संरक्षणमा प्रभावकारी

रूपले सहभागी गराउन राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ को चौथो संशोधन मार्फत मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रम लागू गरिएको छ । मध्यवर्ती क्षेत्रमा स्थानीय बासिन्दालाई आवश्यक पर्ने वन पैदावारको नियमित आपूर्ति लगायत संरक्षित क्षेत्रले आर्जन गरेको आम्दानीको ३० देखि ५० प्रतिशतसम्म प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण, आय आर्जन, संरक्षण शिक्षा, सामुदायिक विकासको लागि समेत खर्च गरिदै आएको छ । यस कार्यक्रमबाट मध्यवर्ती क्षेत्रमा बसोबास गर्ने स्थानीय बासिन्दा लाभान्वित भएका छन् ।

१.२ विभागको दूरदृष्टि, गन्तव्य, मूल्य मान्यता तथा उद्देश्यहरू

१.२.१ दूरदृष्टि (VISION)

नेपालमा रहेका प्रमुख पारिस्थितिकीय प्रणालीहरूको प्रतिनिधित्व हुने गरि सहभागितामुलक व्यवस्थापन मार्फत संरक्षित क्षेत्रहरूको दिगो संरक्षण गर्ने ।

१.२.२ गन्तव्य (MISSION)

नेपालको प्राकृतिक स्रोत तथा जैविक विविधताको संरक्षण तथा व्यवस्थापन मार्फत पर्या-पर्यटनको विकास गरी स्थानीय समुदायको जीविकोपार्जनमा सुधार गर्दै राष्ट्रको आर्थिक समृद्धिमा टेवा पुऱ्याउनु ।

१.२.३ मूल्य मान्यता (CORE VALUES)

- ◆ जैविक-विविधताको दिगो संरक्षण
- ◆ धार्मिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण र व्यवस्थापन
- ◆ आमोद प्रमोद, साहसी पर्यटन, पर्यापर्यटनको प्रवर्द्धन
- ◆ अध्ययन तथा अनुसन्धान
- ◆ राजस्व आम्दानीमा योगदान
- ◆ रोजगारी सृजना
- ◆ स्थानीय समुदायको जीविकोपार्जनमा सुधार

१.२.४. उद्देश्यहरू

नेपालमा स्थानगत जैविक विविधता संरक्षण गर्ने प्रमुख उद्देश्यका साथ स्थापित विभाग र सो अन्तर्गतका संरक्षित क्षेत्रहरूको विशिष्ट उद्देश्यहरू:

- ◆ नेपालको विभिन्न भौगोलिक क्षेत्रमा रहेका पारिस्थितिकीय प्रणालीहरूको (Ecosystems) संरक्षण गर्नु ।
- ◆ सङ्कटापन्न, दुर्लभ र महत्वपूर्ण वन्यजन्तु, वनस्पति (Fauna and Flora) लगायत जैविक विविधता संरक्षण गर्नु ।
- ◆ वन्यजन्तु, वनस्पति र तिनको बासस्थान संरक्षण एवं व्यवस्थापनको लागि अध्ययन अनुसन्धान गर्नु ।
- ◆ अद्वितीय सौन्दर्यका भू-दृश्यहरू, सिमसार, हरियाली, पहाड, हिमाल, पदयात्रा र मनोरञ्जनको दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण मानिएका क्षेत्रहरूको संरक्षण गर्नु ।
- ◆ संरक्षित क्षेत्रहरूभित्र र आसपासमा बसोबास गर्ने बासिन्दाहरू एवं समुदायहरूको धार्मिक स्थल, परम्परागत रितीरिवाज एवं सांस्कृतिको जर्गेना गर्न टेवा पुऱ्याउनु ।
- ◆ मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रमबाट स्थानीय बासिन्दाहरूको अर्थपूर्ण सहभागितामा संरक्षण तथा सामुदायिक विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु ।

१.३ विभागका नीतिहरू

राज्यले अङ्किकार गरेको प्राकृतिक वातावरण, वन्यजन्तु र वनस्पतिको संरक्षण, सदुपयोग र व्यवस्थापन गर्ने नीति नै यस विभागको नीतिगत मार्गदर्शन हो । अतः विभागले आफ्नो घोषित उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्न नीतिहरू लिएको छ :

१. राष्ट्रको पारिस्थितिकीय प्रणालीहरूको प्रति-निधित्व हुने गरि जैविक विविधताको संरक्षणको लागि आवश्यकता अनुसार संरक्षित क्षेत्रहरूको घोषणा तथा बिस्तार गर्दै लैजाने ।
२. संरक्षित क्षेत्रहरूको जैविक विविधताको संरक्षणको लागि व्यवस्थापन योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
३. सङ्कटापन्न, दुर्लभ र महत्वपूर्ण प्रजातिको संरक्षणको लागि ती प्रजातिको बासस्थानको संरक्षण, सम्वर्द्धन र सुधार गर्ने ।
४. जैविक विविधताको निरन्तरता दिन र वन्यजन्तुको आवगमनलाई सहज गर्न जैविक तथा सम्पर्क मार्गहरू (Corridors and Connectivities) को पहिचान, संरक्षण र व्यवस्थापन गर्ने ।
५. पारिस्थितिकीय प्रक्रियाहरूलाई (Ecosystems Processes) व्यवस्थित गर्दै वातावरणीय सेवाहरू (Ecosystem Services) लाई मानव उपयोगी बनाउँदै लैजाने ।
६. अध्ययन, अनुसन्धानको माध्यमबाट जैविक विविधता र प्राकृतिक स्रोतहरूको दिगो उपयोगमा बढावा दिँदै संरक्षणमा जनसहभागिता अभिवृद्धि गर्दै लैजाने ।
७. जैविक विविधता तथा वातावरण संरक्षणसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि, अभिसन्धि, महासन्धि: CBD, CITES, RAMSAR, GTF, UNESCO/WHIS, आदिको पक्षधर राष्ट्रको हैसियतले ती सन्धि र महासन्धिहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।
८. गैर सरकारी संघ, संस्था तथा व्यक्तिहरूलाई वन्यजन्तुको दिगो संरक्षण, सम्वर्द्धन र सदुपयोग गरी आय एवं रोजगारीका अवसरहरूको वृद्धि

गर्न वन्यजन्तु पालन, प्रजनन तथा अनुसन्धान गर्न दिने ।

१.४ विभागका कार्यनीतिहरू

क. संरक्षित क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन

- १) संरक्षित क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने ।
- २) संरक्षित क्षेत्रहरूको लागि आवश्यक पर्ने ऐन, नियम, नीति, निर्देशिकामा समयानुकूल परिमार्जन गर्नुपर्ने भएमा अध्ययन गरी संशोधनको लागि वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयमा पेश गर्ने ।
- ३) जैविक विविधता संरक्षणको दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण क्षेत्रहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरी संरक्षित क्षेत्रहरूको विस्तार गर्ने कार्यमा जनसहभागिता जुटाउने सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- ४) घरपालुवा हात्ती व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- ५) शिकार अनुमति पत्रहरू दिने र शिकार सम्बन्धी अनुगमन गर्ने ।
- ६) सिमसार क्षेत्रहरूको संरक्षण र व्यवस्थापनका कार्यहरू र ती क्षेत्रहरूको संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यमा सम्बद्ध निकायहरूसँग समन्वय, सहकार्य र अनुगमन गर्ने ।
- ७) संरक्षित क्षेत्रभित्र नियमानुसार सेवा सञ्चालन गर्नु दिने र सो को व्यवस्थापन कार्यहरू गर्ने ।
- ८) मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनीकरण, घाइते तथा समस्याग्रस्त वन्यजन्तुको उद्धार सम्बन्धी कार्यहरू गर्ने ।

ख. अध्ययन अनुसन्धान

- १) अनुसन्धान नीति तर्जुमा गरी स्वीकृत गराई कार्यान्वयन गर्ने र सो नीति अनुरूप अनुसन्धान अनुमति दिने ।
- २) अनुसन्धान कार्यहरूको स्थलगत सुपरिवेक्षण गर्ने र दुर्लभ वन्यजन्तुको प्रजनन केन्द्रहरूको सञ्चालन तथा अनुगमन गर्ने ।
- ३) वन्यजन्तुको तथ्याङ्क अद्यावधिक राख्ने ।
- ४) वन्यजन्तुको अनुगमन, स्थानान्तरण तथा गणना सम्बन्धी कार्यहरू गर्ने ।
- ५) नेपाल सरकारको निर्णयानुसार संरक्षण शिक्षा र अनुसन्धान प्रयोजनको लागि स्वदेश तथा विदेशका संघ संस्थाहरूलाई वन्यजन्तु दिने व्यवस्था मिलाउने ।
- ६) साइटिस लगायतका अन्य सन्धि, सम्झौताहरूको कार्यान्वयन गर्ने ।

ग. संरक्षण शिक्षामार्फत जनचेतना अभिवृद्धि

- १) जैविक विविधता संरक्षणका लागि जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने सामग्रीहरू तयार गरी प्रकाशन तथा प्रचार प्रसार गर्ने ।
- २) संरक्षण शिक्षा सम्बन्धी प्रदर्शन गरिने वस्तुहरूको उत्पादन गरी आवश्यकतानुसार प्रदर्शन गर्ने ।
- ३) विभागीय पुस्तकालयको विकास एवं सञ्चालन गर्दै यसमा विद्यार्थीहरूको पहुँच बढाउने ।
- ४) संरक्षण सम्बन्धी दिवस र समारोहहरू आयोजना गर्ने, चौमासिक संरक्षण समाचार प्रकाशन गरी वितरण गर्ने ।
- ५) संरक्षित क्षेत्रमा शैक्षिक एवं व्यापारिक प्रयोजनको लागि चलचित्र डकुमेन्ट्री छायाङ्कन गर्न अनुमति प्रदान गर्ने तथा अनुगमन समेत गर्ने ।

घ. वार्षिक योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन

- १) विभाग र अन्तर्गतका कार्यालयहरूको वार्षिक योजना तर्जुमा गोष्ठी गरी प्रस्तावित कार्यक्रम तयार गर्ने ।
- २) संघ संस्था दातृ निकायहरूबाट जिल्लास्थित कार्यालयहरूबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूको विवरण लिने र दोहोरो नपर्ने गरी कार्यक्रम तयार गर्ने गराउने ।
- ३) बजेटको सीमा, विभागको लक्ष्य, आवधिक योजनामा उल्लेखित कार्यहरूलाई समावेश गरी विभाग र विभाग अन्तर्गतका कार्यालयहरूको बजेट तथा कार्यक्रमलाई अन्तिम रूप दिई वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयमा पेश गर्ने ।
- ४) प्रस्तावित बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृतको सिलसिलामा वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग र अर्थ मन्त्रालयमा हुने छलफलमा महानिर्देशक, उपमहानिर्देशक, आर्थिक प्रशासन शाखा प्रमुख, योजना शाखा प्रमुख र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन शाखा प्रमुखहरूलाई समेत सहभागी गराउने ।
- ५) स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम सम्बन्धित कार्यालयहरूलाई यथाशीघ्र उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्ने ।
- ६) विभाग र अन्तरगत कार्यरत कर्मचारीहरूको लागि आवश्यक पर्ने विभिन्न किसिमका तालीमहरूको व्यवस्था तथा समन्वय गर्ने र आवश्यक कार्यशाला गोष्ठीहरू आयोजना र सञ्चालन गर्ने ।
- ७) सञ्चालित र सम्पन्न भएका कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरी उक्त कार्यक्रमको प्रभाव र असरका आधारमा आगामी वर्षको कार्यक्रम तय गर्न समन्वय गर्ने ।

ङ. अनुगमन मूल्याङ्कन

- १) स्वीकृत योजना र कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने वार्षिक कार्य योजना तयार गर्ने ।

- २) वार्षिक कार्य योजना अनुरूप कार्यक्रमहरूको अनुगमन र मूल्याङ्कन गरी प्रगति विवरणहरू सम्बन्धित निकायहरूमा पठाउने ।
- ३) विभिन्न आयोजना र परियोजनासँग समन्वय गरी संरक्षण र विकास कार्यक्रम सञ्चालनको अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने ।
- ४) वार्षिक कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको विवरण सहित वार्षिक प्रतिवेदन पुस्तिका प्रकाशन गर्ने ।

१.५ ऐन, कानून तथा नीतिहरू

ऐन

- राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९
- संकटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारलाई नियमन तथा नियन्त्रण गर्ने ऐन, २०७३

नियमावलीहरू

- हात्तीको व्यवस्था गर्ने नियमहरू, २०२२
- राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण नियमावली, २०३०
- चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली, २०३०
- वन्यजन्तु आरक्ष नियमावली, २०३४
- हिमाली राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली, २०३६
- खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली, २०४४
- मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५२
- बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली, २०५३
- संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५३
- संरक्षण क्षेत्र सरकारी व्यवस्थापन नियमावली, २०५७
- कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०६४
- बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली, २०७१

रणनीति

- वन अतिक्रमण रणनीति, २०६८
- वन क्षेत्र रणनीति, २०७२

निर्देशिका

- मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन निर्देशिका, २०५६
- संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन निर्देशिका, २०५६
- वन्यजन्तुबाट हुने क्षतिको राहत सहयोग निर्देशिका, २०६९ (दोस्रो संशोधन, २०७४)
- राष्ट्रिय प्राणी उद्यान केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०७२
- यासागुम्बा व्यवस्थापन (संकलन तथा ओसार पसार) निर्देशिका, २०७३

मापदण्ड

- मध्यवर्ती क्षेत्र (उद्योग स्थापना र सञ्चालन) मापदण्ड, २०६२

दिग्दर्शन

- संरक्षित क्षेत्रको कार्यक्रम कार्यान्वयन दिग्दर्शन, २०७३

कार्यविधि

- हिमाली तथा पहाडी संरक्षित क्षेत्रभित्र साहसिक पर्यटकीय सेवाहरू सञ्चालन गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०६७
- संरक्षित क्षेत्र अनुसन्धान कार्यविधि, २०६९
- सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्जभित्र होटल, लज तथा चिया पसल सञ्चालन कार्यविधि, २०७०
- लामटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा मध्यवर्ती क्षेत्रभित्र होटल, लज तथा चिया पसल सञ्चालन कार्यविधि, २०७०
- वन्यजन्तुको आखेटोपहर व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७२
- सुराकी परिचालन कार्यविधि, २०७२
- संरक्षित क्षेत्रको व्यवस्थापन योजना तयारी कार्यविधि, २०७३
- वन्यजन्तु उद्धार केन्द्र व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७३

प्रमुख नीति तथा कार्यनीतिहरू

- घरपालुवा हाती व्यवस्थापन नीति, २०६०
- वन्यजन्तु पालन, प्रजनन तथा अनुसन्धान कार्यनीति, २०६०
- निकुञ्ज, आरक्ष वा संरक्षण क्षेत्र गैह्र सरकारी वा अन्य संस्थालाई व्यवस्थापन गर्न दिने नीतिको सम्बन्धमा अवलम्बन गरिने कार्य प्रक्रिया, २०६०
- संरक्षित क्षेत्रभित्र भौतिक पूर्वाधारहरू निर्माण एवं सञ्चालन सम्बन्धी कार्यनीति, २०६५
- राष्ट्रिय सिमसार नीति, २०६९
- वन नीति, २०७१

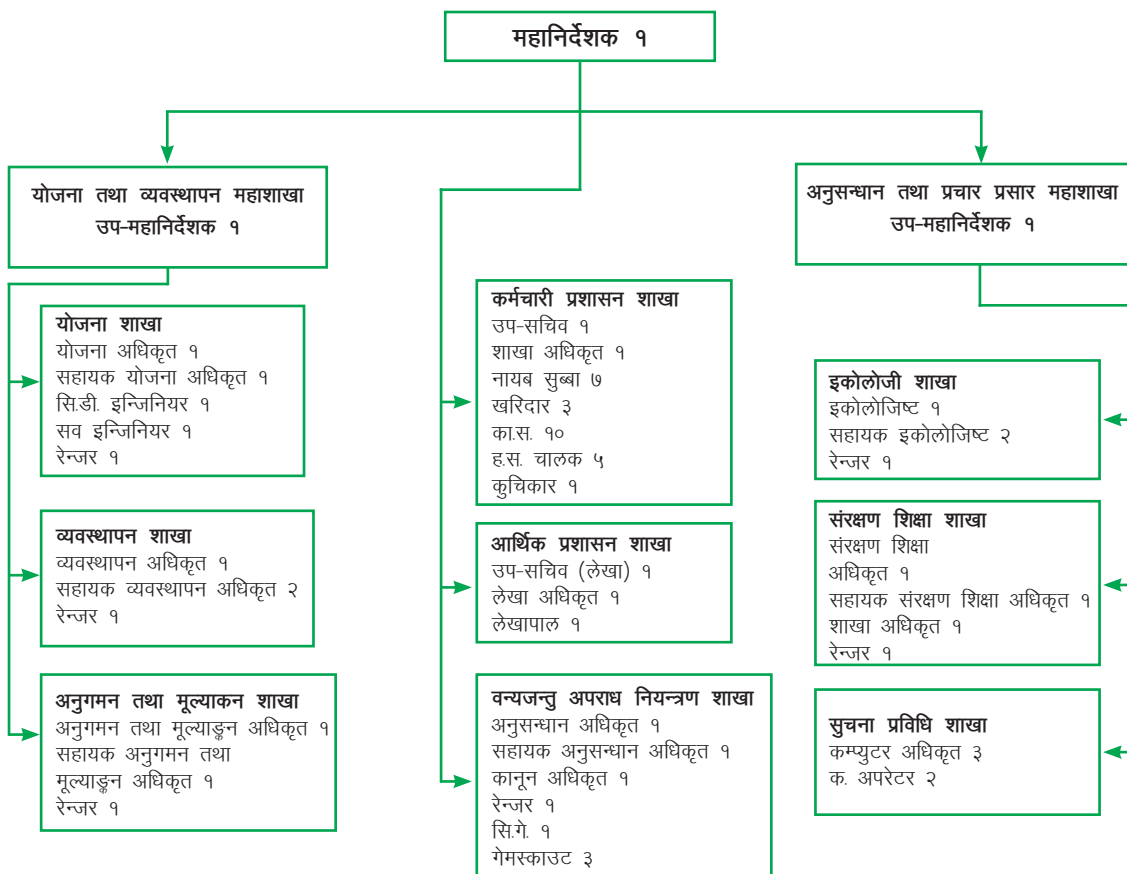
विविध

- राष्ट्रिय बाघ संरक्षण समिति, नेपालको गठन तथा काम, कर्तव्य र अधिकार, २०६७
- राष्ट्रिय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण समन्वय समिति र वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईको सांगठनिक ढाँचा तथा काम, कर्तव्य र अधिकार, २०६७

१.६ सांगठनिक संरचना

विभागको स्वीकृत सांगठनिक संरचना (२०७१) अनुसार महानिर्देशक सहित २ वटा महाशाखाहरू र ९ वटा शाखाहरू रहेका छन् । यस विभाग अन्तर्गत १२ राष्ट्रिय निकुञ्ज, १ वन्यजन्तु आरक्ष, १ शिकार आरक्ष, ६ संरक्षण क्षेत्रमध्ये ४ वटा संरक्षण क्षेत्र (अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र, गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र, मनास्लु संरक्षण क्षेत्र, कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र) मा सम्पर्क अधिकारीको कार्यालय रहेका छन् । यस विभाग र अन्तर्गत निकायहरूमा जम्मा निजामती कर्माचारीको दरबन्दी १९०९ रहेको छ । यस विभागमा कार्यरत कर्मचारीहरूको नामावली अनुसूची-२४ मा राखिएको छ ।

१.६.१ राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागको संगठन संरचना

१.६.२ विभागको महाशाखा तथा शाखाहरूको कार्य विवरण

विभागमा दुई वटा महाशाखाहरू योजना तथा व्यवस्थापन र अनुसन्धान तथा प्रचार प्रसार महाशाखा रहेका छन् । दुवै महाशाखाले महानिर्देशकको प्रत्यक्ष सुपरीवेक्षण र नियन्त्रणमा रही आफ्नो कार्य सम्पादन गर्दछन् । दुवै महाशाखाहरूमा एक-एक जना उप-महानिर्देशकले नेतृत्व गर्दछन् । प्रत्येक महाशाखामा तीन-तीन वटा शाखाहरू रहेका छन् ।

१.६.२.१ योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखाको कार्य विवरण

- विभाग तथा मातहत कार्यालयको योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, व्यवस्थापन योजना तयारी

सम्बन्धी काम गर्ने ।

- प्रचलित ऐन/नियम नीतिको परिधिमा रहि राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र तथा मध्यवर्ती क्षेत्रहरूमा संचालित योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी काम गर्ने ।
- राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र तथा मध्यवर्ती क्षेत्रहरूको विकास विस्तारको लागि सम्भाव्यता अध्ययन लगायत प्रस्तावहरू तयार गर्ने ।
- स्वीकृत व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयनका लागि नीतिगत एवं कानूनी जटिलताको समाधानका लागि आवश्यक कार्य गर्ने ।

- विभाग र सो अन्तर्गतका संरक्षित क्षेत्रभित्र संचालित कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने र चौमासिक तथा वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन तयार गर्ने ।
- आफ्नो महाशाखा अन्तर्गत सम्बन्धित विषयमा हुने सभा, गोष्ठी, सेमिनारमा भाग लिन कर्मचारीलाई खटाउने ।
- कर्मचारीको कार्य विभाजन गरी कामको सुपरीवेक्षण, निर्देशन र नियन्त्रण तथा प्रत्यायोजित अधिकार बमोजिम कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन, प्रोत्साहन पुरस्कार सम्बन्धी काम गर्ने ।
- महाशाखाको भौतिक साधनहरूको स्याहार संभार, मर्मत तथा सुरक्षा गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- महाशाखा सम्बन्धी तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू संकलन, अद्यावधिक तथा वर्गीकरण गरी राख्ने ।

यस महाशाखा अन्तर्गतका शाखाहरूको कार्य विवरण यस प्रकार छ :

१.६.२.१.१ योजना शाखा

- स्वीकृत राष्ट्रिय नीति, जैविक विविधता संरक्षणका कार्यक्रम अनुसार अनुगमन तथा मूल्याङ्कन शाखाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदन समेतको आधारमा राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष र संरक्षण क्षेत्रको संरक्षण एवं व्यवस्थापनको लागि विभाग र अन्तर्गतका कार्यालयहरूको योजना तथा कार्यक्रमहरू तयार गरी स्वीकृतिको लागि पेश गर्ने ।
- स्वीकृत योजनाहरूको कार्यान्वयनका लागि उपयुक्त प्रक्रिया र विधि तय गर्ने, सो पेश गरी स्वीकृति भए बमोजिम सम्बन्धित निकायहरूमा कार्यक्रम अख्तियारी तथा अन्य मार्गदर्शन पठाउने वा जानकारी गराउने ।

- योजना सम्बन्धी काममा राष्ट्रिय योजना आयोग, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय र राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागबीचको सम्पर्क बिन्दुको रूपमा काम गर्ने ।
- तथ्याङ्क सङ्कलन, वर्गीकरण, अद्यावधिक तथा सूचनाहरू सार्वजनीकरण गर्ने ।
- स्वीकृत योजना र कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धमा आवश्यक जानकारी लिने ।
- विभाग र अन्तर्गत कार्यरत कर्मचारीहरूको लागि आवश्यक पर्ने विभिन्न किसिमका तालीमहरूको व्यवस्था गर्ने ।
- योजना तथा कार्यक्रमहरूसँग सम्बन्धित कार्यशाला गोष्ठीहरू आयोजना सञ्चालन गर्ने, भाग लिने ।

१.६.२.१.२ व्यवस्थापन शाखा

- राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र र मध्यवर्ती क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन योजना तयार तथा स्वीकृत गर्न सहयोग पुऱ्याउने र कार्यान्वयन एवं अद्यावधिक गर्दै जाने ।
- जैविक विविधता संरक्षणको दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण क्षेत्रहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरी निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र र मध्यवर्ती क्षेत्रहरूको विस्तार गर्ने ।
- घरपालुवा हाती व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- शिकार व्यवस्थापन गर्ने तथा अनुमति पत्र दिने र शिकारसम्बन्धी अनुगमन गर्ने ।
- संरक्षित क्षेत्रभित्र सेवा सञ्चालन तथा सो को व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यहरू गर्ने ।
- मध्यवर्ती क्षेत्रमा प्राप्त हुने राजश्व एकीन गरी सो को आधारमा कार्यक्रम तयार गरी गराई स्वीकृतिको लागि पेश गर्ने ।
- मध्यवर्ती क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन योजनाहरूको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने एवं अद्यावधिक गर्दै जाने ।

- मध्यवर्ती क्षेत्रको लागि आवश्यक पर्ने ऐन, नियम, नीति, निर्देशिकामा समयानुकूल परिमार्जन गर्नुपर्ने भएमा अध्ययन गरी संशोधनका लागि पेश गर्ने ।
- संरक्षित क्षेत्र भित्र सञ्चालन गरिने सेवाको लागि समयानुकूल राजश्व दरको निर्धारण गरी पेश गर्ने ।
- मध्यवर्ती क्षेत्रमा सञ्चालित कार्यक्रमहरूको चौमासिक तथा वार्षिक प्रगति तयार गरी पेश गर्ने ।
- मध्यवर्ती क्षेत्रमा सञ्चालित कार्यक्रमको व्यवस्थापकीय प्रभावकारिता अध्ययन गरी वार्षिक रूपमा समीक्षा गर्ने ।

१.६.२.१.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन शाखा

- विभाग र अन्तर्गतका कार्यालयहरूबाट सञ्चालित वार्षिक कार्यक्रम, योजना तथा आयोजनाहरूको लक्ष्य हासिल भएको नभएको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने गराउने ।
- विभाग र अन्तर्गतका कार्यालयहरूको मासिक, चौमासिक र वार्षिक प्रतिवेदनहरू सङ्कलन र तयार गरी तालुक निकायमा पठाउने र सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराउने ।
- नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धतिको विकास गर्ने, अनुगमन प्रतिवेदनहरू अद्यावधिक गर्ने गराउने ।
- विभाग र अन्तर्गत कार्यालयका विकास निर्माण तथा अन्य विषयमा भएका विविध गतिविधिको प्रगति विवरण तयार एवं समीक्षा गर्ने ।
- संरक्षित क्षेत्रभित्र सञ्चालित कार्यक्रमहरूको अनुगमन गरी सो को उपलब्धी र प्रभावकारिताको आधारमा आगामी वर्षको कार्यक्रम तयार गर्न योजना शाखालाई सहयोग र समन्वय गर्ने ।

१.६.२.२ अनुसन्धान तथा प्रचारप्रसार महाशाखाको कार्य विवरण

- संरक्षित वन्यजन्तुको संरक्षण सम्बन्धी चुनौती, सीमापार संरक्षण, चोरी शिकार तथा अवैध व्यापार नियन्त्रण र आखेटोपहार पहिचान र व्यवस्थापन तथा अध्ययन, अनुसन्धान गर्ने ।
- संरक्षण सम्बन्धी विद्युतीय तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू सङ्कलन, अद्यावधिक तथा वर्गीकरण गरी राख्ने, राख्न लगाउने ।
- संरक्षण सम्बन्धी तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू संकलन, अद्यावधिक तथा वर्गीकरण गरी राख्ने, राख्न लगाउने ।
- आफ्नो महाशाखा अन्तर्गत सम्बन्धित विषयमा हुने सभा, गोष्ठी, सेमिनारमा भाग लिन कर्मचारीलाई खटाउने ।
- कर्मचारीको कार्य विभाजन गरी कामको सुपरीवेक्षण, निर्देशन र नियन्त्रण तथा प्रत्यायोजित अधिकार बमोजिम कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन, प्रोत्साहन पुरस्कार सम्बन्धी काम गर्ने ।
- महाशाखाको भौतिक साधनहरूको स्याहार संभार, मर्मत तथा सुरक्षा गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।

यस महाशाखा अन्तर्गतका शाखाहरूको कार्य विवरण यस प्रकार छ :

१.६.२.२.१ इकोलोजी शाखा

- अनुसन्धान नीति तर्जुमा गरी स्वीकृत गराउने र अनुसन्धान अनुमति सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- अनुसन्धान कार्यहरूको स्थलगत सुपरीवेक्षण, अनुगमन गर्ने ।
- वन्यजन्तुको तथ्याङ्क अद्यावधिक राख्ने, वन्यजन्तुको संरक्षणका नीतिहरू कार्यान्वयन गर्ने ।

- वन्यजन्तुको स्थानान्तरण, गणना सम्बन्धी कार्यहरू गर्ने ।
- प्रजाति संरक्षण तथा भू-परिधी कार्ययोजना सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- संरक्षण र अनुसन्धान प्रयोजनको लागि वन्यजन्तु स्वदेश तथा विदेशका संघ संस्थाहरूलाई नेपाल सरकारको निर्णयानुसार आदान प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- संरक्षणसँग सम्बन्धित राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि, सम्झौताहरूको कार्यान्वयन गर्ने ।
- सिमसार क्षेत्रहरूको व्यवस्थापनका कार्यहरू र तिनको व्यवस्थापन कार्यमा सम्बद्ध निकायहरूसँग समन्वय र अनुगमन गर्ने ।

१.६.२.२.२ संरक्षण शिक्षा शाखा

- जैविक विविधता संरक्षणका लागि जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने सामग्रीहरू तयार गरी प्रकाशन र प्रसारण गर्ने ।
- संरक्षण सम्बन्धित दिवस र समारोहहरू आयोजना गर्ने, सञ्चालन गर्ने साथै विभागको चौमासिक संरक्षण समाचार प्रकाशन गरी वितरण गर्ने ।
- चलचित्र डकुमेन्ट्री छायाँङ्कन सम्बन्धी कानून बमोजिम अनुमति प्रदान गर्न आवश्यक सहजीकरण गर्ने ।
- संरक्षण शिक्षा सम्बन्धी जैविक विविधता पुस्तकालय व्यवस्थित गर्ने ।
- राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीयस्तरका संरक्षण शिक्षा सूचना केन्द्र स्थापना, सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि समन्वय गर्ने ।

१.६.२.२.३ सूचना प्रविधि शाखा

- विभागको वेबसाइट सञ्चालन, शाखाहरूमा नेटवर्किङ व्यवस्थापन गर्ने ।

- विभागका लागि आवश्यक सफ्टवेयर तयार गर्ने, गराउने र शाखाहरूको महत्वपूर्ण तथ्याङ्कहरू व्यवस्थित ढंगले विद्युतीय माध्यमबाट अभिलेख गर्ने ।
- विभाग अन्तरगत कार्यालयहरूमा सूचना प्रणालीको विकास गर्न आवश्यक सहयोग र समन्वय गर्ने ।
- विभाग र अन्तर्गतका कार्यालयहरूबाट प्राप्त सूचनाको आधारमा सूचना, तथ्याङ्क र कार्यक्रमहरू कम्प्युटरमा प्रवृष्टि गर्ने तथा तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने ।
- शाखाहरूमा रहेका कम्प्युटरको सुरक्षा, मर्मत संभार र सञ्चालनका लागि आवश्यक सहयोग र समन्वय गर्ने ।
- विभागले खरीद गर्ने कम्प्युटर र उपकरणमा गुणस्तरको लागि सुझाव पेश गर्ने ।
- विभाग अन्तर्गतका कार्यालयका कर्मचारीका लागि आवश्यक कम्प्युटर तालीम प्रस्ताव एवं सञ्चालन गर्ने ।
- डिजिटल हाजिरी मेशिन सञ्चालन गरी साप्ताहिक विवरण महा-निर्देशक समक्ष नियमित रूपमा पेश गर्ने ।
- सूचना प्रविधि सम्बन्धी अन्य कार्य गर्ने ।

१.६.३ कर्मचारी प्रशासन शाखा

- कर्मचारीहरूको नियुक्ती, सरुवा, बढुवा, स्वदेश तथा विदेशमा तालीम, अध्ययन, अध्ययन भ्रमण आदिमा मनोनयनका साथै दण्ड पुरस्कार र विभागीय कारवाहीको शुरु कारवाही गर्ने ।
- विभाग र अन्तरगत कार्यालयहरूको आन्तरिक प्रशासन र कर्मचारी प्रशासन सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- सार्वजनिक खरीद ऐन र नियमावली बमोजिम सार्वजनिक खरीद योजना तयार गर्ने, कार्यान्वयनको लागि निर्णय गर्ने, खरीद भएको जिन्सी सामानको दाखिला, भौतिक सम्पत्तिको

सुरक्षा, मर्मत सम्भार गर्ने, गराउने, लिलाम बिक्रीसम्बन्धी कार्य गर्ने ।

- विभागका शाखा प्रमुख, महाशाखा एवं विभागीय प्रमुखसँग प्रशासनिक विषयहरूमा आवश्यकता अनुरूप राय आदान प्रदान गर्ने ।
- जनगुनासो व्यवस्थापन, अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग तथा सतर्कता केन्द्रको निर्देशन कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

१.६.४ आर्थिक प्रशासन शाखा

- विभाग र अन्तर्गत कार्यालयहरूको लागि योजना शाखासँग समन्वय गरी बजेट तर्जुमा कार्यमा सहयोग गर्ने र स्वीकृत बजेट नियमानुसार निकासी दिने, खर्चको अभिलेख राख्ने ।
- विभाग र अन्तर्गत कार्यालयहरूको राजश्व र धरौटी समेतको केन्द्रीय आर्थिक विवरण तयार गरी तालुक निकायमा पठाउन पेश गर्ने ।
- सञ्चालित कार्यक्रम/आयोजनाहरूको चौमासिक र वार्षिक खर्चको फाँटवारी तयार गर्ने । आर्थिक सर्वेक्षण तथा बजेट तर्जुमा कार्यमा अन्य शाखालाई सहयोग गर्ने ।
- आर्थिक कारोबारमा माग भए बमोजिम राय पेश गर्ने ।
- आर्थिक कारोबार सम्बन्धी सम्पूर्ण श्रेस्ता दुरुस्त राख्ने, आन्तरिक र अन्तिम लेखापरीक्षण गराउने ।
- कर्मचारीले पाउने पारिश्रमिक (तलव, भत्ता, खाद्यान्न, पोशाक) लगायतका अन्य सुविधाहरू समयमै उपलब्ध गराउने ।
- विभाग र अन्तर्गत कार्यालयहरूको बेरुजुको अभिलेख अद्यावधिक गर्ने, गराउने ।
- लेखापरीक्षणबाट देखिन आएका बेरुजुहरू नियमानुसार फर्स्यौट गर्ने, गराउने ।

१.६.५ वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण शाखा

- वन्यजन्तुको अपराध नियन्त्रणका लागि केन्द्रियस्तरमा सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय गर्ने ।

- मातहतका कार्यालयहरूमा चोरी शिकार नियन्त्रण इकाई प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्न आवश्यक राय सुझाव पेश गर्ने ।
- वन्यजन्तु चोरी शिकारमा संलग्न व्यक्तिहरूको अभिलेख तयार गर्ने ।
- विभाग र अन्तरगतका कार्यालयहरूमा वन्यजन्तु सम्बन्धी अपराधका विषयहरूमा अदालती कारबाहीमा रहेका विषयवस्तुसँग आवश्यक पर्ने जवाफ, प्रतिवेदन तयार गर्ने ।
- वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण सम्बन्धमा केन्द्रियस्तरमा सञ्जाल गठन गर्ने कार्यमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने ।
- वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण तथा तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने सम्बन्धी कार्यको लागि वन विभाग र SAWEN सँग नियमित समन्वय गर्ने ।

१.७ विभागलाई मार्ग निर्देशन गर्ने समितिहरू

- राष्ट्रिय बाघ संरक्षण समिति, नेपाल
- राष्ट्रिय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण समन्वय समिति

१.७.१ राष्ट्रिय बाघ संरक्षण समिति, नेपाल (National Tiger Conservation Committee, Nepal-NTCC)

नेपाल सरकारलाई नीतिगत मार्ग दर्शन र राय सल्लाह दिन तथा विभिन्न सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वयको लागि मन्त्रिपरिषद्को मिति २०६७।२।२ को निर्णयानुसार सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूको अध्यक्षतामा राष्ट्रिय बाघ संरक्षण समिति, नेपालको गठन भएको छ । राष्ट्रिय बाघ संरक्षण समिति, नेपालको सांगठनिक संरचना अनुसूची २२.१ मा दिइएको छ । राष्ट्रिय बाघ संरक्षण समितिको बैठक संख्या तथा मिति सम्बन्धी विवरण तालिका १ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १: राष्ट्रिय बाघ संरक्षण समितिको बैठक तथा मिति

क्र.सं.	बैठक संख्या	अध्यक्षता	मिति
१	प्रथम	सम्माननीय प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपाल	२०६७ साल श्रावण १६ गते
२	दोश्रो	सम्माननीय प्रधानमन्त्री भलनाथ खनाल	२०६८ साल श्रावण १३ गते
३	तेश्रो	सम्माननीय प्रधानमन्त्री बाबुराम भट्टराई	२०६९ साल श्रावण १४ गते
४	चौथो	सम्माननीय मन्त्रिपरिषद्का अध्यक्ष खिलराज रेग्मी	२०७० साल श्रावण १४ गते
५	पाँचौ	सम्माननीय प्रधानमन्त्री सुशील कोइराला	२०७१ साल पौष ०७ गते
६	छैटौ	सम्माननीय प्रधानमन्त्री के.पी. शर्मा, ओली	२०७३ साल आषाढ २ गते

१.७.२ राष्ट्रिय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण समन्वय समिति (National Wildlife Crime Control Coordination Committee-NWCCCC)

वन्यजन्तुको चोरी शिकारी र यसका अङ्गप्रत्यङ्गको अवैध व्यापारलाई प्रभावकारी रूपमा नियन्त्रण गर्न कठिनाई भईरहेको अवस्थामा महत्वपूर्ण वन्यजन्तु सधैको लागि लोप हुन जाने सम्भावनालाई दृष्टिगत गरि यसको नियन्त्रणको लागि जिम्मेवार निकायहरूको प्रभावकारी समन्वयको आवश्यकता जरुरी रहेको छ । यी दुर्लभ सम्पदाको अवैध व्यापार नियन्त्रणको लागि एउटा छुट्टै निकायको स्थापनाको लागि सम्बन्धित क्षेत्रहरूबाट राय, सुभावा र सहयोग जुटाउन तथा आवश्यक राय सुभावा र निर्देशन दिनका लागि वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रीको अध्यक्षतामा एक उच्चस्तरीय राष्ट्रियस्तरमा वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण समन्वय समिति गठन र स्थापना गर्न मनासिव भएकोले नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०६७/८/५ को निर्णय बमोजिम संरचना स्थापना भई कार्यहरू हुँदै आएका छन् । राष्ट्रिय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण समन्वय समितिको सांगठनिक संरचना अनुसूची २२.२ मा दिइएको छ ।

मिति २०७४/१/१५ गते माननीय वन तथा भू-संरक्षण मन्त्री श्री शंकर भण्डारीको अध्यक्षतामा बसेको राष्ट्रिय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण समन्वय समितिको चौथो बैठक एवं केन्द्रियस्तरको वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईको एघारौं संयुक्त बैठकका निर्णयहरू:-

- १) राष्ट्रिय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण समन्वय समितिको मिति २०७२/९/२३ मा बसेको तेस्रो बैठकले गरेको निर्णयहरू र मिति २०७३/५/१ मा दशौं केन्द्रियस्तरको वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईको बैठकले गरेको निर्णयहरूको प्रगति समिक्षा गरियो । कार्यान्वयनको प्रक्रियामा रहेका बाँकी निर्णयहरूलाई यथाशिघ्र कार्यान्वयन गर्नका लागि राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागलाई निर्देशन दिने ।
- २) आखेटोपहार व्यवस्थापन प्रतिवेदन, २०७३ ले सिफारिस गरे अनुसार भविष्यमा अध्ययन अनुसन्धान र संग्रहालयमा प्रदर्शनका लागि राखिने आखेटोपहार बाहेक अन्य आखेटोपहारहरू राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा

वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ को पाँचौं संशोधन अनुसार जलाएर नष्ट गर्नको लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिश सहित अनुरोध गर्ने ।

३) वन्यजन्तुको चोरी शिकार तथा अवैध व्यापार नियन्त्रण सम्बन्धमा पछिल्लो समयमा भएगरेका कार्यहरू, मिति २०७३-१२-२५ गते चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जको कार्य क्षेत्रमा चोरी शिकारबाट मृत्यु भएको गैडाको अनुसन्धानमा भएको प्रगति प्रतिवेदन माग गर्ने ।

४) राष्ट्रिय निकुञ्ज वन्यजन्तु आरक्ष, शिकार आरक्षहरूमा १ वर्ष भन्दा बढि कैद हुन सक्ने मुद्दाको थुनछेक, अनुसन्धान निकासी एवं म्याद थपको लागि जिल्ला अदालत समक्ष आरोपितलाई पेश गर्नुपर्ने तर अधिकांश राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष, शिकार आरक्ष कार्यालयहरू दुर्गम स्थानमा भएको कारणले गर्दा सुरक्षाका लागि नेपाली सेना राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष, शिकार आरक्ष र तिनका मध्यवर्ती क्षेत्र भन्दा बाहिर समेत परिचालित हुनुपर्ने भएकोले नेपाली सेना परिचालनको लागि राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु आरक्ष निर्देशनालयबाट तयार गरिएको निर्देशिकालाई यथोशिघ्र स्वीकृत गराई कार्यान्वयनमा ल्याउन निर्देशन गर्ने ।

५) विविध:

- सोलुखुम्बु जिल्ला र सुनसरी जिल्लामा जिल्लास्तरीय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाई गठनको माग भई आएको साथै रौतहट जिल्ला गैडा संरक्षणको दृष्टिकोणले संवेदनशील देखिएकोले उक्त जिल्लाहरूमा जिल्लास्तरीय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाई गठन गर्न केन्द्रियस्तरको वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईलाई निर्देशन दिने ।
- काठमाडौं उपत्यकाका विभिन्न स्थानहरूमा समेत बन्जारा समूहहरू टेण्ट, त्रिपाल लगाई बाटोको छेउछाउमा बस्ने गरेको भेटिएकोले

तिनीहरूको तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्नुका साथै तराईमा रहेका बन्जारा र उपत्यकामा रहेको बन्जाराको सम्बन्ध समेतको अध्ययन गरी प्रतिवेदन पेश गर्न राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग मार्फत काठमाडौं जिल्लास्तरीय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईलाई निर्देशन दिने ।

१.७.३ वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाई

वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाई केन्द्रियस्तर र जिल्लास्तरमा गरी दुई तहमा रहेका छन् ।

१.७.३.१ केन्द्रिय स्तरको वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाई (Central Level Wildlife Crime Control Bureau-WCCB)

राष्ट्रिय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण समन्वय समितिको निर्देशनमा वन्यजन्तुको शिकार तथा तिनका अङ्ग प्रत्यङ्गको अवैध व्यापार नियन्त्रण गर्ने, वन्यजन्तु र वनजन्य अपराध नियन्त्रण गर्न सम्बद्ध निकायहरू बीच समन्वय गर्ने र चोरी शिकार हुन नदिन र वन्यजन्तु र तिनका अङ्ग प्रत्यङ्गको अवैध व्यापार नियन्त्रण गर्न नियमित अनुगमन गर्ने कार्यहरू गर्नका लागि राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका महानिर्देशकको संयोजकत्वमा केन्द्रियस्तरको वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईको गठन र स्थापना गर्न मनासिव देखिएकोले नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०६७/८/५ को निर्णय बमोजिम सांगठनिक संरचना स्थापना भई कार्यहरू हुँदै आएका छन् । केन्द्रियस्तरको वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईको सांगठनिक ढाँचा अनुसूची २२.३ दिइएको छ । यस इकाईका बैठकका निर्णयहरू:

मिति २०७३/०५/०१ मा केन्द्रियस्तरको वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईको दशौं बैठकले गरेका निर्णयहरू:

१. हालसम्म गठन भएका जिल्लास्तरीय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईको अद्यावधिक विवरण र परिचालन सम्बन्धि जानकारी

- हुनका साथै २२ वटै जिल्लास्तरीय इकाईको एक राष्ट्रियस्तरको कार्यशाला गोष्ठी गरी वनजन्य अपराध नियन्त्रणका लागि भावी रणनीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने । इकाईलाई प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्न तथा Center Database तयार गरी आदान प्रदान गर्ने र संस्थागत सहयोगका लागि आवश्यक स्रोत र साधन उपलब्ध गराउने ।
२. चालु आ.व. २०७३/०७४ मा देहायका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- क) **Forensic Lab सम्बन्धमा:** राष्ट्रिय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण समन्वय समितिको २०७२/१/२३ को निर्णय बमोजिम नेपालमा भएका Forensic Lab को अध्ययनको लागि गठित टोलीको प्रतिवेदनको आधारमा थप साधन स्रोत उपलब्ध गराउने ।
- ख) **क्षमता अभिवृद्धि:** हालसम्म उपलब्ध स्रोतको आधारमा गर्नुपर्ने कार्यहरूलाई एकीकृत रूपमा अगाडि बढाउने र आगामी दिनमा गर्नुपर्ने थप कार्यहरू पहिचान गरी सचिवालयमा उपलब्ध गराई वनजन्य अपराध नियन्त्रणमा संलग्न भन्सार लगायतका निजामती तथा सुरक्षाकर्मीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- ग) **आधुनिक प्रविधिको प्रयोग, विस्तार र सशक्तिकरण:** वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रणका लागि प्रयोग गरिएका आधुनिक प्रविधिहरूमा Real Time SMART सबै निकुञ्ज/आरक्षहरूमा क्रमिक रूपमा विस्तार गर्दै लैजाने तथा Sniffer Dog र CC Camera को हकमा हाल संचालन भइरहेको कार्यक्रमको प्रभावकारिताको समिक्षा गरी सोही आधारमा आवश्यकता अनुसार विस्तार गर्ने कार्यलाई अगाडि बढाउने ।
- घ) **फरार व्यक्तिको खोजी र कानुनी उपचार:** वन्यजन्तु अपराधमा संलग्न भई फरार प्रतिवादी कायम भएका व्यक्तिहरूको तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने र कानुनी दायरामा ल्याउनको लागि सबै सरोकारवाला निकाय बीच आवश्यक समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
३. **रणनीतिको स्वीकृति र कार्यान्वयन:** वन्यजन्तु र वनस्पतिको अपराध नियन्त्रण रणनीति (प्रस्तावित २०१२-२०२२) लाई समय सापेक्ष परिमार्जन सहित स्वीकृत गर्ने कार्य राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागको नेतृत्वमा गर्ने । परिमार्जित रणनीतिमा सबैबाट रणनीति उपलब्ध भएको १५ दिन भित्रमा राय सुभाष सचिवालयलाई उपलब्ध गराउने ।
४. **सूचना आदान प्रदान र समन्वय:** वनजन्य अपराधसँग सम्बन्धित प्राप्त सूचनाहरूलाई वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईमा संलग्न भएका निकायहरूको बीचमा आदान प्रदान गरी आवश्यकताको आधारमा सहयोग गरी गराई कानुनी दायरामा ल्याउन आ-आफ्नो तहबाट नियमित गर्ने ।
५. **बन्जारा समूहको तथ्याङ्क सम्बन्धि:** पछिल्लो समयमा भएको बाघको अपराधमा बन्जारा समूहको संलग्नता देखिएकाले नेपालको तराई क्षेत्रमा बन्जारा समूहहरू त्रिपाल/टेन्ट लगाएर जंगल/सडकको छेउछाउमा बस्ने गरेको पाइएकोले यसको पहिचान गरी तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने कार्यको लागि राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागको नेतृत्वमा वन विभाग, नेपाल प्रहरीको केन्द्रीय अनुसन्धान ब्यूरो र सशस्त्र प्रहरी बलको टोलीले तुरुन्तै कार्य शुरु गर्ने । यस कार्यको निगरानी र नियन्त्रणका लागि सबैले मातहतका निकायलाई तदारुकताका साथ परिचालन गर्ने ।
६. **सम्वेदनशील क्षेत्रको सुरक्षा सुदृढिकरण:** वनजन्य अपराध नियन्त्रणको लागि नेपालका विमानस्थलहरूमा प्रचार प्रसार सामग्री राखी चेकजाँच सहितको सुरक्षा प्रबन्ध भरपर्दो बनाउन वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय मार्फत गृह र संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयलाई अनुरोध गर्ने ।
७. **निगरानी र अभिलेखीकरण:** वन्यजन्तु अपराधमा संलग्न भई कारागारमा रहेका थुनुवा/कैदीहरूलाई भेट्न आउनेहरूको विवरण पूर्ववत् निर्णय बमोजिम नै अद्यावधिक गर्ने ।

कार्य कारागार व्यवस्थापन विभाग र मातहतका कार्यालयले गर्ने व्यवस्था कारागार व्यवस्थापन विभागबाट गर्ने ।

८. हिमाली र उच्च पहाडी क्षेत्रहरूमा मोटरसाइकलको डिस्क ब्रेक, ब्रेक र क्लजका तार लगायतका सामग्रीहरू वन्यजन्तु मार्न पासो/धराप थाप्ने जस्ता कार्यमा प्रयोग भएको पाइएकोले उक्त कार्यलाई नियन्त्रण गर्ने सम्बन्धमा पूर्ववत निर्णय बमोजिम नेपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बललाई अनुरोध गर्ने ।
९. वन्यजन्तु र वनस्पति आखेटोपहार पहिचान गर्न सहयोग पुऱ्याउने पुस्तिका लगायतका प्रचार प्रसार सामग्रीहरू प्रकाशन गर्ने कार्य इकाईको सचिवालयबाट गरी नेपाल-भारत तथा नेपाल र चीनको सीमा क्षेत्रमा रहेका सुरक्षा निकाय तथा भन्सार कार्यालयहरूलाई पहिलो प्राथमिकता दिई सबैलाई क्रमशः उपलब्ध गराउने ।
१०. संरक्षित क्षेत्र र वन क्षेत्रमा हुने वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रणका लागि जिल्लास्तरीय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाई मार्फत र इकाई नभएका जिल्लाहरूमा जिल्ला वन कार्यालय, राष्ट्रिय निकुञ्ज/आरक्ष/संरक्षण क्षेत्र कार्यालय मार्फत सक्रिय रूपमा गर्न गराउन राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग र वन विभागले मातहतका कार्यालयहरूलाई निर्देशन दिने ।
११. इकाईको बैठकलाई नियमित गर्न चार-चार महिनामा बैठक गर्ने तथा सम्पर्क अधिकारीहरूको बैठकलाई दुई-दुई महिनामा नियमित र आवश्यकताको आधारमा गर्दै जाने ।

मिति २०७४।०२।०३ गते बसेको केन्द्रियस्तरको वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईको आकस्मिक बैठकले गरेका निर्णयहरू:

१. मिति २०७४।०१।३१ गते कैलाली जिल्लामा बाघ लगायत अन्य वन्यजन्तुहरूको आखेटोपहार बरामद भएको र उक्त घटनामा पक्राउ परेका व्यक्तिहरूसंग भइरहेको अनुसन्धान

तथा तहकीकातलाई थप मद्दत र प्रभावकारी बनाउनको लागि नेपाल प्रहरी केन्द्रिय अनुसन्धान व्यूरोबाट यथाशिघ्र सम्बन्धित विषयमा अनुभवी प्रहरी कर्मचारीहरू खटाई अनुसन्धान कार्यमा सहयोगको लागि अनुरोध गर्ने ।

२. वन्यजन्तुको चोरी शिकार तथा अवैध व्यापार नियन्त्रणका लागि केन्द्रियस्तरको वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईका सदस्यहरूको टोली यथाशिघ्र मध्यपश्चिमाञ्चल र सुदुरपश्चिमाञ्चल क्षेत्रको स्थलगत भ्रमण गरी त्यस क्षेत्रमा रहेका वन, निकुञ्ज र आरक्ष, स्थानीय प्रशासन, नेपाली सेना, नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल, नेपाल र स्थानीय समुदाय लगायत अन्य सरोकारवाला निकायसंग समन्वय गरी वन तथा वन्यजन्तु संरक्षणमा भएका कमी कमजोरी, चुनौतीहरूलाई सामाधान गर्न पहल हुनुका साथै चोरी शिकार नियन्त्रणका उपायहरूलाई कार्यान्वयन गर्न जिल्लास्तरीय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईलाई निर्देशन दिने ।
३. सुचना आदान प्रदान संयन्त्रलाई मजबुत र प्रभावकारी बनाउन केन्द्रियस्तरको वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईका सर्म्पर्क व्यक्तिहरूको एक ग्रुप मेल बनाई वन तथा वन्यजन्तु अपराध सम्बन्धीत प्राप्त हुन आएका सुचना एवं जानकारीहरूलाई तत्काल एक आपसमा आदान प्रदान गर्ने । प्रत्येक जिल्लास्तरीय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईहरूबाट १ (एक) जना सर्म्पर्क व्यक्ति तोक्न लगाई वन तथा वन्यजन्तु अपराध सम्बन्धिका सुचनाहरू तत्काल केन्द्रियस्तरको वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईको सचिवालयमा जानकारी गराउन निर्देशन गर्ने । उक्त कार्यको लागि राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग अर्न्तगतको वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण शाखाले नेतृत्व गर्ने ।
४. वनजन्य अपराध नियन्त्रणका लागि सीमा सुरक्षा खटिएका सशस्त्र प्रहरी बलका कर्मचारीहरूको वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि गर्न उपलब्ध भएका स्रोतका

आधारमा अभिमुखिकरण कार्यक्रम (Orientation Program) प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम TOT लगाएतका कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

५. सिमापार बैठक तथा जिल्लास्तरीय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईको बैठकमा वन तथा वन्यजन्तु अपराध सम्बन्धी प्राप्त सुचनाहरू आवश्यकताको आधारमा सरोकारवाला निकायहरूसँग आदान प्रदान गरी देशीय/अन्तरदेशीय वन्यजन्तुको चोरी शिकार तथा तिनका अङ्गको अवैध व्यापार नियन्त्रण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन जिल्लास्तरीय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईलाई निर्देशन दिने ।
६. वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण गर्न र भए गरेका कार्यहरूको सुचना प्रवाहलाई प्रभावकारी गर्न गराउन स्थानीय समुदाय र संचार माध्यमलाई परिचालन गर्न तथा जिल्लारिथित कार्यालयहरू एवं राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग र वन विभागका वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण शाखाहरू बीच समन्वय र सहकार्य बढाउन राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग र वन विभागले मातहतका शाखा र कार्यालयहरूलाई निर्देशन दिने ।

१.७.३.२ जिल्लास्तरीय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाई (Wildlife Crime Control Bureau-WCCB)

जिल्लास्तरमा जिल्ला वन कार्यालय, जिल्ला प्रहरी कार्यालय, निकुञ्ज तथा आरक्षमा खटिएको नेपाली सेनाको प्रतिनिधि र सम्बन्धित राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु आरक्षको अधिकृतस्तरको प्रतिनिधित्व भएको एक इकाई हुने व्यवस्था गरेको छ । एक भन्दा बढी जिल्ला ओगटेको राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु आरक्षको हकमा सम्बन्धित सबै जिल्लाको इकाईमा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु आरक्षको प्रतिनिधित्व हुनेछ । यस इकाईका सदस्यहरूलाई काजमा खटाइने छ ।

हालसम्म २४ जिल्लामा २२ स्थानमा (काठमाडौं, भक्तपुर र ललितपुर जिल्लाको एउटा इकाई) वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाई गठन भई कार्य सञ्चालन भईरहेको छ ।

(१) (क) काठमाडौं	(ख) ललितपुर
(ग) भक्तपुर	(२) भापा
(३) सिन्धुपाल्चोक	(४) रसुवा
(५) पर्सा	(६) चितवन
(७) नवलपरासी	(८) बाँके
(९) बर्दिया	(१०) कञ्चनपुर
(११) दार्चुला	(१२) गोरखा
(१३) कास्की	(१४) संखुवासभा
(१५) दोलखा	(१६) ताप्लेजुङ्ग
(१७) मुस्ताङ	(१८) डोल्पा
(१९) सुर्खेत	(२०) कैलाली
(२१) बझाङ	(२२) हुम्ला

१.८ प्रमुख चुनौतीहरू

विभागले आफ्नो कार्य सम्पादन गर्दागर्दै पनि विभिन्न चुनौतीहरूको सामान गर्दै आइरहेको छ । प्रमुख चुनौतीहरू यस प्रकार छन् :

१. वन पैदावार र वन्यजन्तुको चोरी शिकार तथा अवैध व्यापार ।
२. संरक्षित क्षेत्रको सिमानाभिन्न बस्ती र जग्गा अतिक्रमण
३. कमजोर भौतिक संरचना र साधन स्रोतको अपर्याप्तता ।
४. कर्मचारीहरूमा व्यवसायिक कार्यकुशलताको कमी ।
५. विद्यमान कानूनको समय सापेक्ष संशोधनमा ढिलाई ।
६. मानव वन्यजन्तु बीचको द्वन्द ।
७. प्राकृतिक स्रोत माथिको बढ्दो मानवीय चाप ।
८. वातावरण मैत्री पूर्वाधार विकास हुन नसक्नु ।
९. विशिष्टकृत अदालतको व्यवस्था नहुनु ।
१०. घाइते, टुहुरा वन्यजन्तुको व्यवस्थापन गर्न कठिनाई ।
११. नदिजन्य निर्माण सामग्रीको अवैध प्रयोग तथा नीतिगत द्विविधा ।
१२. मिचाहा प्रजातिको व्यवस्थापन गर्न कठिनाई ।
१३. वन्यजन्तुको बासस्थान खुम्चनु, क्षयीकरण हुनु तथा संरक्षित क्षेत्र बिचमा जैविक मार्ग सहज नहुनु ।

भाग-दुईः

आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा सञ्चालित कार्यक्रमहरू

नेपाल सरकारका आयोजनाहरू १८

आ.व. २०७३/७४ मा सञ्चालित आयोजनाहरू १८

आ.व. २०७३/७४ को आयोजनागत वार्षिक बजेट, खर्च तथा प्रगतिको विवरण १८

आ.व. २०७३/७४ को आयोजनागत वार्षिक कार्यक्रमका मुख्य उपलब्धीहरू तथा सम्पादित कार्यहरू २१

मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रम २४

आ.व. २०७३/७४ को मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रमको कार्यालयगत विनियोजित बजेट, खर्च र प्रगतिको विवरण २५

आ.व. २०७२/७३ र आ.व. २०७३/७४ को प्रगतिको तुलनात्मक विवरण २६

विभाग र अन्तर्गत कार्यालयहरूको वार्षिक वेरुजु फछ्यौटको विवरण २७

संरक्षित क्षेत्रमा पर्यटक २८

विभाग र अन्तर्गतका कार्यालयहरूको वार्षिक राजश्व संकलनको विवरण २८

सार्वजनिक सेवा प्रवाह र सूचनाको हक सम्बन्धी व्यवस्था २८

आयोजना/परियोजनाहरू २८

२.१ नेपाल सरकारका आयोजनाहरू

२.१.१ आ.व. २०७३/७४ मा सञ्चालित आयोजनाहरू

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग र अन्तर्गत कार्यालयहरूमा आ.व. २०७३/७४ मा सञ्चालित आयोजनाहरूको विवरण तालिका २ मा प्रस्तुत गरिएको छ । जसमध्ये ८ वटा P1 र २ वटा P2 आयोजनाहरू रहेका छन् ।

तालिका २: आ.व. २०७३/७४ मा सञ्चालित आयोजनाहरूको विवरण

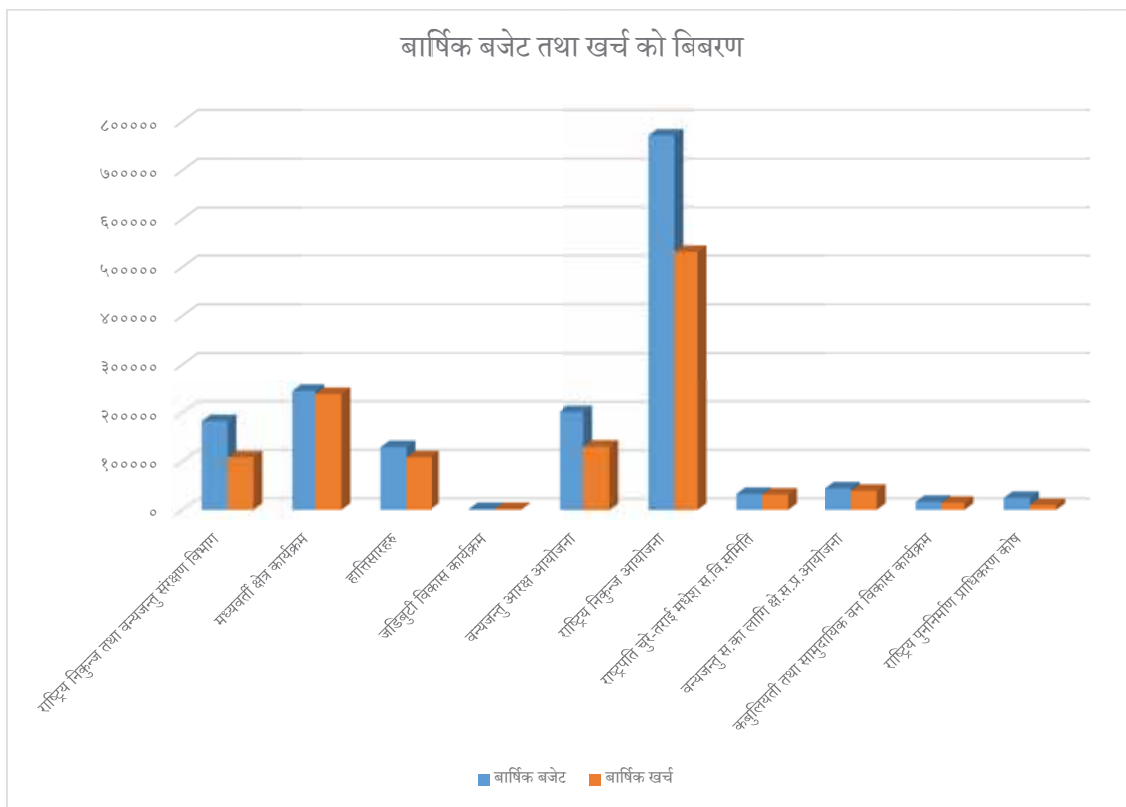
क्र.स.	आयोजनाको नाम	राष्ट्रिय प्राथमिकता
१.	राष्ट्रिय निकुञ्ज आयोजना (३२९११५)	P1
२.	मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रम (३२९०१७) (साधारण तर्फ)	P1
३.	जडीबूटी विकास कार्यक्रम (३२९१०२)	P1
४.	वन्यजन्तु संरक्षणका लागि क्षेत्रीय सहयोग प्रवर्द्धन आयोजना (३२९१२७)	P1
५.	राष्ट्रपति चुरे-तराई-मधेस संरक्षण कार्यक्रम (३२९१२४)	P1
६.	राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग (३२९०१७) (साधारण तर्फ)	P1
७.	हात्तिसार आयोजना (३२९०१९) (साधारण तर्फ)	P2
८.	वन्यजन्तु आरक्ष आयोजना (३२९११४)	P2
९	कबुलियती तथा सामुदायिक वन विकास कार्यक्रम	P1
१०	राष्ट्रिय पुनःनिर्माण प्राधिकरण कोष	P1

२.१.२ आ.ब. २०७३/७४ को आयोजनागत वार्षिक बजेट, खर्च तथा प्रगतिको विवरण

नेपाल सरकारको आ.ब. २०७३/२०७४ को लागि विनियोजित वार्षिक बजेट रु. १ अरब ६४ करोड ९३ लाख २७ हजारमध्ये सबभन्दा बढी राष्ट्रिय निकुञ्ज आयोजनातर्फ ४७ प्रतिशत र जडीबूटी विकास कार्यक्रमतर्फ एक प्रतिशतभन्दा कम रकम विनियोजित भएको देखिन्छ । यस विभाग अन्तर्गतका आयोजनाहरूको निकास खर्चको एकीकृत विवरण अनुसूची ४ मा उल्लेख गरिएको छ ।

आ.व. २०७३/२०७४ को लागि विनियोजित कूल वार्षिक बजेट रु. १ अरब ६४ करोड ९३ लाख २७ हजारमध्ये रु. १ अरब २९ करोड १५ लाख ७ हजार खर्च भएको छ । आयोजनागत वार्षिक बजेट र खर्चको विवरण तालिका ३ मा समावेश गरिएको छ ।

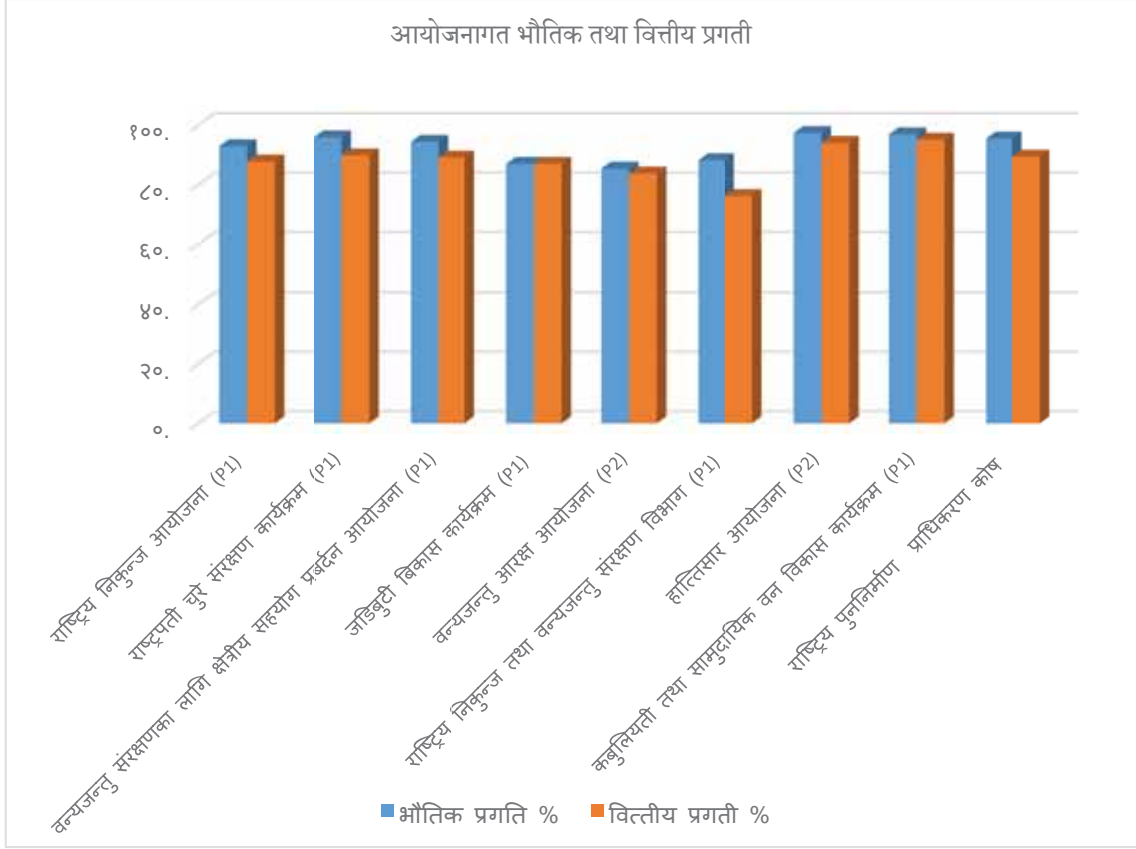

तालिका ३: आ.व. २०७३/७४ को आयोजनागत वार्षिक बजेट तथा खर्चको विवरण

(रकम रु. हजारमा)

क्र.स.	आयोजना/कार्यक्रम	वार्षिक बजेट	वार्षिक खर्च	कैफियत
१	राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग	१८२७८९	१०७६७२	२ करोड ४२ लाख surrender तथा रकमान्तर भै गएको ।
२	मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रम	२४५०००	२३८४००	
३	हात्तिसार आयोजना	१२९०५६	१०८०५२	
४	जडिबुटी विकास कार्यक्रम	१६३२	१६३१	
५	वन्यजन्तु आरक्ष आयोजना	२०२१०३	१३०८४५	१ करोड ८३ लाख surrender तथा रकमान्तर भै गएको ।
६	राष्ट्रिय निकुन्ज आयोजना	७७११२१	५३०९२२	
७	राष्ट्रपति चुरे-तराई मधेश संरक्षण कार्यक्रम	३२६५८	३१३०९	
८	वन्यजन्तु संरक्षणका लागि क्षेत्रिय सहयोग प्रवर्द्धन आयोजना	४४०४०	३९०३१	
९	कबुलियती तथा सामुदायिक वन विकास कार्यक्रम	१६४००	१४२८६	
१०	राष्ट्रिय पुनःनिर्माण प्राधिकरण कोष	२४५२८	९६५९	१ करोड ३७ लाख ७२ हजार surrender भएको
	कुल जम्मा	१६४९३२७	१२११५०७	

आ.व. २०७३/०७४ को लागि विनियोजित वार्षिक बजेट कार्यान्वयन स्थितिमा औसत भारित प्रगति ९३.२९ प्रतिशत तथा वित्तीय प्रगति ८९.१४ प्रतिशत रहेको छ । आयोजनागत वार्षिक प्रगतिको विवरण तालिका ४ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४: आ.व. २०७३/७४ को आयोजनागत वार्षिक प्रगति स्थिति

क्र.स.	बजेट उपशीर्षक न.	आयोजना/कार्यक्रमको नाम	वार्षिक प्रगती स्थिति (%)	
			भारित	वित्तीय
१	३२९११५	राष्ट्रिय निकुन्ज आयोजना (P1)	९३.०९	८७.८६
२	३२९१२४	राष्ट्रपती चुरे संरक्षण कार्यक्रम (P1)	९५.९८	८९.९०
३	३२९१२७	वन्यजन्तु संरक्षणका लागि क्षेत्रीय सहयोग प्रबर्द्धन आयोजना (P1)	९४.४९	८९.१७
४	३२९१०२	जडिबुटी बिकास कार्यक्रम (P1)	८७.०७	८७.०७
५	३२९११४	वन्यजन्तु आरक्ष आयोजना (P2)	८५.४७	८३.८०
६	३२९०१७	राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग (P1)	८८.२९	७६.२५
७	३२९०१९	हात्तिसार आयोजना (P2)	९७.४८	९४.१५
८	३२९८०८	कबुलियती तथा सामुदायिक वन विकास कार्यक्रम (P1)	९७.०१३	९५.१८
९	३०९८०१	राष्ट्रिय पुनःनिर्माण प्राधिकरण कोष (P1)	९५.५९	८९.४८
१०	३२९०१७	मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रम (P1)	९८.५	९८.५५
		औसत प्रगति	९३.२९	८९.१४

२.१.३ आ.व. २०७३/७४ को आयोजनागत वार्षिक कार्यक्रमका मुख्य उपलब्धीहरू तथा सम्पादित कार्यहरू

क) राष्ट्रिय निकुञ्ज आयोजना (३२९११५)

राष्ट्रिय निकुञ्ज आयोजना अन्तर्गत सम्पादित कार्यहरू मध्ये मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण तालिका ५ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ५: राष्ट्रिय निकुञ्ज आयोजना अन्तर्गत सम्पादित मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण

सि.न.	बिबरण	इकाई	वार्षिक लक्ष्य	वार्षिक प्रगती
१	भवन निर्माण (कार्यालय/सेक्टर/पोष्ट र अन्य)	वटा	३४	३२.५६
२	फर्निचर तथा मेशिन उपकरण खरिद	वटा	२०८	२०८
३	वनपथ निर्माण तथा ग्राभेलिङ्ग र गोरेटो घोडेटो बाटो निर्माण	कि. मि.	१०८	८४
४	पर्या-पर्यटन प्रबर्द्धन (काठेपुल, मचान, शौचालय, पर्यटक विश्राम स्थल, साइनबोर्ड, फोहोर मैला ब्यबस्थापनका लागि खाडल निर्माण)	वटा	१६८	१६८
५	वनपथ, गोरेटो घोडेटो बाटो मर्मत	कि. मि.	२२७	२२५
६	काठेपुल, मचान, साइनबोर्ड मर्मत	वटा	४९	४७
७	भवन (कार्यालय, पोष्ट, शौचालय, सुचना केन्द्र, मन्दिर गुम्बा), मर्मत	वटा	३७	३६
८	अर्ना र बह्रसिङ्गा स्थानान्तरण	पटक	२	२
९	घाँसे मैदान/खर्क ब्यबस्थापन र कृष्णसारको लागि मौसमी खेति	हेक्टर	६५	६५
१०	सिमसार क्षेत्र ब्यबस्थापन/डढेलो/अतिक्रमण नियन्त्रण	वटा	२७	२२.५०
११	चोरी शिकार नियन्त्रण स्विप अपरेशन (अन्य)	पटक	८४	८४
१२	संरक्षित क्षेत्रको कार्य योजना निर्माण (अन्य)	वटा	८	६.५०
१३	वन डढेलो ब्यबस्थापन (अन्य)	प्याकेज	१	१

ख) वन्यजन्तु आरक्ष आयोजना (३२९११४)

वन्यजन्तु आरक्ष आयोजना अन्तर्गत सम्पादित कार्यहरू मध्ये मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण तालिका ६ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ६: वन्यजन्तु आरक्ष आयोजना अन्तर्गत सम्पादित मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण

सि.न.	बिबरण	इकाई	वार्षिक लक्ष्य	वार्षिक प्रगती
१	पोष्ट भवन निर्माण (भवन निर्माण कार्यालय प्रयोजन)	वटा	५	५
२	पर्या-पर्यटन प्रबर्द्धन (काठेपुल, मचान, पर्यटक विश्रामस्थल, साइनबोर्ड निर्माण)	वटा	३७	३७

सि.न.	बिबरण	इकाई	वार्षिक लक्ष्य	वार्षिक प्रगती
३	अर्ना र बाह्रसिङ्गा स्थानान्तरण	पटक	२	२
४	घाँसे मैदान ब्यबस्थापन र मिचाहा प्रजाति नियन्त्रण	हेक्टर	६०	५०
५	सिमसार क्षेत्र ब्यबस्थापन	वटा	४	४
६	निकुन्ज आरक्षका ताल तलैया सिमसार क्षेत्र ब्यबस्थापन	क्षेत्र	५	४
७	चोरी शिकार नियन्त्रण, स्विप अपरेशन	पटक	३०	३०
८	चोरी शिकारी नियन्त्रणका लागि युवा परिचालन	जना	१५	१५
९	वन्यजन्तुबाट टुडुरा बनाइएका बालबालिकालाई छात्रवृत्ति	जना	४५	३३
१०	वन डढेलो ब्यबस्थापन	प्याकेज	१	१
११	राष्ट्रिय आयमा संरक्षण क्षेत्रको योगदानको अध्ययन	पटक	१	१
१२	दुर्लभ/समस्याग्रस्त वन्यजन्तुको प्रोफाइलिङ्ग/व्यवस्थापन/संरक्षित क्षेत्र ब्यबस्थापन प्रभावकारिता अध्ययन	पटक	२	२

ग) वन्यजन्तु संरक्षणका लागि क्षेत्रीय सहयोग प्रवर्द्धन आयोजना (३२९१२७)

वन्यजन्तु संरक्षणका लागि क्षेत्रीय सहयोग प्रवर्द्धन आयोजना अन्तर्गत सम्पादित कार्यहरू मध्ये मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण तालिका ७ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ७: वन्यजन्तु संरक्षणका लागि क्षेत्रीय सहयोग प्रवर्द्धन आयोजना अन्तर्गत सम्पादित मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण

सि.न.	बिबरण	इकाई	वार्षिक लक्ष्य	वार्षिक प्रगती
१	पोष्ट भवन निर्माण	वटा	३	३
२	सबै मौसममा चल्ने बाटो निर्माण	कि. मि.	३६	३६
३	काठेपुल/मचान र डुंगा निर्माण	वटा	१४	११
४	बाघ संरक्षण सम्बन्धी अन्तरक्रिया गोष्ठी, प्रचार प्रसार सामग्री उत्पादन तथा वितरण	पटक	६	६
५	बाघ तथा बाघको आहार प्रजातिको अनुगमन	पटक	४	४
६	घाँसे मैदान ब्यबस्थापन	हेक्टर	२४५	२४५
७	वनपथ मर्मत सुधार	कि. मि.	२२०	२२०
८	पानीपोखरी तथा सिमसार क्षेत्र ब्यबस्थापन	वटा	१५	१३
९	चोरी शिकार नियन्त्रणका लागि रायिपड रेस्पन्स टिम परिचालन	जना	३६	३२
१०	चोरी शिकार नियन्त्रण स्विप अपरेशन	पटक	३०	२८
११	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्जको संरक्षण प्रभावकारिता अध्ययन	पटक	१	१

घ) राष्ट्रपति चुरे-तराई मधेश संरक्षण कार्यक्रम (३२९१२४)

राष्ट्रपति चुरे-तराई मधेश संरक्षण कार्यक्रम अन्तर्गत सम्पादित कार्यहरू मध्ये मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण तालिका ८ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ८: राष्ट्रपति चुरे-तराई मधेश संरक्षण कार्यक्रम अन्तर्गत सम्पादित मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण

सि.न.	बिबरण	इकाई	वार्षिक लक्ष्य	वार्षिक प्रगती
१	वनपथ मर्मत सुधार	कि. मि	६०	५८
२	नयाँ नर्सरी निर्माण कार्य तथा विरुवा उत्पादन हिरापुर	वटा	१	१
३	चोरी शिकार नियन्त्रण युवा परिचालन अभियान उप-समितिहरूलाई आय आर्जन क्रियाकलापको लागि समुहगत अनुदान	समुह	४	४
४	जैविक विविधता संरक्षण तथा SMART Patrolling सहयोग	पटक	५	५
५	पानी मूहान संरक्षण/पानी पोखरी निर्माण	वटा	१०	९
६	तटबन्ध निर्माण	मी.	१४००	१३८०
७	पैहो, गल्छी, खहरे नियन्त्रण	वटा	८	८
८	बांसको कलमी लगायतका विरुवा खरीद तथा वृक्षारोपण	हेक्टर	२५	२५
९	पानी मूहान र पानी पोखरी मर्मत संभार खर्च	वटा	१५	१४
१०	मध्यवर्ती सा. व. समूहलाई आय आर्जन कृयाकलापको लागि समूहगत अनुदान	समुह	१७	१७
११	अभिमुखीकरण तालिम	पटक	९	९

ड) जडिबुटी विकास कार्यक्रम (३२९१०२)

जडिबुटी विकास कार्यक्रम अन्तर्गत सम्पादित कार्यहरू मध्ये मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण तालिका ९ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ९: जडिबुटी विकास कार्यक्रम अन्तर्गत सम्पादित मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण

सि.न.	बिबरण	इकाई	वार्षिक लक्ष्य	वार्षिक प्रगति
१	बहु उद्देश्यीय जडिबुटीको नर्सरी संचालन	वटा	२	२
२	बहु उद्देश्यीय जडिबुटी विरुवाको प्रदर्शनी प्लट संचालन	वटा	२	२
३	बहु उद्देश्यीय जडिबुटीको वृक्षारोपण	हेक्टर	२	२
४	यासा गुम्बा उत्पादन, संकलन तथा वितरणको प्रभाव बारे अध्ययन	पटक	२	१
५	दालेचुक र गुराँसको जुस बनाउने तालिम	जना	३०	३०
६	बहुउद्देश्यीय जडिबुटी संकलन तथा खेतबारे प्रचार प्रसार सामग्री उत्पादन तथा बितरण	प्रति	५००	५००

च) राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग (३२९०१७)

राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग अन्तर्गत सम्पादित कार्यहरू मध्ये मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण तालिका १० मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १०: राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग (राष्ट्रिय प्राणी उद्यान समेत) अन्तर्गत सम्पादित मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण

सि.न.	बिबरण	इकाई	वार्षिक लक्ष्य	वार्षिक प्रगती
१	कार्यालय भवन निर्माण (राष्ट्रिय प्राणी उद्यान)	वटा	१	०.३०५
२	विभागको लागि गाडी खरिद	वटा	५	५
३	मोटरसाइकल खरिद	संख्या	३	३
४	फेन्सिंग (राष्ट्रिय प्राणी उद्यान)	कि. मि.	११	११

च) राष्ट्रिय पुनःनिर्माण प्राधिकरण कोष

राष्ट्रिय पुनःनिर्माण प्राधिकरण कोष अन्तर्गत सम्पादित कार्यहरू मध्ये मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण तालिका ११ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ११: राष्ट्रिय पुनःनिर्माण प्राधिकरण कोष अन्तर्गत सम्पादित मुख्य मुख्य कार्यहरूको विवरण

सि.न.	बिबरण	इकाई	वार्षिक	वार्षिक प्रगती
१	कार्यालय भवन मर्मत	वटा	२	२
२	पोष्ट भवन मर्मत	वटा	३	२
३	संरक्षित क्षेत्रमा पर्या-पर्यटन प्रवर्द्धन	वटा	२३	२३
४	सांस्कृतिक सम्पदा संरक्षण	वटा	६	२
५	सामुदायिक सहभागितात्मक कार्यक्रम	क्षेत्र	१	१
६	मध्यवर्ती क्षेत्रमा जीविकोपार्जन सहयोग	प्याकेज	२	२

२.१.४ मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रम

आ.व. २०७३/२०७४ को लागि मध्यवर्ती क्षेत्र विकासको लागि विनियोजित रकम रु २४ करोड ५० लाखमध्ये २३ करोड ८३ लाख ३८ हजार खर्च भएको छ । मध्यवर्ती क्षेत्र विकासतर्फको भारित प्रगति ९८.५ प्रतिशत तथा वित्तीय प्रगति ९८.५५ प्रतिशत रहेको छ ।

२.१.५ आ.व. २०७३/७४ को मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रमको कार्यालयगत विनियोजित बजेट, खर्च र प्रगतिको विवरण

आ.व. २०७३/७४ मा मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रम अन्तर्गत राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष तथा संरक्षण क्षेत्र कार्यालयहरूलाई विनियोजित गरेको वार्षिक बजेट तथा खर्च र त्यसको भारित तथा वित्तीय प्रगतिको विवरण तालिका १२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १२: मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रमको कार्यालयगत विनियोजित बजेट, खर्च र प्रगतिको विवरण

क्र.स.	कार्यालय	वार्षिक बजेट	वार्षिक खर्च	प्रगती प्रतिशत	
				भारित प्रगति	वित्तीय प्रगति
१	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	१००५००	९७६०६.५	९७.१	९७.१२
२	लामटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज	३८५६८	३५८२३.६	९३.५८	९२.८८
३	सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज	३७०००	३६७४०	९९.	९९.३
४	रारा राष्ट्रिय निकुञ्ज	३८०	३८०	१००	१००
५	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	२१११२	२०९२०.८४	९९.९९	९९.०९
६	शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज	८०००	७८८१.८	९९.२९	९८.३५
७	खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज	१७७	१७७	१००	१००
८	शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज	८०००	७९२१.०	१००	९९.०१
९	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	७८१४	७८१०	१००	९९.९५
१०	मकालु बरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज	२९७८	२९१५.५२	१००	९८
११	शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज	५४५०	५३००	९७.२५	९७.२५
१२	पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज	८९८५	८९८५	९६.५४	१००
१३	कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष	१९२९	१९२९	१००	९९.५८
१४	अपिनम्या संरक्षण क्षेत्र	३५००	३३४८.७	९५.०७	९७.७३
१५	कंचनजंगा संरक्षण क्षेत्र	६०७	६०७	१००	१००
	जम्मा	२४५०००	२३८३३८.०	९८.५	९८.५५

२.२ आ.व. २०७२/७३ र आ.व. २०७३/७४ को प्रगतिको तुलनात्मक विवरण

आ.व. २०७२/७३ तथा आ.व. २०७३/७४ को आयोजनागत वार्षिक प्रगति स्थिति तुलनात्मक रूपमा अध्ययन गर्दा आ.व. २०७२/७३ को भारत प्रगति ९५.७५ प्रतिशत र २०७३/७४ को भारत प्रगति ९३.२९ प्रतिशत रहेको छ । आ.व. २०७३/७४ को भारत प्रगति आ.व. २०७२/७३ भन्दा २.४६ प्रतिशतले कम देखिन आएको छ । आयोजनागत प्रगतिको तुलनात्मक विवरण तालिका १३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १३: आ.व. २०७२/७३ र आ.व. २०७३/७४ को प्रगतिको तुलनात्मक विवरण

क्र.सं.	आयोजना/कार्यक्रम	तुलनात्मक प्रगति (प्रतिशत)			
		आ.व. २०७२/७३		आ.व. २०७३/७४	
		भारत प्रगति	वित्तीय प्रगति	भारत प्रगति	वित्तीय प्रगति
१	राष्ट्रिय निकुञ्ज आयोजना	९०.७१	८८.४३	९३.०१	८७.८६
२	वन्यजन्तु संरक्षणका लागि क्षेत्रिय सहयोग प्रवर्द्धन आयोजना	९३.०९	८३.२४	९४.४९	८९.१७
३	राष्ट्रपति चुरे तराई मधेश संरक्षण कार्यक्रम	१००	९५.६४	९५.९८	८९.९०
४	जडिबुटी विकास कार्यक्रम	१००	१००	८७.०७	८७.०७
५	राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग कार्यक्रम	९७.२४	९५.३९	८८.२९	७६.२५
६	वन्यजन्तु आरक्ष आयोजना	९०.८३	८७.२०	८५.४७	८३.८०
७	हात्तिसार आयोजना	९६.७६	९१.९८	९७.४८	९४.१५
८	मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रम	९७.३५	९७.२९	९८.५	९८.५५
९	राष्ट्रिय पुनः निर्माण प्राधिकरण कोष	-	-	९५.५९	८९.४८
१०	सामुदायिक तथा कबुलियती वन विकास कार्यक्रम	-	-	९७.०१३	९५.१८
	औषत कूल जम्मा	९५.७५	९२.३९	९३.२९	८९.१४

२.३ विभाग र अन्तर्गत कार्यालयहरूको वार्षिक वेरुजु फछ्यौटको विवरण

यस विभाग तथा मातहत कार्यालयहरूको आ.व. २०७३/७४ सम्ममा १९ करोड ९९ लाख १७ हजार वेरुजु रहेकोमा २०७४ असार मसान्तसम्म १० करोड २६ लाख ३४ हजार (५१.२४ प्रतिशत) वेरुजु फछ्यौट भएको छ । निकायगत रूपमा वेरुजु फछ्यौटको वार्षिक विवरण तालिका १४ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १४: विभाग र अन्तर्गत कार्यालयहरूको वार्षिक वेरुजु फछ्यौटको विवरण

बजेट रु. हजारमा

सि. नं.	कार्यालयको नाम	२०७३/७४ सम्मको कायमी वेरुजु	२०७३/७४ मा फछ्यौट वेरुजु रकम	फछ्यौट प्रतिशत
१	राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु विभाग	३६३१	१८२	५.०१
२	मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज	१०५७	७३५	६९.५४
३	सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज	१८७८६	१३७३३	७३.१०
४	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	५६५१०	२८२४०	४९.९७
५	शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज	४१९२	११००	२६.२४
६	लामटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज	१८५२१	५३८७	२९.०९
७	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	५१४३	११८०	२२.९४
८	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	२२३५०	१२४२९	५५.६१
९	शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज	२६५६	९१२	३४.३४
१०	रारा राष्ट्रिय निकुञ्ज	२८५१	३७६	१३.१९
११	खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज	६२०	३११	५०.१६
१२	कोशी टप्पु वन्यजन्तु आरक्ष	४७३८	३०९२	६५.२६
१३	पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज	१६१०७	१०३७५	६४.४१
१४	शुक्लाफांटा राष्ट्रिय निकुञ्ज	१०२९	५९९	५८.३३
१५	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	६१५	०	०
१६	कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र	९१३	९१३	१००
१७	अपिनाम्पा संरक्षण क्षेत्र	५४१८	१८३५	३३.८७
१८	राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष	३४७८०	२१२३५	६१.०६
	जम्मा	१९९९१७	१०२६३४	५१.३४

२.४ संरक्षित क्षेत्रमा पर्यटक

संरक्षित क्षेत्रहरू आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटकहरूको लागि प्रमुख गन्तव्य स्थानको रूपमा रहेका छन् । आ.व. २०६२/६३ मा संरक्षित क्षेत्रमा भ्रमण गर्ने पर्यटकहरूको संख्या १ लाख ६५ हजार ३ सय ४ रहेकोमा आ.व. २०७३/७४ मा स्वदेशी एवं विदेशी गरी जम्मा ६ लाख ४ हजार ९१ पुगेको छ । आ.व. २०७३/७४ मा संरक्षित क्षेत्रहरूमा मासिक भ्रमण गर्ने पर्यटकको विवरण अनुसूची ५ मा दिइएको छ । नेपालका संरक्षित क्षेत्रहरूमा आ.व. २०६२/६३ देखि आ.व. २०७३/७४ सम्मको पर्यटक आगमनको विवरण अनुसूची ६ मा दिइएको छ ।

२.५ विभाग र अन्तर्गतका कार्यालयहरूको वार्षिक राजश्व संकलनको विवरण

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग तथा मातहतमा रहेका संरक्षित क्षेत्रहरूले आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा ५५ करोड २७ लाख ३६ हजार ५ सय ३ रुपैया र २८ पैसा राजश्व संकलन गरेको विभागको रेकर्डबाट देखिन्छ । आ.व. २०७३/७४ मा राजश्व संकलन गर्ने निकायगत विवरण अनुसूची १ र विभिन्न शिर्षकहरूबाट प्राप्त भएको राजश्वको वार्षिक केन्द्रिय आर्थिक विवरण अनुसूची २ मा दिइएको छ । त्यस्तै गरी आ.व. २०६८/६९ देखि आ.व. २०७३/७४ सम्मको कार्यालयगत राजश्व संकलन विवरण अनुसूची ३ मा दिइएको छ ।

२.६ सार्वजनिक सेवा प्रवाह र सूचनाको हक सम्बन्धी व्यवस्था

विभाग र मातहतका कार्यालयहरूबाट प्रदान गरिने सार्वजनिक सेवालाई सेवाग्राहीमुखी र प्रभावकारी बनाउनका लागि विभाग र मातहतका सबै कार्यालयहरूमा नागरिक बडापत्र राखिएको छ । यसबाट सेवाग्राहीले छिटो छरितो रूपमा सेवा प्राप्त

गर्न सहज भएको छ । सेवा प्राप्त गर्नका लागि लाग्ने समय, सेवाको परिणाम, गुणस्तर, सेवा प्राप्त गर्न लाग्ने दस्तूर, सेवा प्राप्तिका लागि पेश गर्नुपर्ने कागजात र सेवा प्रवाह गर्ने शाखा तथा गुनासो सुन्ने अधिकारी समेतको व्यवस्था गरिएको विभागको नागरिक बडापत्र अनुसूची २५ मा राखिएको छ ।

नागरिकको सूचना पाउने हकको सम्मान र संरक्षण गर्दै विकासका कार्य एवं गतिविधिहरूलाई बढी पारदर्शी र जवाफदेही बनाउनका लागि विभागका गतिविधिहरू समावेश गरी ४-४ महिनामा संरक्षण समाचार प्रकाशन गरिदै आएको छ । नागरिकलाई यस विभागका सूचनामा सहज पहुँच पुऱ्याउनका लागि विभागमा सूचना अधिकारीको व्यवस्था गरिएको छ । विभागका गतिविधिहरूलाई विभागको वेबसाइट www.dnpwc.gov.np बाट पनि पाउन सकिने व्यवस्था मिलाइएको छ । यसबाट विभागका गतिविधिहरूलाई नागरिकसम्म सहज रूपमा पुऱ्याई नागरिकको सूचनाको हकको संरक्षणमा सहयोग पुगेको छ ।

२.७ आयोजना/परियोजनाहरू

संरक्षित क्षेत्रमा संरक्षण साभेदारहरूबाट सञ्चालित आयोजनाहरू निम्न अनुसार छन् :

- क. तराई भू-परिधि कार्यक्रम
- ख. पवित्र हिमालय भू-परिधि कार्यक्रम
- ग. कैलाश पवित्र भू-परिधि संरक्षण तथा विकास कार्यक्रम
- घ. वन्यजन्तु संरक्षणका लागि क्षेत्रीय सहयोग प्रवर्द्धन आयोजना
- ङ. कञ्चनजङ्घा भू-परिधि संरक्षण तथा विकास कार्यक्रम
- च. हरियो वन कार्यक्रम
- छ. एकिकृत बाघ वासस्थान संरक्षण कार्यक्रम

भाग-तीनः

आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा सम्पन्न भएका केही कृयाकलापहरू तथा गतिविधिहरू

प्रजाति स्थानान्तरण	३०
गैंडा स्थानान्तरण	३०
अर्ना स्थानान्तरण	३२
बाह्रसिङ्गा स्थानान्तरण	३३
प्रजाति संरक्षण कार्ययोजना	३३
बाघ संरक्षण कार्य योजना	३३
हिउँ चितुवा संरक्षण कार्य योजना	३४
खर मजुर संरक्षण कार्य योजना प्रकाशन	३४
हिउँ चितुवामा स्याटलाइट रेडियो कलर जडान	३५
वन्यजन्तुको आखेटोपहार व्यवस्थापन	३६
दिवस समारोह	३८
विश्व बाघ दिवस, २०७३	३८
राष्ट्रिय संरक्षण दिवस २०७३	३९
विश्व सिमसार दिवस, २०१७	४०
२२ औं वन्यजन्तु सप्ताह, २०७४	४१
समुदायमा आधारित चोरी शिकार नियन्त्रण युवा जागरण अभियान (तेश्रो राष्ट्रिय दिवस) तथा विश्व वन्यजन्तु दिवस, २०१७	४४
३३ औं वार्डेन सेमिनार तथा १५ औं मध्यवर्ती क्षेत्रका अध्यक्षहरूको बैठक	४५
नेपालमा गिद्ध संरक्षण तथा प्रजनन केन्द्रमा हुर्काईएका गिद्धको प्राकृतिक वासस्थानमा पुनःस्थापना	५०
Global Snow Leopard and Ecosystem Protection (GSLEP) Program को Second Steering Committee को बैठक	५३
अतिक्रमण हटाई वृक्षारोपण	५३
संरक्षित क्षेत्रमा अध्ययन अनुसन्धान	५४
मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व	५४
संरक्षित क्षेत्रमा छायाङ्कन भएका डकुमेन्ट्री/फिल्म	५५
शिकार गरिएको वन्यजन्तु र राजश्व सम्बन्धि विवरण	५५
संरक्षित क्षेत्रमा वन्यजन्तुको मृत्यु	५५
संरक्षित क्षेत्रमा भौतिक पूर्वाधार निर्माण	५५
दुई वटा वन्यजन्तु आरक्षहरूलाई राष्ट्रिय निकुञ्जमा परिवर्तन	५६
SAWEN को तेश्रो वार्षिक बैठक	५६
मुद्दाको विवरण	५६

३.१ प्रजाति स्थानान्तरण

३.१.१ गैंडा स्थानान्तरण

नेपाल सरकार (सचिवस्तर) को मिति २०७१/०९/३० को निर्णय बमोजिम शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्जमा ४ पोथी र १ भाले गरी ५ गैंडा तथा बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जमा ५ भाले र २० पोथी गरी जम्मा २५ गैंडा स्थानान्तरण गर्ने लक्ष्य अनुरूप यस वर्ष (चैत्र २१ देखि २८, २०७३) शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्जमा ४ पोथी र १ भाले गरी ५ गैंडा र बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जमा १ पोथी र २ भाले गरी ३ वटा गैंडा स्थानान्तरण गरिएको छ। बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जमा २०७२ साल फागुन महिनामा २ भाले र ३ पोथी गरी जम्मा ५ वटा गैंडा स्थानान्तरण गरिएको थियो। २०७२ सालदेखि हालसम्म बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जमा स्थानान्तरित गैंडाको संख्या ८ पुगेको छ र यिनीहरूको नियमित अनुगमन भईरहेको छ। नेपाल सरकारको निर्णय बमोजिम शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्जमा गैंडा स्थानान्तरणको लक्ष्य पुरा भएको छ र बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जमा १७ गैंडा

स्थानान्तरण गर्न बाँकी रहेको छ। आ.व. २०७३/७४ मा स्थानान्तरण गरिएको गैंडाको विवरण तालिका १५ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

उपरोक्त स्थानान्तरण कार्यको नेतृत्व राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागले गरेको थियो भने स्थानीयस्तरमा सम्बन्धित राष्ट्रिय निकुञ्जका प्रमुख संरक्षण अधिकृतको नेतृत्वमा स्थानान्तरण कार्य सम्पन्न भयो। यस स्थानान्तरण कार्यको आर्थिक व्यवस्थापन संरक्षण साभेदार संस्थाहरू WWF नेपाल, हरियो वन कार्यक्रम, ZSL नेपाल तथा राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषबाट संयुक्त रूपमा भएको थियो। नेपालका संरक्षित क्षेत्रहरूमा चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जबाट हालसम्म गैंडा स्थानान्तरण सम्बन्धी विवरण अनुसूची १० मा राखिएको छ। यस कार्यमा संलग्न हुनु हुने र प्रत्यक्ष परोक्ष रूपमा सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्ण कर्मचारीहरू, स्थानीय जनता, संरक्षणका साभेदार संस्थाहरू, सम्बन्धित निकायहरू र सरोकारवालाहरूलाई राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग धन्यवाद ज्ञापन गर्दछ।

तालिका १५: स्थानान्तरण गरिएका गैडाको विवरण

क्र.सं.	पत्रिएको मिति र स्थान	लिङ्ग	उमेर	Dart समय	नापतौल	छाडिएको स्थान	Satellite Radio collar no
१.	२०७४/१२/२१ सुकिभार (सुकसुकी ताल)	भाले	अन्दाजी १५-१६ वर्ष	बिहान १०:२२ बजे	जम्मा लम्बाई: ४२६ से.मि., पुच्छरको लम्बाई: ७० से.मि., सिङको लम्बाई: ३० से.मि., सिङको गोलाई: ५२ से.मि.	रानिताल क्षेत्र, शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज	TSHS5894 (खसेको)
२.	२०७४/१२/२२ सुकिभार (बुढी राम्री मचान नजिक)	भाले	अन्दाजी १२-१३ वर्ष	बिहान ९:११ बजे	जम्मा लम्बाई: ३८२ से.मि., पुच्छरको लम्बाई: ६२ से.मि., सिङको लम्बाई: १४ से.मि., सिङको गोलाई: ५५ से.मि.	बबई उपत्यका, बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	५८९७
३.	२०७४/१२/२२ सुकिभार (रिउ खोला नजिक)	पोथी	अन्दाजी १० वर्ष	बिहान ११:४७ बजे	जम्मा लम्बाई: ३६५ से.मि., पुच्छरको लम्बाई: ४६ से.मि., सिङको लम्बाई: १२ से.मि., सिङको गोलाई: ४४ से.मि.	रानिताल क्षेत्र, शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज	५८९३
४.	२०७४/१२/२४ सुकिभार (हर्राबास)	पोथी	अन्दाजी १६ वर्ष	बिहान १०:०७ बजे	जम्मा लम्बाई: ३८७ से.मि., पुच्छरको लम्बाई: ६५ से.मि., सिङको लम्बाई: २१ से.मि., सिङको गोलाई: ४७.५ से.मि.	रानिताल क्षेत्र, शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज	१६४५७
५.	२०७४/१२/२४ सुकिभार (हर्राबास)	पोथी	अन्दाजी १७-१८ वर्ष	दिउँसो १४:३४ बजे	जम्मा लम्बाई: ३८६ से.मि., पुच्छरको लम्बाई: ६५ से.मि., सिङको लम्बाई: २५ से.मि., सिङको गोलाई: ४८ से.मि.	रानिताल क्षेत्र, शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज	१६४५५
६.	२०७४/१२/२७ सुकिभार (भिन्ले पोष्ट, पूर्व)	पोथी	अन्दाजी १८ वर्ष	दिउँसो ४:२० बजे	जम्मा लम्बाई: ४०५ से.मि., पुच्छरको लम्बाई: ६५ से.मि., सिङको गोलाई: ४६ से.मि.	रानिताल क्षेत्र, शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज	
७.	२०७४/१२/२७ सुकिभार (हर्राबास)	पोथी	अन्दाजी १२ वर्ष	बेलुका ६:१० बजे	जम्मा लम्बाई: ४२० से.मि., पुच्छरको लम्बाई: ६३ से.मि., सिङको गोलाई: ४६ से.मि.	बबई उपत्यका, बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	
८.	२०७४/१२/२८ (सुकिभार)	पोथी	अन्दाजी १० वर्ष	बिहान ९:३५ बजे	जम्मा लम्बाई: ३९० से.मि., पुच्छरको लम्बाई: ५६ से.मि., सिङको गोलाई: ४७ से.मि.	बबई उपत्यका, बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	

३.१.२ अर्ना स्थानान्तरण

नेपाल सरकार (सचिवस्तर) को मिति २०७१/९/२२ को निर्णय बमोजिम चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जमा ५ भाले र १५ पोथी गरी जम्मा २० वटा अर्ना स्थानान्तरण गर्ने लक्ष्य अनुरूप २०७३ माघ महिनामा १५ वटा अर्ना चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जमा स्थानान्तरण गरियो। कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्षबाट १२ र सदर चिडियाखाना जावलाखेलबाट ३ गरी जम्मा १५ वटा अर्ना चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जमा स्थानान्तरण गरिएको हो। यसै सिलसिलामा १ वटा अर्ना सदर चिडियाखाना, जावलाखेलमा ल्याइएको छ। नेपालमा कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्षमा मात्र पाइने अर्नाको वंश संरक्षणमा आउन सक्ने चुनौतीलाई ध्यानमा राखी अर्ना स्थानान्तरण गरिएको हो। पछिल्लो गणना अनुसार कोशीटप्पुमा ४३२ वटा अर्ना रहेका छन्। संरक्षणको इतिहासमा अर्ना स्थानान्तरण नेपालमा पहिलो पटक भएको हो। चितवनको प्राकृतिक बासस्थानमा अर्ना नभएकोले कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्षबाट ल्याइएका

अर्नाहरूलाई केहि वर्ष निगरानीमा राख्नको लागि पुरानो पदमपुर क्षेत्रमा ३० हेक्टर क्षेत्रफलमा चारैतर्फ तारवारले घेरी इनक्लोजर बनाइएको छ। इनक्लोजर भित्र घाँसे मैदान र पानी पोखरीको पनि व्यवस्था गरिएको छ र यिनीहरूको नियमित अनुगमन पनि गरिएको छ। कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष क्षेत्रमा रहेका अर्नाका बथानबाट पक्राउ गरी ल्याइएका यी अर्नाहरू नयाँ बासस्थानमा घुलमिल भई बथानमा हिड्न थाले पछि र वंश विस्तार हुने क्रमसँगै यिनीहरूलाई चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जको प्राकृतिक वातावरणमा स्वतन्त्र रूपमा छोडिने उद्देश्य राखिएको छ।

तालिका १६: अर्ना स्थानान्तरण सम्बन्धी विवरण

S.N.	Capture Date	Capture Location	Estimated body Weight (KG)	Sex	Released Location
1.	2073-10-12	Moriadhar, KTWR	150	F	Chitwan National Park
2.	2073-10-13	South Duban KTWR	300	M	Chitwan National Park
3.	2073-10-14	Moriadhar KTWR	150	F	Chitwan National Park
4.	2073-10-16	Bouchi Area KTWR	150	F	Chitwan National Park
5.	2073-10-17	Garial Tapu KTWR	300	F	Chitwan National Park
6.	2073-10-18	Moriadhar KTWR	250	F	Chitwan National Park
7.	2073-10-19	Garia Tapu KTWR	300	F	Chitwan National Park
8.	2073-10-19	Garia Tapu KTWR	150	F	Chitwan National Park
9.	2073-10-21	South Duban KTWR	250	F	Chitwan National Park
10.	2073-10-21	South Duban KTWR	200	M	Chitwan National Park
11.	2073-10-22	KTWR	400	M	Central Zoo
12.	2073-10\23	Central Zoo	500	M	Chitwan National Park
13.	2073-10-24	Garia Tapu KTWR	400	F	Chitwan National Park
14.	2073-10-24	Moriadhar KTWR	150	F	Chitwan National Park
15.	2073-10-26	Central Zoo	400	F	Chitwan National Park
16.	2073-10-26	Central Zoo	300	F	Chitwan National Park

उपरोक्त स्थानान्तरण कार्यको आर्थिक व्यवस्थापन चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालय, कोशी टप्पु वन्यजन्तु आरक्ष कार्यालय तथा संरक्षण साभेदार संस्थाहरू WWF नेपाल, हरियो वन कार्यक्रम र ZSL नेपाल तथा राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषबाट संयुक्त रूपमा भएको थियो । आ.व. २०७३/७४ मा भएको अर्ना स्थानान्तरण सम्बन्धी विवरण तालिका १६ मा समावेश गरिएको छ ।

३.१.३ बाह्रसिङ्गा स्थानान्तरण

नेपाल सरकार (सचिवस्तर) को मिति २०७१।०७।१७ गतेको निर्णय अनुसार शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्जबाट चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जमा २० पोथी

र ५ भाले गरी जम्मा २५ वटा बाह्रसिङ्गा र बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जमा ५ भाले र ५ पोथी गरी जम्मा १० वटा बाह्रसिङ्गा स्थानान्तरण गर्ने कार्यक्रम अनुरूप २०७४।१।१३ गते देखि २०७४।१।२१ गते सम्म चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जमा ५ पोथी र २ भाले गरी जम्मा ७ वटा बाह्रसिङ्गा स्थानान्तरण गरिएको छ ।

३.२ प्रजाति संरक्षण कार्ययोजना

प्रकाशन

३.२.१ बाघ संरक्षण कार्य योजना

बाघ मांसहारी स्तनधारी वन्यजन्तु हो । विश्वमा भेटिएका बाघका ९ प्रजातिहरू मध्ये ३ प्रजातिका

बाघहरू लोप भईसकेकोले हाल ६ प्रजातिका बाघहरू अस्तित्वमा रहेका छन् । विश्वभरीमा यी प्रजातिका वन्यजन्तु नेपाल लगायत भारत, बंगलादेश, भुटान, चीन, थाइल्याण्ड, भियतनाम, कम्बोडिया, इण्डोनेशिया, मलेशिया, रूस, म्यानमार र लाओसमा गरी १३ वटा देशमा पाइन्छ । सन् २०१५ को तथ्यांक अनुसार विश्वमा करिब ४ हजार २ सय १५ को संख्यामा बाघ प्रजाति रहेको अनुमान गरिन्छ । (स्रोत: बाघ संरक्षण कार्ययोजना २०१६-२०२०) नेपालमा पाइने पाटे बाघ प्रजाति (*Panthera tigris tigris*) चुरे, भित्री मधेश र तराईका संरक्षित क्षेत्रहरू पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज, चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज, बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज, वर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज र शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज साथै यिनीहरूको मध्यवर्ती क्षेत्र लगायत त्यस वरिपरीको वन क्षेत्रलाई यसको प्रमुख वासस्थानको रूपमा लिइन्छ । सन् २०१३ को गणना अनुसार नेपालमा १९८ वयस्क बाघ रहेका छन् । मुख्य गरी चोरीशिकार, मानवसँगको द्वन्द्व, वासस्थानमा संकुचन, आहारा प्रजातिको कमी आदि कारणले गर्दा यस प्रजातिको संरक्षणका लागि चुनौतिहरू रहेका छन् । IUCN ले बाघलाई संकटापन्न (Endangered) को सूचीमा समावेश गरेको छ भने Nepal Red Data Book ले पनि संकटापन्न (Endangered) को सूचीमा नै समावेश गरेको छ । नेपालको राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ ले यस प्रजातिलाई संरक्षित स्तनधारी वन्यजन्तुको रूपमा अनुसूची १ मा सुचिकृत गरेको छ भने CITES ले पनि अनुसूची १ मा नै समावेश गरेको छ ।

नेपालका लागि बाघ संरक्षण कार्य योजना २०१६-२०२० स्वीकृत भई प्रकाशन भएको छ । वासस्थान सुधार एवं पुनः स्थापना, घाँसेमैदान एवं सिमसार क्षेत्रको व्यवस्थापन, चोरीशिकार नियन्त्रण, मानव बाघ द्वन्द्व न्यूनीकरणमा स्थानीय समुदायसँग सहकार्य, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा बाघ संरक्षण कार्यमा नेपालको सहभागिता एवं बाघ र यिनका आहारा प्रजातिको नियमित अनुगमन र सर्वेक्षण गर्नु यस कार्य योजनाका प्रमुख उद्देश्यहरू हुन् । यस पञ्चवर्षीय कार्य योजनाको लक्ष्य प्राप्ति

गर्न रु. ४० करोड रकम आवश्यक पर्ने अनुमान गरिएको छ ।

सन् २०१० मा नेपालले गरेको अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता अनुसार सन् २०२२ सम्ममा नेपालमा बाघको संख्या २५० पुऱ्याउने लक्ष्य राखिएको छ ।

३.२.२ हिउँ चितुवा संरक्षण कार्य योजना

हिउँ चितुवा हिमाली भेगमा बस्न रुचाउने मांसहारी स्तनधारी वन्यजन्तु हो । विश्वभरीमा यो वन्यजन्तु नेपाल लगायत अफगानिस्तान, काजकिस्तान, क्रिकिस्तान, ताजकिस्तान, उज्वेकिस्तान, पाकिस्तान, रूस, भुटान, चिन, भारत र मंगोलियामा पाइन्छ । नेपालको मकालु बरुण, सगरमाथा, लामटाङ्ग, शे-फोक्सुन्डो, रारा र खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्जहरू, कञ्चनजंघा, गौरीशंकर, मनास्लु, अन्नपूर्ण र अपि नाम्पा संरक्षण क्षेत्रहरू र ढोरपाटन शिकार आरक्ष क्षेत्र लगायतका हिमाली भू-भागमा करीब १३,००० वर्ग किलो मिटर क्षेत्रलाई यसको सम्भावित वास्थान मानिएको छ । मुख्य गरी आहारा प्रजातिको कमी, चोरी शिकार, मानवसँगको द्वन्द्व आदि कारणले गर्दा हिउँ चितुवालाई खतराको सूचिभित्र राखिएको छ । IUCN ले यसलाई संकटापन्न (Endangered) को सूचीमा समावेश गरेको छ भने Nepal Red Data Book ले पनि संकटापन्न (Endangered) को सूचीमा नै राखेको छ । नेपालको राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ले यस प्रजातिलाई संरक्षित स्तनधारी वन्यजन्तुको रूपमा अनुसूची १ मा सूचिकृत गरेको छ भने CITES ले पनि अनुसूची १ मा नै समावेश गरेको छ ।

हिउँ चितुवा संरक्षण कार्य योजना २०१७-२०२१ स्वीकृत पछि प्रकाशनमा आई लागु भएको छ ।

३.२.३ खर मजुर संरक्षण कार्य योजना

खर मजुर (*Houbaropsis bengalensis*) Gruiformes order Otidae परिवारमा पर्ने अति दुर्लभ र भुइँमा नै गुड लगाउने पन्छी हो । विश्व भरिमा यो चरा नेपाल, भारत, क्याम्बोडिया र

भिएतनाममा जम्मा २५० देखि ९९९ को संख्यामा रहेको छ । यसका दुई उप प्रजाति मध्ये क्याम्बोडिया र भिएतनाममा पाइने उप-प्रजाति *Houbaropsis blandini* हो भने भारत र नेपालमा पाइने उप प्रजाति *Houbaropsis bengalensis* हो । नेपालमा यसको संख्या ६५ देखि १०० सम्म अनुमान गरिएको छ । नेपालको चितवन, बर्दिया, शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज र कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष तथा कोशी ब्यारेज क्षेत्रको विशेष गरी सिरुले ढाकिएको घाँसे मैदानहरू यस चराको मुख्य बासस्थानहरू हुन् । संसारभरी नै यस चराको मुख्य बासस्थान घाँसेमैदान घट्दै जानाले यस चराको संख्यामा छिटो छिटो कमी आएको हुँदा IUCN ले यसलाई अति संकटापन्नको सूचीमा समावेश गरेको छ । नेपालको राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ ले यस चरालाई संरक्षित पन्छीको रूपमा अनुसूची १ मा सूचीकृत गरेको छ भने साइटिसले पनि अनुसूची १ मा नै समावेश गरेको छ ।

खर मजुर संरक्षण कार्य योजना २०१६-२०२० आ.व. २०७२/०७३ मा स्वीकृत भै २०७३/०७४ मा प्रकाशनमा आएको छ ।

३.३ हिउँ चितुवामा स्याटलाइट रेडियो कलर जडान

नेपालको हिमाली क्षेत्रमा पाइने हिउँ चितुवा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ को

अनुसूची १ मा संरक्षित वन्यजन्तुको रूपमा रहेका २७ प्रजातिका स्तनधारी मध्येको एक प्रजाति हो । सन् २०१२ को अध्ययन अनुसार नेपालमा ३०१ देखि ४०० सम्मको संख्यामा हिउँ चितुवा रहेको अनुमान गरिएको छ । ३००० मिटर भन्दा माथिको उचाईमा पाइने हिउँ चितुवा नेपालको करीब १३,००० वर्ग किलो मिटर क्षेत्रफललाई यसको सम्भावित बासस्थान मानिएको छ ।

कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्रमा ४ वटा हिउँ चितुवामा Satellite Collar गरी अध्ययन अनुसन्धान गर्न नेपाल सरकार वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय (सचिवस्तर) को २०७०/०५/१७ को निर्णय अनुसार अध्ययन अनुसन्धानको कार्यजारी रहेको छ । यसै क्रममा मिति २०७४/०१/२५ गतेका दिन बिहान ७ बजे कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्रभित्र यालुंग भन्ने स्थानमा चौथो हिउँ चितुवामा Satellite Collar जडान गर्ने काम सम्पन्न भयो । यस सम्बन्धी विवरण तालिका १७ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १७: स्याट्लाइट कलर जडान गरिएको हिउँ चितुवाको विवरण

स्थानको नाम	यालुंग
लिङ्ग	पोथी
शारीरिक अवस्था	सामान्य
उमेर	अन्दाजी ३ वर्ष
तौल	३० किलोग्राम
लम्बाई (टाउको देखि पुच्छरसम्म)	८० से.मी.

यस अघि सोहि संरक्षण क्षेत्र भित्र २०७०/०८/१० मा १ भोल, २०७२/०२/०७ मा १ भाले र २०७३/०१/२७ मा १ पोथी गरी ३ वटा हिउँ चितुवामा Satellite Collar जडान गर्ने काम सम्पन्न भैसकेको थियो । यस पटक Satellite Collar जडान गरे समेत अब कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्रमा रहेका हिउँ चितुवाहरू मध्ये २ भाले र २ पोथी गरी जम्मा ४ वटा हिउँ चितुवामा GPS प्रविधि युक्त Satellite Collar जडान गरिएका छन् । यसबाट हिउँ चितुवाको बासस्थान, विचरण क्षेत्र, आनीवानी आदिका बारेमा जानकारी लिन सकिन्छ ।

नेपाल सरकार, राष्ट्रिय तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागको नेतृत्वमा कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्र कार्यालय, कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्र परिषद्, WWF नेपाल, राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष, स्थानीय हिउँ चितुवा संरक्षण समिति र स्थानीय उपभोक्ताको संलग्नतामा यो कार्य भएको हो ।

३.४ वन्यजन्तुको आखेटोपहार व्यवस्थापन

“वन्यजन्तुका अंगभाग जिवित रहँदा मात्र महत्वपूर्ण हुन्छ तर ती मरेपछि प्राप्त हुने आखेटोपहारहरूको

मूल्य शुन्य हुन्छ” भन्ने सन्देश दिन नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७४/२/४ को निर्णय अनुसार अन्तर्राष्ट्रिय जैविक विविधता दिवसकै दिन, २२ मे २०१७ तदनुसार २०७४ जेष्ठ ८ गतेका दिन चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालय, कसराको नेपाली सेनाले प्रयोग गरेको खेलकुद मैदानमा एक विशेष कार्यक्रमको आयोजना गरी राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय उच्च प्रतिनिधि, स्थानीय समुदाय र राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सञ्चारकर्मीहरूको उपस्थितिमा पारदर्शी रूपमा वन्यजन्तुका आखेटोपहारहरू जलाएर नष्ट गरियो ।

संरक्षित क्षेत्रभन्दा बाहिर वन्यजन्तुको प्राकृतिक रूपमा मृत्यु भएपछि र केही वन्यजन्तुको चोरी शिकारीले मारी अवैध व्यापारका लागि लाने क्रममा जफत गरिएका वन्यजन्तुका आखेटोपहारहरू सशस्त्र वन रक्षक तालिम केन्द्र टिकौलीमा भण्डारण भएका १७३९ थान र संरक्षित क्षेत्रभित्र विभिन्न तरिकाबाट प्राप्त हुन आएका चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जको मुख्यालय कसरामा भण्डारण भएका २२७३ थान गरी जम्मा ४०१२ थान जसमध्ये बाघको छाला ६७ थान, गैडाको

खाग ३५७ थान, हात्तिको पुच्छरको रौं ३५४ थान, कस्तुरीको बिना ३४ थान, ध्वाँसे चितुवाको छाला २ थान, हिउँ चितुवाको छाला १ थान, चितुवाको छाला ४१८ थान, चिरुको ऊन ४२ पोका, सालकको खपटा २ पोका, हाब्रेको छाला ४७ थान, भालुको पित्त १५ थान लगायतका आखेटोपहारहरू जलाइयो । उल्लेखित अखेटोपहारमा CITES को अनुसूची १ मा सूचीकृत प्रजाती १८, अनुसूची २ मा सूचीकृत प्रजाती ४, अनुसूची ३ मा सूचीकृत प्रजाती ४ र अन्य प्रजाति २२ गरी जम्मा ४८ प्रजातिका आखेटोपहार रहेका थिए । बाघको छाला ५ थान, गैडाको खाग १० थान, कस्तुरीको बिना ४ थान, चिरुको ऊन १ पोका, हाब्रेको छाला २ थान, हिउँ चितुवाको छाला १ थान, सुरक्षित राखिएको छ । हात्तिको दाह्य प्राविधिक कारणले जलाइएको छैन । आखेटोपहार जलाउनको लागि १५ मिटर लामो, ५ मिटर चौडा र ०.३ मिटर अग्लो इट्टाको मञ्च बनाई त्यस माथि १५ मिटर लामो, ५ मिटर चौडा इट्टाको भकारी बनाई त्यसमाथि फलामको डन्डीहरू राखी त्यसमाथि सम्पूर्ण जलाउनु पर्ने आखेटोपहारलाई सबैले देख्ने, फोटो र भिडियो खिच्न सक्ने गरी राखी जलाइयो । आखेटोपहार जलाइसकेपछि बाँकी रहेको खरानीलाई चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालय नजिकै एउटा खाल्डो खनी चारैतिर पर्खाल लगाई पुरिएको छ र त्यसमाथि एउटा स्मारक (Monument) निर्माण गर्ने कार्यको थालनी गरिएको छ ।

आखेटोपहार व्यवस्थापन कार्यक्रममा वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालयका सचिव प्रकाश माथेमाले स्वागत मन्तव्य राख्नु भएको थियो भने राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका महानिर्देशक श्री मन बहादुर खड्काले वन्यजन्तुको आखेटोपहार व्यवस्थापन (नष्ट गर्ने) कार्यको प्रकृया र कार्यक्रमको छोटकरी जानकारी तथा वन विभागका महानिर्देशक श्री कृष्ण प्रसाद आचार्यले वन्यजन्तुको आखेटोपहार

व्यवस्थापनको प्राविधिक पक्षको बारेमा जानकारी गराउनु भएको थियो । साथै वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालयका जैविक विविधता तथा वातावरण महाशाखा प्रमुख सहसचिव डा. महेश्वर ढकालले CITES सचिवालयको सन्देश वाचन गर्नुभएको थियो । उक्त कार्यक्रमको अतिथिको रूपमा नेपालका लागि अमेरिकी राजदुत महामहिम एलाइना टिफ्लिज, विशेष अतिथि माननीय जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्री जयदेश जोशी, मुख्य अतिथि माननीय परराष्ट्र मन्त्री प्रकाश शरण महत रहनु भएको थियो । कार्यक्रमको अध्यक्षता माननीय वन तथा भू संरक्षण मन्त्री शंकर भण्डारीले गर्नु भएको थियो । वहाँले समापन मन्तव्यमा वन्यजन्तुको आखेटोपहारको व्यवस्थापन कार्य ऐतिहासिक भएको साथै **“वन्यजन्तुको आखेटोपहारको मूल्य शुन्य हुन्छ”** भन्ने सन्देश दिनुका साथै यस कार्यक्रमबाट वन्यजन्तु र जैविक विविधता संरक्षणमा कोशेदुङ्गा सावित हुनेमा जोड दिनु भयो । जैविक विविधता तथा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी भएका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धी र सम्झौताहरूको नेपाल पक्ष राष्ट्र भएकोले यस्ता सन्धी सम्झौताको कार्यान्वयनमा जोड दिंदै आएको छ । यस्ता नेपाल पक्ष राष्ट्र भएको सन्धी सम्झौताको विवरण अनुसूची ७ मा उल्लेख गरिएको छ । कार्यक्रममा उपस्थित प्रमुख अतिथि, विशेष अतिथि लगायत वन्यजन्तुको आखेटोपहार व्यवस्थापनका कार्यमा संलग्न संघ संस्थाहरू तथा व्यक्तिहरूलाई माननीय वन तथा भू संरक्षण राज्यमन्त्री दीर्घराज भाटले विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभएको थियो ।

नेपालले विगत समय देखि नै आखेटोपहारको व्यवस्थापन गर्दै आइरहेको छ । नेपालबाट विभिन्न देशहरूलाई अध्ययन अनुसन्धान संरक्षण शिक्षाको लागि वन्यजन्तु तथा वन्यजन्तुको आखेटोपहार उपहार दिएको विवरण अनुसूची ११ र १२ मा राखिएको छ ।

३.५ दिवस समारोह

३.५.१ विश्व बाघ दिवस, २०७३

मिति २०७३ साल श्रावण १४ गते विश्व बाघ दिवस (जुलाई २९, २०१६), "To save all, just save one" भन्ने मुल नाराका साथ बाघको संरक्षणमा जनचासो तथा जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले बाघ पाइने फिल्डस्तर र केन्द्रियस्तरमा विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन गरी मनाइयो । वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, वन विभाग लगायत संरक्षण साभेदार संस्थाहरुको संयुक्त आयोजनामा केन्द्रियस्तरमा राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष, ललितपुरको सभाहलमा विश्व बाघ दिवस कार्यक्रम आयोजना गरिएको थियो ।

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका महानिर्देशक श्री कृष्ण प्रसाद आचार्यज्यूले अध्यक्षता गर्नु भएको उक्त कार्यक्रममा वन विभागका निमित्त महानिर्देशक श्री गणेश भाज्यूले स्वागत मन्तव्य राख्नु भएको थियो । प्रमुख अतिथि, वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालयका सचिव श्री उदयचन्द्र ठाकुर र विशेष अतिथि, जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालयका सचिव डा. विश्वनाथ ओलीज्यूले संयुक्त रूपमा बाघ संरक्षण कार्ययोजना (२०१६-२०२०) को विमोचन गर्नु भएको थियो ।

सो कार्यक्रममा प्रमुख अतिथि वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयका सचिव उदयचन्द्र ठाकुरले बाघको संख्या बढेसँगै त्यसको व्यवस्थापनलाई पनि सँगसँगै अगाडि बढाउनु पर्ने बताउनु भयो । बाघको संख्या बढेपछि आइपर्न सक्ने नकारात्मक प्रभावलाई न्यून गर्न अध्ययन अनुसन्धान जरुरी रहेको औल्याउदै सचिव ठाकुरले विकास र संरक्षणको कार्यलाई सन्तुलित रूपमा अगाडि बढाउनु पर्नेमा जोड दिनु भयो । कार्यक्रममा विशेष अतिथि जनसंख्या तथा वातावरण सचिव डा. विश्वनाथ ओलीले नेपालमा बाघ संरक्षणमा महत्वपूर्ण उपलब्धी हासिल भएको बताउनु भयो । उहाँले बाघको संरक्षणका लागि बाघको बासस्थानको व्यवस्थापनका साथै गैडाको जस्तै बाघको पनि शुन्य चोरी शिकार वर्ष मनाउने गरी अगाडि बढ्नु पर्ने आवश्यकता औल्याउनु भयो । कार्यक्रमका सभापति एवं राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका महानिर्देशक श्री कृष्ण प्रसाद आचार्यज्यूले मुलुकका संरक्षित क्षेत्रहरुमा बाघको संख्या बढिरहेको उल्लेख गर्दै संरक्षणको कार्यलाई अझै प्रभावकारी रूपले अगाडि बढाउन सम्बद्ध निकायहरु बीच समन्वय आवश्यक रहेको बताउनु भयो ।

कार्यक्रममा नेपालमा बाघ संरक्षणमा गरिएका प्रयासहरु बिषयमा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका उपमहानिर्देशक डा. महेश्वर

ढकाल ज्यूबाट प्रस्तुति भए पश्चात बाघ र यसका विविध पक्षहरूको बारेमा गरिएको अन्तरक्रिया तथा छलफल कार्यक्रमलाई नेपाल टेलिभिजनबाट प्रत्यक्ष प्रसारण गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रममा नेपाली सेना, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु आरक्ष निर्देशनालयका निर्देशक श्री कृष्ण प्रसाद सापकोटा, नेपाल प्रहरी, केन्द्रिय अनुसन्धान ब्यूरोका प्रहरी नायब उपरीक्षक श्री प्रविन पोखरेल, पर्यटन विज्ञ श्री प्रचण्डमान श्रेष्ठ, वातावरण विज्ञ श्री सुभ शर्मा, मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन समिति, चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जका पूर्व अध्यक्ष श्री कृष्ण भुर्तेल र राष्ट्रपति चुरे तराई मधेश विकास संरक्षण समितिका अध्यक्ष श्री विरेन्द्र यादव panelists को रूपमा सहभागी हुनु भएको थियो । उक्त कार्यक्रममा सरकारी तथा गैरसरकारी निकायका कर्मचारीहरू, प्राध्यापक, शिक्षक, विद्यार्थी र पत्राकारहरू सहित करिब ३५० भन्दा बढी महानुभावहरूको उपस्थिति रहेको थियो ।

३.५.२ राष्ट्रिय संरक्षण दिवस, २०७३

२०७३ साल आश्विन ७ गते (सेप्टेम्बर २३, २०१६), "समुदायमा आधारित संरक्षण: दिगो विकासमा योगदान (Community based conservation for sustainable development)" भन्ने नाराका साथ यस

वर्षको राष्ट्रिय संरक्षण दिवस २०७३ फिल्ड स्तरदेखि केन्द्रियस्तरमा विभिन्न कार्यक्रम गरी मनाईयो । वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयको नेतृत्वमा साभेदार संस्थाहरू BCN, ECCA, ICIMOD, IUCN, NEFEJ, NTNC, WCN, WWF, ZSL, WWG को साभेदारीमा केन्द्रियस्तरमा राष्ट्रिय सभागृह, प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौंमा राष्ट्रिय संरक्षण दिवस २०७३ समारोह आयोजना गरिएको थियो ।

सम्माननीय राष्ट्रपति श्रीमती विद्यादेवि भण्डारीज्यूको प्रमुख आतिथ्यमा भएको यस राष्ट्रिय संरक्षण दिवस २०७३ समारोहमा माननीय वन तथा भू-संरक्षण मन्त्री श्री शंकर भण्डारीले धन्यवाद ज्ञापन गर्नु भएको थियो भने सचिव डा. कृष्णचन्द्र पौडेलले स्वागत मन्तव्य राख्नु भएको थियो ।

समारोहमा सम्माननीय राष्ट्रपति श्रीमती विद्यादेवि भण्डारीले विशेष सम्बोधन गर्नु भएको थियो । सो समारोहमा सम्माननीय राष्ट्रपतिमा Legacy of Leaders (2006-2016) नामक पुस्तक अर्पण गरिएको थियो । उक्त पुस्तक माननीय वन तथा भू-संरक्षण मन्त्री श्री शंकर भण्डारीले लोकार्पण गर्नु भएको थियो । सम्माननीय राष्ट्रपति श्रीमती विद्यादेवी भण्डारीज्यूबाट राष्ट्रिय संरक्षण पुरस्कार श्री भोज

बहादुर श्रेष्ठलाई प्रदान गर्नु भएको थियो। समारोहमा WWF नेपालद्वारा स्थापित छात्रवृत्ति र संरक्षण पुरस्कार, पंछी संरक्षण संघ नेपालद्वारा स्थापित जटायू छात्रवृत्ति र घुन्सा दुर्घटनामा दिवङ्गत भएका २४ जनाको सम्झनामा WWF नेपालबाट स्थापित नेपाल संरक्षण स्मृति छात्रवृत्ति विभिन्न व्यक्तित्वबाट प्रदान गरिएको थियो।

३.५.३ विश्व सिमसार दिवस, २०१७

“प्रकोप न्यूनिकरणका लागि सिमसार (Wetlands for Disaster Risk Reduction)” भन्ने नाराका साथ सिमसारको संरक्षण र व्यवस्थापनमा जनचासो र जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले विश्व सिमसार दिवस २ फेब्रुवरी २०१७ तदनुसार २० माघ २०७३ विविध कार्यक्रम गरी मनाइयो। राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागको प्राङ्गणमा आयोजना गरिएको कार्यक्रममा प्रमुख अतिथि माननीय वन तथा भू संरक्षण मन्त्री शंकर भण्डारीज्यूले गमलामा रहेको पिपलको विरुवामा जल सिंचन गरी उद्घाटन गर्नुभयो। प्रमुख अतिथि माननीय मन्त्रीज्यूले सिमसारको संरक्षण र व्यवस्थापन गरी प्रकोप/विपतजन्य जोखिमहरूलाई न्यूनिकरण गर्दै सिमसारजन्य स्रोतको दिगो तथा बुद्धिमतापूर्ण उपयोग गरी आमजनताको जीविकोपार्जनमा टेवा पुऱ्याउने

दिशामा कार्यक्रम परिलक्षित गरी कार्यान्वयनमा कटिबद्ध रहनु पर्नेमा जोड दिनुभयो। कार्यक्रमका विशेष अतिथि, वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालयका सचिव श्री प्रकाश माथेमाज्यूले सिमसार क्षेत्र एउटा बहुआयामिक र अन्तरक्षेत्रगत विषय भएको हुनाले यसको संरक्षण र समुचित व्यवस्थापनको लागि सम्बन्धित सबै निकायहरूले सक्रिय योगदान दिनुपर्ने जोड दिनु भयो। उक्त कार्यक्रममा पुर्व सचिवहरूको तर्फबाट डा. स्वयम्भुमान अमात्य, विभागीय प्रमुखहरूको तर्फबाट भू तथा जलाधार संरक्षण विभागका महानिर्देशक श्री विजयराज पौडेल, पुर्व महानिर्देशकहरूको तर्फबाट श्री विश्वनाथ उप्रेती र संरक्षण साभेदार संस्थाको तर्फबाट राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषका सदस्य सचिव गोविन्द गजुरेलज्यूले सिमसार क्षेत्रको महत्व माथि प्रकाश पार्नुभयो। कार्यक्रमका अध्यक्ष एवं राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका महानिर्देशक श्री मन बहादुर खड्काज्यूले सिमसारको संरक्षण र व्यवस्थापनमा विभागले सदैव अग्रणी भूमिका निर्वाह गर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दै कार्यक्रममा उपस्थित भएर आफ्नो अमूल्य समय दिनुभएकोमा प्रमुख अतिथि लगायत सम्पुर्ण महानुभावहरूलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभयो।

विश्व सिमसार दिवस २०७३ को अवसरमा "प्रकोप/विपत न्यूनीकरणका लागि सिमसार" शीर्षकमा आयोजना गरिएको विद्यालय स्तरीय निबन्ध प्रतियोगितामा प्रथम, दोस्रो, तेस्रो, चौथो र पाँचौ स्थान हाँसिल गर्ने विद्यार्थीहरूलाई प्रमुख अतिथि माननीय मन्त्रीज्यूले नगद पुरस्कार तथा प्रमाणपत्र वितरण गर्नुभयो । साथै प्रमुख अतिथि माननीय मन्त्रीज्यूले नेपालमा डल्फिनको अवस्था र बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रका चराहरू पुस्तक विमोचन गर्नुका साथै दिवसको अवसरमा बबरमहल, वनपरिसरमा राखिएको सिमसारको महत्व भल्किने होर्डिङ बोर्डको अनावरण पनि गर्नुभयो । सिमसारको संरक्षणमा जनचासो बढाउने उद्देश्यका साथ उपत्यकाका विभिन्न विद्यालय र क्याम्पसका शिक्षक तथा विद्यार्थीहरू, सरकारी तथा गैरसरकारी निकायका कर्मचारीहरू र पत्राकारहरूको सहभागितामा बबरमहल वनपरिसर देखि माइतीघर मण्डला, बिजुलीबजार हुदै पूनः बबरमहल, वनपरिसरसम्म हरित न्याली गरिएको थियो ।

सन् १९७१ मा इरानको रामसार भन्ने ठाउँमा रामसार महासन्धि भएको थियो । हालसम्म विश्वभरका १ सय ६९ राष्ट्रले रामसार महासन्धिको पक्षराष्ट्रको रूपमा हस्ताक्षर गरिसकेका छन् । ती देशका २,२२२ वटा क्षेत्र रामसारमा सूचीकृत छन् । सन् १९८७ मा कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष नेपालको पहिलो रामसार सूचीमा सूचीकृत भएको थियो । त्यसपछि सन् २००३ मा चितवनको बीसहजारी र वरिपरीका ताल, कपिलवस्तुको जगदीशपुरी जलाशय र वरिपरीका ताल, कैलालीको घोडाघोडी र वरिपरीका ताल रामसार सूचीमा सूचीकृत भएका छन् । सन् २००७ मा सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रभित्रको गोक्यो र वरिपरीका ताल, लामटाङ्ग राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रभित्रको गोसाईकुण्ड र वरिपरीका ताल रारा राष्ट्रिय निकुञ्जभित्रको रारा ताल र शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्जको फोक्सुण्डो ताल रामसार सूचीमा सूचीकृत भएका छन् । सन्

२००८ मा ईलामको माईपोखरी र सन् २०१६ मा पोखरा उपत्यकाका तालहरूलाई रामसार सूचीमा सूचीकृत गरिएको थियो । हालसम्म नेपालका १० वटा सिमसार क्षेत्रहरू रामसार सूचीमा सूचीकृत भएका छन् । जसको विवरण अनुसूची ८ मा उल्लेख गरिएको छ ।

३.५.४ २२ औं वन्यजन्तु सप्ताह, २०७४

वन्यजन्तु र जैविक विविधताको महत्व, आवश्यकता र संरक्षणको बारेमा जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने, सचेतना जगाउने तथा मानव, वन्यजन्तु र प्रकृति बीच सहअस्तित्व कायम राख्ने उद्देश्यले "युवा अग्रसरता: संरक्षण र समृद्धिको सुनिश्चिता" भन्ने नाराका साथ २२ औं वन्यजन्तु सप्ताह २०७४ राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग र यस अन्तर्गत रहेका संरक्षित क्षेत्रहरू लगायत वन्यजन्तुको संरक्षणमा रहेका सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूको सहभागितामा भब्यताका साथ मनाइयो । राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागले वैशाख १ गते देखि ७ गतेसम्म माननीय वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रीज्यूले देशवासीलाई दिनु भएको संरक्षण संबन्धी रेडियो सन्देश, व्यानरको अनावरण, चरा अवलोकन, चित्रकला प्रतियोगिता, कविता प्रतियोगिता, साइटिसका कार्यान्वयन सम्बन्धी अन्तरक्रिया, वन्यजन्तु संरक्षण सम्बन्धी अन्तरक्रिया र संरक्षण न्याली जस्ता कार्यक्रमहरू गरिएका थिए ।

२२ औं वन्यजन्तु सप्ताह २०७४ को अन्तिम दिन वैशाख ७ गते विहिबार राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागको प्राङ्गणमा आयोजना गरिएको समापन समारोहमा प्रमुख अतिथि माननीय वन तथा भू संरक्षण राज्यमन्त्री दीर्घराज भाटले गमलामा रहेको वर पिपलको बिरुवामा जल सिंचन गरेर उद्घाटन गर्नु भयो । समापन समारोहमा वन तथा भू संरक्षण राज्यमन्त्री भाटले वन जंगल नै सबै प्राणीले बाच्ने आधार भएकाले यसको संरक्षण गर्नु सबैको दायित्व भएको बताउनु भयो । राज्यका ठूला पूर्वाधार निर्माण गर्ने देखि विभिन्न सामाजिक

संस्थाले संरचना बनाउँदा वन जंगलको क्षेत्रमाथि दबाब बढ्दै गएको प्रति चिन्ता व्यक्त गर्दै राज्यमन्त्री भाटले जैविक विविधता संरक्षणका लागि सचेतना कार्यक्रम शहरमा मात्र नभई ग्रामिणस्तरसम्म पुऱ्याउन आवश्यक रहेको बताउन भएको थियो । कार्यक्रमका विशेष अतिथि राष्ट्रिय योजना आयोगका माननीय सदस्य डा. प्रभु बुढाथोकीले वन्यजन्तु संरक्षणका बारेमा विद्यालयस्तरदेखि नै सबैलाई सचेत गराउनुपर्ने बताउदै संरक्षणका कार्यमा युवाको भूमिका अझ बढी महत्वपूर्ण हुनेमा जोड दिनुभयो । वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालयका सचिव श्री प्रकाश माथेमाले वन्यजन्तु संरक्षणका लागि सप्ताहव्यापी सचेतनामुखी कार्यक्रम प्रभावकारी देखिएको बताउदै मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनिकरणमा जोड दिनु भयो । उक्त कार्यक्रममा पूर्व सचिवहरूको तर्फबाट डा. स्वयम्भुमान अमात्य, महानिर्देशकज्यूहरूको तर्फबाट भू तथा जलाधार विभागका महानिर्देशक श्री विजयराज पौडेल, संरक्षण साभेदार संस्थाहरूको तर्फबाट राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषका सदस्य सचिव श्री गोविन्द गजुरेल र पूर्व मिस नेपालका तर्फबाट रोशनी खड्गीले वन्यजन्तु संरक्षणको महत्व माथि मन्तव्य राख्नु भएको थियो । कार्यक्रमका अध्यक्ष एवं राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका महानिर्देशक श्री मन बहादुर खड्काले

वन्यजन्तु संरक्षणमा युवाको भूमिका माथि विशेष जोड दिदै विभागले स्थानीयस्तरमा समुदायसँग मिलेर जैविक विविधता संरक्षणका कार्य गरिहेको जानकारी दिनु भयो, साथै समापन समारोहमा उपस्थित प्रमुख अतिथि लगायत सबैलाई धन्यवाद ज्ञापन व्यक्त गर्नुभयो ।

२२ औं वन्यजन्तु सप्ताहको अवसरमा आयोजित चित्रकला प्रतियोगितामा प्रथम, द्वितीय, तृतीय र सान्त्वना स्थान हासिल गर्ने विद्यार्थीहरूलाई सचिव श्री प्रकाश माथेमा र कविता प्रतियोगितामा प्रथम, द्वितीय, तृतीय र सान्त्वना स्थान हासिल गर्ने विद्यार्थीहरूलाई राष्ट्रिय योजना आयोगका सदस्य डा. प्रभु बुढाथोकीले पुरस्कार वितरण गर्नुभयो । यसै गरी वन्यजन्तु तथा जैविक विविधता संरक्षणमा विशेष योगदान पुऱ्याउने व्यक्ति तथा संस्थालाई माननीय वन तथा भू संरक्षण राज्यमन्त्री भाटले दोसल्ला ओढाइ सम्मान पत्र वितरण गर्नुभयो । सप्ताहको सप्ताहन्तमा आयोजित कार्यक्रममा शिक्षक, विद्यार्थीहरू, संरक्षण अभियानमा संलग्न विभिन्न सरकारी निकाय र संघ संस्थाका प्रतिनिधिहरूबाट संरक्षण न्याली गरिएको थियो ।

२२ औं वन्यजन्तु सप्ताह (वैशाख १-७), २०७४ को अवसरमा माननीय वन तथा भू-संरक्षण मन्त्री शंकर भण्डारीले दिनु भएको सन्देश

आदरणीय दाजु भाई तथा दिदी बहिनीहरू,

सर्व-प्रथम नववर्ष २०७४ को शुभ अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजु भाई तथा दिदी बहिनीहरू प्रति सुख, शान्ति र समृद्धिको हार्दिक मंगलमय शुभ कामना व्यक्त गर्दछु । वन्यजन्तु एवं जैविक विविधता संरक्षणको महत्त्व र मूल्यबारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले "युवाको अग्रसरता: संरक्षण र समृद्धिको सुनिश्चितता" भन्ने नाराका साथ विभिन्न कार्यक्रम सहित राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागले मनाउन लागि रहेको २२ औं वन्यजन्तु सप्ताहको पूर्ण सफलताको कामना गर्दछु ।

नेपाल क्षेत्रफलको हिसाबले सानो देश भएतापनि वन, वन्यजन्तु, वनस्पति एवं अन्य जैविक विविधतामा धनी छ । नेपालमा पाइने एक सिंगे गैंडा, बाघ, हात्ती, अर्ना, घडियाल गोही देखि रेड पाण्डा, कस्तुरी मृग, हिउँ चितुवा, डाँफे, मुनाल आदि वन्यजन्तुहरू नेपालका गहना हुन् । वन्यजन्तु संरक्षणमा नेपालले विगत लामो समयदेखि नै सक्रिय रूपमा प्रयास गर्दै आएको व्यहोरा सर्वविदितै छ । स्थानीय एवं मौलिक रूपमा शताब्दी पहिलेदेखि नै शुरू भई सन् १९६० को दशकमा गैंडा गस्ती मार्फत औपचारिक रूपमा प्रवेश गरेको संरक्षण अभियानमा सन् १९७३ मा चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज स्थापना कोषेढुङ्गा सावित भएको छ । हाल नेपालमा ११ वटा राष्ट्रिय निकुञ्ज, २ वटा वन्यजन्तु आरक्ष, एउटा शिकार आरक्ष र ६ वटा संरक्षण क्षेत्र रहेका छन् भने १३ वटा संरक्षित क्षेत्रहरूमा मध्यवर्ती क्षेत्र समेत स्थापना भै सकेका छन् । यी संरक्षित क्षेत्रहरूले नेपालको कूल क्षेत्रफलको २३.३९ प्रतिशत भू भाग ओगटेको छ ।

संरक्षित क्षेत्रबाट स्थानीय बासिन्दालाई बढी भन्दा बढी लाभको समन्यायिक वितरण गर्न, संरक्षणमा स्थानीय समुदायलाई अर्थपूर्ण सहभागी गराउन मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रम मार्फत संरक्षित क्षेत्रले आर्जन गरेको आम्दानीको ३० देखि ५० प्रतिशतसम्म स्थानीय जनताको सामुदायिक विकास, जैविक विविधता संरक्षण र आयआर्जन, रोजगारी सिर्जना गर्ने कार्यक्रमहरूमा खर्च हुँदै आएको छ । मध्यवर्ती क्षेत्रमा सञ्चालन भएका संरक्षण कार्यक्रमहरूले स्थानीय समुदायहरूलाई संरक्षण कार्यमा सहभागी गराउन निकै सफल भएको मैले महशुस गरेको छु ।

प्राकृतिक वासस्थानबाट लोप हुन लागेका गोही, गिद्ध, कृष्णसार जस्ता वन्यजन्तुहरूलाई परःस्थानीय संरक्षण मार्फत संरक्षण गरी पूनः प्राकृतिक वातावरणमा छाड्ने एउटा स्थानमा मात्र खुम्चिएर रहेका गैंडा, अर्ना, बाघसिङ्गे, कृष्णसारलाई स्थानान्तरण मार्फत उस्तै प्राकृतिक वासस्थान भएको स्थानमा वंश विस्तार गर्ने र भू-परिधि स्तरमा वन्यजन्तुको संरक्षण कार्य तथा वन्यजन्तुको चोरीशिकारमा आएको नियन्त्रण प्रयासले नेपालमा वन्यजन्तुको संरक्षण अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा नै प्रशंसनीय विषय भएको सुन्न पाउँदा हामीलाई खुशी तुल्याएको छ । संरक्षणको क्षेत्रमा भएका विविध प्रयासहरूको परिणाम स्वरूप बाघ, गैंडा, बाघसिङ्गा, हिउँचितुवा, हाब्रे, घडियाल गोही जस्ता लोपोन्मुख एवं दुर्लभ वन्यजन्तुको संख्या बढ्नु समग्र नेपालीलाई थप खुशीको अनुभूति भएको छ । वन्यजन्तु र जैविक विविधता संरक्षणको क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन प्रत्यक्ष र परोक्ष रूपमा सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्ण सरकारी कर्मचारी, नेपाली सेना, नेपाल प्रहरी, स्थानीय समुदाय र संरक्षणका साभेदार संघ संस्थाहरू लगायत सम्पूर्ण महानुभावहरूलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

वन्यजन्तु एवं जैविक विविधता संरक्षणमा नेपालले गरेका प्रयासहरू अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा समेत प्रशंसनीय

छ । यति हुँदाहुँदै पनि वन्यजन्तु र जैविक विविधता संरक्षण र व्यवस्थापन कार्यमा केही चुनौतिहरू सामना गर्नुपरेको छ । वन्यजन्तु बासस्थानको विनाश तथा क्षयीकरण, भौतिक पूर्वाधार निर्माण, वन्यजन्तुका अंगहरूको अवैध व्यापार, मिचाहा प्रजाति, जलवायु परिवर्तन, मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व मुख्य चुनौतिको रूपमा रहेका छन् । संरक्षणमा लागेका जिम्मेवार, सरोकार पक्षहरूको संरक्षण प्रतिको दृढताबाट नै वन्यजन्तु एवं जैविक विविधता संरक्षण कार्य सम्भव देखिन्छ । संरक्षणमा देखिएका समस्या र चुनौतिहरूलाई क्रमशः न्यूनिकरण र निराकरण गर्दै वन्यजन्तु एवं जैविक विविधताको संरक्षण र दिगो व्यवस्थापन मार्फत स्थानीय समुदाय र समग्र राष्ट्रको समृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने दिशामा कार्यक्रम परिलक्षित गरी कार्यान्वयनमा कटिबद्ध रहन सम्पूर्ण सरकारी तथा गैरसरकारी निकाय एवं सम्बद्ध पक्षलाई म अनुरोध गर्दछु ।

अन्त्यमा, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षणका लागि सम्बन्धित सबै सरकारी निकाय, गैरसरकारी निकाय, दातृ निकाय, निजी क्षेत्र र स्थानीय समुदायलाई आ-आफ्नो स्थानबाट सक्रिय योगदान पुऱ्याउन अनुरोध गर्दै पूनः २२ औं वन्यजन्तु सप्ताह-२०७४ को सफलताको शुभकामना व्यक्त गर्दै नव वर्ष २०७४ सबैका लागि सकारात्मक बनोस, सबैमा सुख, शान्ति, समृद्धि, सदाचार र सहकार्यको भावना बढोस् भन्ने कामना गर्दछु ।

धन्यवाद !

३.५.५ समुदायमा आधारित चोरी शिकार नियन्त्रण युवा जागरण अभियान (तेश्रो राष्ट्रिय दिवस) तथा विश्व वन्यजन्तु दिवस, २०१७

चोरी शिकार नियन्त्रण राष्ट्रिय युवा जागरण अभियान (तेश्रो राष्ट्रिय दिवस) तथा विश्व वन्यजन्तु संरक्षण दिवस २०७३ र शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज सार्वजनिकरण कार्यक्रम २०७३ फाल्गुण २० गते "संरक्षणको आधार: युवाको आवाज" नारा सहित शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालयको परिसरमा शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज, मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष श्री पुष्कर बहादुर सिंहको अध्यक्षतामा सम्पन्न भएको थियो । शुक्लाफाँटा वन्यजन्तु आरक्ष नेपाल सरकार (मन्त्री परिषद) बाट निर्णय भई मिति २०७३/११/०९ को राजपत्रबाट राष्ट्रिय निकुञ्ज नामाकरण भएको विशेष अवसरमा वन तथा भू-संरक्षण राज्यमन्त्री माननीय दिर्घराज भाटज्यूबाट शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालय २०७३ लेखिएको साईन बोर्डको समुद्घाटन गरिएको थियो ।

विशेष अतिथि महानिर्देशक श्री मन बहादुर खड्का र प्रमुख अतिथि श्री माननीय राज्यमन्त्री श्री दिर्घराज भाटज्यूले वन्यजन्तु वनस्पति, तथा जैविक विविधताको संरक्षण र चोरी शिकार नियन्त्रणमा स्थानीय समुदायको आवश्यकता बारेमा बोल्नु भएको थियो । उक्त अवसरमा समय समयमा छलिया,

सखिया, देउडा लगायतका स्थानीय संस्कृतिको नाच तथा भाँकी प्रदर्शन गरिएको थियो । जैविक विविधताको संरक्षण, चोरी शिकार नियन्त्रण लगायतका कार्यहरूमा योगदान पुऱ्याउनुहुने संघ संस्था एवं ब्यक्तिहरूको उच्च मूल्यांकन गरी उपभोक्ता समिति, मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समुह, कार्यालयका कर्मचारीहरूलाई सम्मान तथा प्रशंसा पत्र प्रदान गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रममा वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयका सहसचिव श्री ज्ञानेन्द्र पौडेल, सुदुर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय वन निर्देशक श्री सुधिर कोईराला, लगायत अन्य सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाका प्रतिनिधिहरू, स्थानीय राजनीतिक दलका प्रतिनिधि तथा उपभोक्ता समितिका प्रतिनिधिको समेत उपस्थिति रहेको थियो ।

३.६ ३३ औं वार्डेन सेमिनार तथा १५ औं मध्यवर्ती क्षेत्रका अध्यक्षहरूको बैठक

“समृद्धिको लागि साभेदारीमा संरक्षित क्षेत्र व्यवस्थापन (Prosperity by Collaborative Management of Protected Areas)” भन्ने मूल नाराका साथ ३३ औं वार्डेन सेमिनार तथा १५ औं मध्यवर्ती क्षेत्रका अध्यक्षहरूको बैठक मकालु वरुण राष्ट्रिय

निकुञ्ज, खाँदबारी, संखुवासभामा भव्यताका साथ सम्पन्न भएको छ ।

कार्यक्रमका प्रमुख अतिथि माननीय वन तथा भू-संरक्षण राज्यमन्त्री श्री दीर्घराज भाटले २०७३/१२/३ गते जिल्ला समन्वय समिति, संखुवासभाको सभाहलमा एक भव्य समारोहका बीच ३३ औं वार्डेन सेमिनार तथा १५ औं मध्यवर्ती क्षेत्रका अध्यक्षहरूको बैठकको उद्घाटन गर्नुभयो । उद्घाटन समारोहमा विशेष अतिथि, व्यवस्थापिका संसद्, वातावरण संरक्षण समितिका सभापति माननीय जनकराज चौधरी, अतिथि व्यवस्थापिका संसद्, वातावरण संरक्षण समितिका माननीय सदस्य राजाराम स्याङ्ताङ्ग, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयका सचिव श्री प्रकाश माथेमाको उपस्थिति रहेको थियो । अन्य अतिथिहरूमा पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय वन निर्देशनालयका क्षेत्रीय निर्देशक श्री राजेन्द्र काफ्ले, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका उप महानिर्देशक श्री गोपालप्रकाश भट्टाराई, नेपाली सेना २ नं. बाहिनी अड्डा धनकुटा हिलेका बाहिनीपति सहायक रथी श्री गोकुल भण्डारी, नेपाल सरकारका पूर्व सचिव डा. अन्नपूर्ण नन्द दास, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, संखुवासभाका प्रमुख जिल्ला अधिकारी श्री शिवराज जोशी, पूर्व महानिर्देशकहरू, पूर्व प्रमुख संरक्षण अधिकृतहरू, मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन

समिति सञ्जालका अध्यक्ष लगायत संरक्षण साभेदार संस्थाका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरूले आतिथ्यता ग्रहण गर्नु भएको थियो । उद्घाटन समारोहको अध्यक्षता राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका महानिर्देशक श्री मन बहादुर खड्काले गर्नु भएको थियो । प्रमुख अतिथि माननीय वन तथा भू संरक्षण राज्यमन्त्री श्री दिर्घराज भाटज्यूले देशको संघिय संरचना अनुसार स्थानीय समुदाय तथा समग्र देशको समृद्धिको लागि संरक्षित क्षेत्रले महत्वपूर्ण योगदान गर्न सक्ने भएकोले सोही किसिमको नीति, रणनीति र योजना बनाई कार्यान्वयन गर्नुपर्नेमा जोडदिनु भएको थियो । साथै विशेष अतिथि एवं अन्य अतिथिहरूले पनि संरक्षित क्षेत्रमा रहेका स्रोतको व्यवस्थापन गरी स्थानीय समुदायको जीविकोपार्जन एवं समृद्धिमा जोडदिनु भएको थियो ।

सेमिनारमा प्राविधिक सत्रहरूमा संरक्षित क्षेत्र व्यवस्थापनका सवालमा आधारित प्रस्तुतीहरू रहेका थिए । प्रमुख संरक्षण अधिकृतहरू, मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षहरू र निकुञ्ज सुरक्षार्थ खटिएका नेपाल सेनाका गणपति र गुल्मपतिहरूले प्रस्तुत गर्नुभएको थियो । उक्त कार्यक्रममा विभिन्न संरक्षित क्षेत्रका प्रमुख संरक्षण अधिकृतहरू, संरक्षण अधिकृतहरू, निकुञ्ज र आरक्ष सुरक्षार्थ खटिएका नेपाल सेनाका गणपतिहरू र गुल्मपतिहरू, मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षहरू, वन्यजन्तु विज्ञहरू, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका कर्मचारीहरू तथा संरक्षण साभेदार संस्थाहरूका कर्मचारीहरू, स्थानीय उपभोक्ताहरू र पत्रकारहरूको सहभागिता रहेको थियो ।

२०७३ चैत्र ३ गते विहान उद्घाटन भई मिति २०७३ चैत्र ५ गते अपरान्ह समापन भएको उक्त कार्यक्रमले मूल नारा “समृद्धिको लागि साभेदारीमा संरक्षित क्षेत्र व्यवस्थापन” को उद्देश्य प्राप्तिको लागि वार्डेनहरूको २६ बुँदे संकल्प प्रस्तावहरू पारित गरी कार्यान्वयन गर्ने गरी सम्पन्न भएको थियो । संरक्षित

क्षेत्रहरूको संरक्षणका साथै मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व व्यवस्थापन तथा न्यूनिकरण, पर्या-पर्यटन प्रवर्द्धन गरी स्थानीय स्तरमा रोजगारी सृजना गर्नुका साथै स्थानीय समुदायको जीविकोपार्जनमा टेवा पुऱ्याउने कार्यक्रमहरू संचालन गरी स्थानीय समुदायको साभेदारीमा संरक्षित क्षेत्रको व्यवस्थापन मार्फत स्थानीय समुदायको समृद्धिका साथै समग्र देशको समृद्धिमा टेवा पुऱ्याउने यस सेमिनार तथा बैठकको निचोड रहेको थियो ।

३३ औं वार्डेन सम्मेलन तथा १५ औं मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षहरूको बैठकका संकल्प प्रस्तावहरू, २०७३

१. मध्यवर्ती क्षेत्र तथा स्थानीय निकायहरूसँगको साभेदारीमा संरक्षित क्षेत्र र यसको मध्यवर्ती क्षेत्रहरूमा पर्या-पर्यटनको विकास एवं प्रवर्द्धन गरी राष्ट्रिय र स्थानीय समुदायको समृद्धिमा टेवा पुऱ्याउने बहुआयमिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने **(योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखा र सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय)** ।
२. तराईका संरक्षित क्षेत्रहरूमा छाडा चरीचरण नियन्त्रणका लागि सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्रहरूबाटै संक्षिप्त कार्यविधि तयार गरी छाडा चरीचरणमा पक्राउ परेका घरपालुवा जनावरहरू लिलाम गर्ने प्रक्रियाको व्यवस्था हुन पहल गर्ने **(योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखा र सम्बन्धित क्षेत्र कार्यालय)** ।
३. संरक्षित क्षेत्रबाट जलस्रोत (पानीको प्रयोग) लगायतका वातावरणीय सेवा भुक्तानीको सम्भावना अध्ययन गरी नीति निर्माण गर्न पहल गर्ने । शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज र यसको मध्यवर्ती क्षेत्रबाट सङ्कलन तथा वितरण हुने जल उपयोग वापत

राजश्व शुल्क निर्धारण गरी भुक्तानी लिन कार्यविधि तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउन पहल गर्ने । पर्सा वन्यजन्तु आरक्ष र यसको मध्यवर्ती क्षेत्रको संरक्षण र व्यवस्थापनको लागि आवश्यक आर्थिक स्रोत जुटाउनको लागि आरक्ष र मध्यवर्ती क्षेत्रमा रहेको नेपाल आयल निगमका डिपोबाट संरक्षण शुल्क लिने व्यवस्था मिलाउन पहल गर्ने । जलाधार क्षेत्र संरक्षण, जल प्रवाह तथा संचितीकरण, कार्बन संचितीकरण लगायतका वातावरणीय सेवाहरूको आधारमा संरक्षित क्षेत्रहरूलाई रोजाइको प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रको रूपमा राख्न पहल गर्ने **(अनुसन्धान तथा प्रचार प्रसार महाशाखा र सम्बन्धित क्षेत्र कार्यालय) ।**

४. वन्यजन्तुबाट अति प्रभावित मध्यवर्ती क्षेत्रका केही स्थानहरूमा परीक्षणका रूपमा पशु तथा बाली बीमा गर्नका लागि आवश्यक प्रक्रिया मिलाउन पहल गर्ने **(योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखा र सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय) ।**
५. मानव वन्यजन्तु द्वन्द्वको कारण, प्रभाव तथा न्यूनीकरणका उपायहरूको विषयहरूमा विस्तृत अध्ययन अनुसन्धान गर्ने । हरेक संरक्षित क्षेत्रका कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी वन्यजन्तुको उद्धार तथा नियन्त्रणका लागि सुविधा सम्पन्न Rapid/Quick Response इकाईको संस्थागत व्यवस्था गर्नुका साथै समस्याग्रस्त वन्यजन्तु व्यवस्थापन तथा चोरी शिकार नियन्त्रण कार्यलाई प्रभावकारी र व्यवस्थित गर्नका लागि Rapid/Quick Response Protocol) तयार गरी लागू गर्ने **(अनुसन्धान तथा प्रचार प्रसार महाशाखा, प्रशासन शाखा, वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण शाखा र सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय) ।**
६. चौबीसै घण्टा चुनौतीपूर्ण जिम्मेवारीका साथ विकट भौगोलिक तथा प्रतिकूल मौसममा

पनि संरक्षण कार्यमा खटिने कर्मचारी र सुरक्षाकर्मीका लागि प्रोत्साहन भत्ता तथा सुरक्षाकर्मीका लागि प्रकृति संरक्षण पदकको व्यवस्था गर्न पहल गर्ने । संरक्षित क्षेत्रहरूमा कार्यरत राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरूले निजामती कार्यालयको कार्यक्षमता रहँदा नेपाल सरकारले तोकेको सेतो र गाढा निलो रङ्गको पोशाक लगाउने । फिल्ड कार्य र गस्तीमा जाँदा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागले विगतमा तोकिएको खाकी रङ्गको पोशाक लगाउने । संरक्षित क्षेत्रमा कार्यरत कर्मचारीको पहिचानको लागि राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागले प्रतिक चिन्ह (Logo) तयार गरेर स्वीकृत गरी कर्मचारीको फिल्ड पोशाकमा लगाउने व्यवस्था मिलाउने **(अनुसन्धान तथा प्रचार प्रसार महाशाखा, प्रशासन शाखा, सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय र राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु आरक्ष निर्देशनालय) ।**

७. कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्षलाई उत्तर र दक्षिणतर्फ विस्तार गर्ने, बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा पर्ने खाता जैविक मार्गस्थित डाँडागाउँ, चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा पर्ने पर्सा जिल्लास्थित शिकारीबास तथा चितवन जिल्लाको माडी क्षेत्रमा पर्ने बोटेसिमरा र अमिलिया, शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा पर्ने गोकर्णेश्वर नगरपालिका अन्तर्गत मूलखर्क, ओखेनी, कुलेगाउँ र चिलाउनेको बस्तीहरूलाई स्थानान्तरण गर्न पहल गर्ने **(योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखा र सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय) ।**
८. कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष, पर्सा वन्यजन्तु आरक्ष, चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज, बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज, बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज, शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज, शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज, लामटाड

राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र भएर जाने राजमार्गमा सवारी साधनहरूबाट हुने वन्यजन्तुको क्षति तथा मानवीय दुर्घटना न्यूनीकरणका लागि ती स्थानहरूमा Overpass वा Underpass संरचनाहरू निर्माण गर्न सम्बन्धित निकायहरूसँग समन्वय गरी पहल गर्ने **(योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखा सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय)** ।

९. संरक्षित क्षेत्रहरूभित्र रहेका हिमालहरूको पर्वतारोहण वापतको शुल्कको कम्तिमा ३० प्रतिशत रकम सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र/मध्यवर्ती क्षेत्रको व्यवस्थापनको लागि निकास हुन लागि आवश्यक पहल गर्ने **(योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखा र सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय)** ।
१०. हिमाली संरक्षित क्षेत्रहरू र कृष्णसार संरक्षण क्षेत्रमा नेपाली पर्यटकहरूबाट समेत न्यूनतम पर्यटक शुल्क लिने व्यवस्था मिलाउने **(योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखा, वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण शाखा र सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय)** ।
११. कर्मचारीहरूको राशन जिल्ला दररेट अनुरूप हरेक महिना तलबसँगै भुक्तानीका लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाउन पहल गर्ने **(योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखा, प्रशासन शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा र सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय)** ।
१२. संरक्षित क्षेत्रका कर्मचारीहरू तथा सुरक्षाकर्मीहरूको पेशागत क्षमता अभिवृद्धिका लागि चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज कसरास्थित संरक्षण शिक्षालयलाई संस्थागत गर्दै लैजान र आधुनिक प्रविधियुक्त बनाउनका लागि आवश्यक साधन स्रोतको व्यवस्था मिलाउने **(योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखा, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु आरक्ष निर्देशनालय**

र संरक्षणका आयोजनाहरू) ।

१३. न्यून आम्दानी भएका निकुञ्ज/आरक्षको मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापनको लागि स्रोतको व्यवस्थापन र परिचालन गर्न नेपाल सरकारको नियमित कार्यक्रमतर्फ र संरक्षण साभेदार संस्थाहरूको तर्फबाट आवश्यक बजेटको व्यवस्था मिलाउन पहल गर्ने **(योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखा, अनुसन्धान तथा प्रचार प्रसार महाशाखा र सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय, संरक्षणका आयोजनाहरू) ।**
१४. अपि-नाम्पा संरक्षण क्षेत्रको वर्तमान सुरक्षा संवेदनशीलतालाई मध्यनजर गर्दै सुरक्षा व्यवस्थाको लागि नेपाली सेना तैनाथ गर्ने व्यवस्था मिलाउन आवश्यक पहल गर्ने **(योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखा र सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय) ।**
१५. द्वन्द्वकालमा छाडिएका पोष्टहरूलाई पुर्नस्थापना गर्ने र भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त सम्पूर्ण पूर्वाधारहरू यथाशीघ्र पुनःनिर्माणको लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्था मिलाउने **(योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखा र सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय) ।**
१६. मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५२, मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन निर्देशिका, २०५६ र कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०६४ लाई समय सापेक्ष बनाउन संशोधन गर्ने । संशोधन गर्दा मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षहरूको संजाल र मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन समिति तथा समग्र मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यलाई संस्थागत बनाउने व्यवस्था गर्न आवश्यक पहल गर्ने । संरक्षित क्षेत्रबाट प्राप्त हुने राजश्व रकमबाट संचालन गरिने कार्यक्रममा मानव वन्यजन्तु

- द्वन्द्व न्यूनीकरणका लागि आवश्यक पूर्वाधार निर्माण तथा राहतका शीर्षकमा खर्च गर्नुपर्ने व्यवस्था संशोधनमा थप गर्ने **(योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखा, वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण शाखा र सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय)** ।
१७. बढी राजश्व आम्दानी भएका संरक्षित क्षेत्रको राजश्वमध्येबाट कम्तिमा १० प्रतिशत रकम कम राजश्व आम्दानी भएका संरक्षित क्षेत्रहरूमा पठाउने व्यवस्था गर्न राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ मा संशोधन गर्न पहल गर्ने । संरक्षित क्षेत्रमा आयोजनाहरू संचालन गर्दा कम राजश्व आम्दानी भएका संरक्षित क्षेत्र तथा मध्यवर्ती क्षेत्रहरूलाई प्राथमिकता दिने **(योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखा, वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण शाखा, सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय र संरक्षणका आयोजनाहरू)** ।
१८. राज्य पुनःसंरचनाको क्रममा सामाज्यस्यता कायम राख्न संरक्षित क्षेत्रहरूका विद्यमान सीमा हेरफेर नहुने गरी सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने **(अनुसन्धान तथा प्रचार प्रसार महाशाखा, सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय र संरक्षणका आयोजनाहरू)** ।
१९. मध्यवर्ती क्षेत्रभित्र पर्या-पर्यटनको विकासका लागि नेपाल सरकारबाट पर्यटन विकास समिति गठन गर्दा मध्यवर्ती क्षेत्र भित्रका बासिन्दाहरूलाई प्राथमिकता दिन नेपाल सरकारलाई अनुरोध गर्ने । यसरी गठन भएका विकास समितिहरूले मध्यवर्ती क्षेत्रभित्र कार्यक्रम संचालन गर्दा सम्बन्धित क्षेत्रका संरक्षित क्षेत्र कार्यालय, मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन समिति, उपभोक्ता समिति, उपभोक्ता समूह, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह लगायत अन्य उपसमितिहरू मार्फत संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाउन पहल
- गर्ने **(योजनातथा व्यवस्थापन महाशाखा र सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय)** ।
२०. नेपाल सरकार र संरक्षण सहयोगी संघ संस्थाले नियुक्त गर्ने कर्मचारीहरूमध्ये मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व प्रभावित परिवारजनलाई कोटा निर्धारण गर्न नीतिगत सुधारका लागि पहल गर्ने **(योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखा, प्रशासन शाखा, सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय र संरक्षणका आयोजनाहरू)** ।
२१. संरक्षित क्षेत्रमा अतिक्रमण गरी बसेका अतिक्रमणकारीहरूलाई यथाशीघ्र हटाउन पहल गर्ने **(योजना तथा व्यवस्थापन महाशाखा, वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण शाखा, सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय र राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु आरक्ष निर्देशनालय)** ।
२२. नेपालमा निर्माण हुन लागेको हिउँ चितुवासम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय अनुसन्धान केन्द्र स्थापनाका लागि कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्रलाई छनौट गर्ने । त्यस्तै हिउँ चितुवा पाइने सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज, अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र, मनास्लु संरक्षण क्षेत्र, ढोरपाटन शिकार आरक्ष, शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज र अपि-नाम्पा संरक्षण क्षेत्रमा समेत Satellite Research Station स्थापना गरी संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाउन पहल गर्ने **(अनुसन्धान तथा प्रचार प्रसार महाशाखा, सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय र संरक्षणका आयोजनाहरू)** ।
२३. शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज, बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज, पर्सा वन्यजन्तु आरक्ष क्षेत्रमा पर्या-पर्यटनका लागि आवश्यक पूर्वाधार निर्माणगरी पर्या-पर्यटन प्रवर्द्धन कार्यलाई अभियानको रूपमा अगाडि बढाई स्थानीय समुदायसँगको साभेदारीमा व्यवस्थापन गर्ने व्यवस्था मिलाउने **(अनुसन्धान तथा प्रचार**

प्रसार महाशाखा, सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय र संरक्षणका आयोजनाहरू)।

२४. संरक्षित क्षेत्रभित्रको जग्गा अन्य प्रयोजनका लागि उपलब्ध गराउँदा सो जग्गा बराबरको जग्गा सट्टा भर्नाको रूपमा सोही संरक्षित क्षेत्रको चारकिल्लाभित्रको सीमानामा उपलब्ध गराउन नीतिगत निर्णयका लागि पहल गर्ने (योजना तथाव्यवस्थापन महाशाखा र सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्र कार्यालय)।
२५. ३३ औं वार्डेन सेमिनार तथा १५ औं मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षको बैठक सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्नको लागि सहयोग पुऱ्याउने संघ संस्था, सहभागीहरू साथै मकालु बरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालय तथा मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन समिति परिवार र स्थानीय समुदाय, मकालु बरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज सुरक्षार्थ तैनाथ भीमकाली गुल्म र खाँदवारी स्थित अमरदल गुल्म साथै मध्यवर्ती क्षेत्रका राई समुदायका साँस्कृतिक टोलीका कलाकार तथा सदस्यहरू, हल उपलब्ध गराउने जिल्ला समन्वय समिति, संखुवासभा, होटेल भेनस, होटेल उर्वसी, नारायण कटुवाल होटेल, होटेल लोटस, होटेल चाईना, खाँदवासी गेष्ट हाउस, होटेल कञ्चनजङ्घा परिवार, उद्घाटन कार्यक्रमको प्रत्यक्ष प्रशारण गर्ने खाँदवारी एफ.एम., सुनाखरी एफ.एम. लगायत प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउने सम्पूर्ण व्यक्ति तथा संघ संस्थालाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्ने।
२६. ३४ औं वार्डेन सेमिनार तथा १६ औं मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षहरूको बैठक (२०७४ फाल्गुण/चैत्रमा) अपि-नाम्पा संरक्षण क्षेत्र कार्यालय, दार्चुलामा गर्ने। सेमिनार गर्दा वार्डेन अभिमुखीकरण/छलफलको लागि १ कार्य दिनको व्यवस्था गर्ने।

३.७ नेपालमा गिद्ध संरक्षण तथा प्रजनन केन्द्रमा हुर्काईएका गिद्धको प्राकृतिक वासस्थानमा पुनःस्थापना

३.७.१ पृष्ठभूमी

शिकारी चरा समूहअन्तर्गत पर्ने गिद्ध ठूला मांसाहारी पंक्षी हुन्। यिनले आफैँ शिकार गर्दैनन् र केवल मरेका जनावरको मासु अर्थात् सिनो मात्र खाने गर्दछन्। मरेका जनावरको सिनो र फालेको मासुजन्य फोहर पदार्थलाई खाई हात्रो वरपरको वातावरणलाई प्रदुषित, दुर्गन्धित र रोगमुक्त बनाउन महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने गिद्धलाई “प्रकृतिको कुचिकार” भनिन्छ। गिद्धको अभाव भएमा सिनो प्रकृतिमा यसै सङ्घ जसमा भुस्याहा कुकुर, स्याल, मुसा र भिँगाको संख्यामा वृद्धि हुन्छ फलस्वरूप मानिसमा रेबीज, प्लेग हैजा, आँऊ, भाडापखाला आदि सरुवा घातक रोगहरू फैलिन सक्छन् भने पशु चौपायाहरूमा एन्थ्रेक्स, ब्रुसेलोसिस र क्षयरोग (टि.वी.) जस्ता रोगहरूको संक्रमणले महामारीको रूप लिन सक्दछ। पर्यावरणीय चक्र र सनातन खाद्य श्रृंखला सन्तुलन र गतिशिलताको संवाहक गिद्धको उपस्थिति पारिस्थितिकीय स्वस्थताको अनिवार्य आवश्यकता हो। गिद्धको पर्यावरणीयसँगै धार्मिक र साँस्कृतिक महत्व पनि छ। हिन्दू धर्ममा गिद्धलाई सनी देवताको बहानको रूपमा पुजिन्छ। प्रसिद्ध धर्मग्रन्थ रामायणमा रावण राक्षसले सीतालाई हरण गरी लंका लैजादा सीतालाई जोगाउन गिद्ध अन्तिम श्वास रहुन्जेल लडेको उल्लेख छ। नेपालको हिमाली क्षेत्रमा बस्ने तिब्बतीयन मूलका समुदायले मृतक परिवेश अनुसार आफन्तको शव गिद्धलाई खुवाउँछन् र गिद्धलाई मृतकको आत्मालाई स्वर्ग पुऱ्याउने दुतका रूपमा पुज्ने गर्छन्। यसर्थ गिद्ध खाद्य श्रृंखलाको संयोजक, वातावरणीय सन्तुलन र जैविक विविधताको महत्वपूर्ण सूचक मात्र नभई कतिपय समुदायको धार्मिक र साँस्कृतिक आस्थाको धरोहर पनि हो।

विश्वमा २३ प्रजातिका गिद्ध पाइन्छन् भने दक्षिण एशियामा ९ प्रजाति । ति सबै ९ प्रजातिका गिद्धहरू नै नेपालमा पाइन्छन् । करीब डेढ दशक अघिसम्म हाम्रो गाउँ टोलमा पनि सयौंको संख्यामा सिनोमा लुछाचुडी गरिरहेको गिद्ध सहजै भेटिन्थे । तर आज ति दृश्य दुर्लभ भएका छन् र यत्रतत्र सर्वत्र पाइने गिद्धहरू जीवन अस्तित्व समाप्तिको किनारामा छन् । सन् १९९० को दशकमा दक्षिण एशियामा करोडौं र नेपालमा लाखौंको संख्यामा पाइने गिद्ध ९०% भन्दा बढीले घटी आज केही हजारमा सिमित हुन पुगेका छन् । नेपालमा सन् २००२ देखि २०१० सम्मको राजमार्ग ट्रान्सेक्ट सर्भेबाट डंगर गिद्ध ९१% ले घटेको पाइएको थियो ।

सन् १९९० को मध्यदेखि दक्षिण एशियामा गिद्धको संख्यामा यसरी अप्राकृतिक र नाटकीय ढंगले ह्रास आउनुको प्रमुख कारण घरपालुवा पशु उपचारमा प्रयोग गरिने औषधि डाइक्लोफेनेक हो । गिद्धहरूले समूहमा खाने हुँदा डाइक्लोफेनेक प्रभावित एउटै सिनोबाट पनि ठूलो संख्यामा मर्छन् । ३० मि.लि. को एक भाइल डाइक्लोफेनेक प्रयोग गरिएको एउटै सिनोबाट मात्र पनि ३५० देखि ८०० गिद्धहरू मर्ने भएकोले नै यो औषधी गिद्ध विनाशमा प्रमुख कारण बन्न पुग्यो । गिद्ध संरक्षणका लागि नेपाल सरकारले जेठ २३, २०६३ देखि पशु उपचारमा डाइक्लोफेनेकको प्रयोग, उत्पादन, आयात र बिक्रीमा प्रतिबन्ध लगाएको छ । त्यसको विकल्पमा गिद्ध, अरु चराचुरुङ्गी र वन्यजन्तुमा असर नगर्ने मेलोक्सिक्यामको उत्पादन र बिक्री वितरण शुरू गरेको छ ।

गिद्धलाई डाइक्लोफेनेक रहित शुद्ध आहार उपलब्ध गराई संरक्षण गर्ने उद्देश्यले सन् २००६ मा स्थानीय समुदाय तथा सामुदायिक वन उपभोक्ताको सक्रिय सहभागितामा नवलपरासीको पिठौलीमा एशियाकै पहिलो समुदाय स्तरको जटायु (गिद्ध रेष्टुरेन्ट) खोलियो । समुदाय स्तरबाटै संचालन र व्यवस्थापन

गरिएका गिद्ध रेष्टुरेन्टलाई गिद्धका वासस्थान र उच्च घनत्व भएका पश्चिम नेपालका रूपन्देहीको गैडाहवा तल, दाङको लालमटीया र विजौरी, कैलालीको खुटिया, कास्कीको घाँचोक र पूर्वमा सुनसरीको कोशीटप्पुमा पनि विस्तार गरिएको छ । सन् २०१० मा दाङ जिल्लाबाट सुरु गरिएको पशु उपचार प्रयोगमा डाइक्लोफेनेक मुक्त तथा गिद्ध सुरक्षित क्षेत्र बनाउने अभियान हालसम्म नेपालका ५८ जिल्लामा सम्पन्न भैसकेको छ । पश्चिम नेपालका सबै जिल्ला समेटिएको यस अभियानले नेपालको करिब ७५ प्रतिशत भू-भाग ओगटेको छ । नेपाल सरकार राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागले लागु गरेको **“गिद्ध संरक्षण कार्ययोजना सन् २००९-२०१३”** को सफल कार्यान्वयन पश्चात् दोस्रो पञ्चवर्षिय कार्ययोजना (सन् २०१५-२०१९) को कार्यान्वयनमा विभागसँग गिद्ध संरक्षणमा लागि रहेका साभेदार संस्थाहरूले हातेमालो गरिरहेका छन् । गिद्धलाई क्षेत्रिय र राष्ट्रिय स्तरबाट मात्र संरक्षण नगरी अन्तरदेशीय साभेदारीमा संरक्षण अभियान चलाउने उद्देश्यले **“एशियाली गिद्ध लोप हुनबाट बचाऊ (Save Asian Vulture from Extinction)”** भन्ने मञ्चको लोकार्पण गरिएको छ जसले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमै गिद्ध संरक्षणका कार्यक्रमहरूलाई दिगो बनाउन श्रोत र साधन जुटाउन, एकरूपता ल्याउन र सहयोगी संस्थाहरूको कार्यक्षमता वृद्धि गर्न प्रमुख भूमिका निभाइरहेको छ ।

३.७.२ गिद्ध संरक्षण तथा प्रजनन केन्द्र

प्रकृतिबाट गिद्ध लोप हुनबाट बचाउने उद्देश्यअनुसार चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जको कसरामा गिद्ध संरक्षण तथा प्रजनन केन्द्रको स्थापना सन् २००८ गरिएको हो । यस केन्द्रमा हाल ५१ वटा माउ र ८ वटा यस वर्ष कोरलीएका डंगर गिद्धका बच्चा राखिएको छ जसलाई सि.सि.टि.भि.को सहायताले नियमित अनुगमन गरिन्छ । गिद्ध प्रजनन केन्द्रको स्थापना र

संचालनमा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष र नेपाल पन्थी संरक्षण संघको संयुक्त अभियानमा वेलायती संस्था RSPB को महत्वपूर्ण सहयोग रहयो । यस केन्द्रमा राख्नको लागि पश्चिम नेपालका जिल्लाहरू नवलपरासी, रूपन्देही, कपिलवस्तु, दाङ्ग, कैलाली, कञ्चनपुर, अर्घाखाँची, पाल्पा, स्याङ्जा र कास्कीबाट ६० वटा डंगर गिद्धका बच्चाहरू संकलन गरिएको थियो । यस केन्द्रमा राखिएका गिद्धले सन् २०१२ देखि अण्डा पार्न सुरुवात गरेका थिए भने यस वर्ष मात्र ९ वटा बच्चा कोरलिएका छन् । यि गिद्धहरूको प्रत्येक वर्ष नियमित स्वास्थ्य जाँच गर्ने

गरिन्छ भने आवश्यकअनुसार बिचबिचमा स्वास्थ्य जाँच तथा उपचार पनि गरिन्छ ।

३.७.३ प्रजनन केन्द्रमा हुर्काइएका गिद्धको प्राकृतिक वासस्थानमा पुनःस्थापना

प्रजनन केन्द्रमा हुर्काइएका गिद्धहरूलाई सुरक्षित प्राकृतिक वातावरणमा पुनर्वास गराउने लक्ष्यका साथ राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागले गिद्ध पुनर्वास कार्यक्रम २०१६-२०१९ लागु गरेको छ । प्रजनन केन्द्रमा हुर्काइएका गिद्धहरूलाई सफलतापूर्वक प्राकृतिक वासस्थानमा पुनर्वास गराई तिनीहरूको नियमित अनुगमन गर्ने गरी यसै कार्यक्रम अनुसार पहिलो चरणमा ६ वटा पोथी गिद्धहरूलाई प्रजनन केन्द्रबाट चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ति क्षेत्र नमुना सामुदायिक वनमा रहेको गिद्ध रेष्टुरेन्ट क्षेत्रमा स्थापना गरिएको रिलीज एभिएरीमा सारिएको छ । २२ औं वन्यजन्तु सप्ताहको अवसरमा २०७४ बैशाख २ गतेका दिन राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका महानिर्देशक मन बहादुर खड्काको प्रमुख आतिथ्यतामा यि गिद्धहरूलाई रिलीज एभिएरीमा छाडिएको थियो । उक्त कार्यक्रममा चितवन राष्ट्रिय

निकुञ्जका सहायक संरक्षण अधिकृत वेद खड्का, गणपति माधव थापा, राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषका सदस्य सचिव गोविन्द गजुरेल, नेपाल पन्थी संरक्षण संघका प्रमुख कार्यकारी अधिकृत नरेन्द्रमान बाबु प्रधान, मध्यवर्ति क्षेत्रका स्थानिय समुदाय र अन्य सरोकारवाला निकायका प्रतिनिधिहरूको उपस्थिति थियो । रिलीज एभिएरीमा रहेका गिद्धहरूको नियमित अनुगमन, आहार उपलब्धता गराउनुका साथै बिस्तारै जंगली गिद्धहरूसँग पनि घुलमिल गराई रहेको छ । हाल आएर यि गिद्धहरू जंगली गिद्धसँगको अन्तर्क्रियासँगै आफुलाई स्वतन्त्र प्राकृतिक वातावरणमा बाच्ने क्षमताको विकास गर्दै छन् । अब यि गिद्धहरूलाई पूर्ण रूपमा प्रकृतिमा छाडिदै छ । यि गिद्धको नियमित अनुगमन सहजताका लागि ढाडमा स्याटेलाईट ट्याग जडान गरिएको छ भने जंगली गिद्धमा पनि स्याटेलाईट ट्याग लगाइएको छ जसको सहायताले यि गिद्धहरूको अन्तर्क्रिया र तुलनात्मक अध्ययनमा मद्दत गरिरहेको छ । स्याटेलाईट ट्याग जडान गरिएका जंगली गिद्धको नियमित अनुगमनमा यि गिद्ध नेपालको करीब २० जिल्लाको २४ हजार वर्ग कि.मि. क्षेत्रमा विचरण गरेको देखिन्छ ।

समुदायमा आधारित गिद्ध संरक्षण कार्यक्रमको माध्यमले नेपालले लोपोन्मुख गिद्ध संरक्षणमा हासिल गरेको सफलता विश्व संरक्षण समुदायका लागि अनुकरणीय बनेको छ । यस कार्यक्रमले नेपालबाटै थालनी गरिएको गिद्ध सुरक्षित क्षेत्रको वैज्ञानिक अवधारणालाई साकार पार्न र प्रजनन केन्द्रमा हुर्काइएका गिद्धहरूलाई सफलतापूर्वक प्राकृतिक

बासस्थानमा पुनर्वास गराई गिद्ध संरक्षणमा थप टेवा पुऱ्याउने छ ।

३.८ Global Snow Leopard and Ecosystem Protection (GSLEP) Program को Second Steering Committee को बैठक

हिउँ चितुवा पाइने १२ वटा राष्ट्रहरू मध्ये नेपाल एक सदस्य राष्ट्र हो । दुर्लभ वन्यजन्तु हिउँ चितुवा पाइने हिमाली पारिस्थितिकीय प्रणालीको संरक्षण, यसको वासस्थान र आहारा प्रजातिको संरक्षण भू-परिधि स्तरमा गर्ने उद्देश्य अनुरूप स्थापना भएको हिउँचितुवा पाइने देशहरू सम्मिलित Global Snow Leopard and Ecosystem Protection (GSLEP) Program को second steering committee को बैठक मिति २०७३/१०/०७ मा सम्माननीय प्रधानमन्त्री श्री पुष्पकमल दाहाल 'प्रचण्ड'बाट उद्घाटन भयो । सोही अवसरमा सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूले नेपालमा हिउँ चितुवा संरक्षण गर्नको लागि तयार पारिएको Snow Leopard Conservation Action Plan for Nepal (2017-2021) को विमोचन गर्नुभयो । नेपालमा हिउँ चितुवाको अन्तर्राष्ट्रियस्तरको वैज्ञानिक अध्ययन अनुसन्धान गर्न तथा अनुसन्धानशाला स्थापनार्थ नेपालले रु. १ करोड विशेष सहयोग गर्ने प्रतिबद्धता समेत यसै कार्यक्रममा भएबाट उक्त रकम प्राप्त भई कञ्चनजङ्गा संरक्षण क्षेत्रमा कार्य थालनी भइरहेको छ ।

३.९ अतिक्रमण हटाई वृक्षारोपण

पर्सा वन्यजन्तु आरक्ष कार्यालय २०४० सालमा वन, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षणको लागि स्थापना भएको हो । यस आरक्षले तराई भावर क्षेत्रको

६२७.३९ वर्ग किलोमिटर र मध्यवर्ती क्षेत्र तर्फको २८५.३ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल ओगटेको छ । यस आरक्ष वरिपरिका ११ गा.वि.स, २ नगरपालिकाका २८५.३ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफललाई मध्यवर्ती क्षेत्रको रूपमा घोषणा गरि १३ वटा मध्यवर्ती क्षेत्र उपभोक्ता समितिहरूमा करिब १,००,००० (एक लाख) जनताहरूलाई आवद्ध गरी मध्यवर्ती क्षेत्रका उपभोक्ता समूह, समिति र परिषद मार्फत वन, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षणमा सहभागी गराइएको छ ।

यस आरक्षको मध्यवर्ती क्षेत्रमा विगत १५ वर्ष देखि अतिक्रमण गरेको २५० हेक्टर अतिक्रमित क्षेत्र मध्ये पर्सा जिल्ला निर्मलवस्ती गा.वि.स वडा नं ५ मा रहेका करिब २१० हेक्टर वन क्षेत्र मध्ये करीब ६० हेक्टर वन क्षेत्र विभिन्न चरणमा जिल्ला स्थित सरोकारवालाहरू, जि.वि.स. गा.वि.स, स्थानीय जनता र स्याउली वस्ती क्षेत्रमा अतिक्रमण गरी वसेका अतिक्रमणकारी र सुकुम्वासीसँगको छलफल बैठक पश्चात मिति २०७३।४।१३ गते खाली गराइएको छ । सो क्षेत्रमा मिति २०७३।४।२१ गते स्थानिय सुकुम्वासी, अतिक्रमणकारीहरूकै सहयोग र सहभागितामा टांकी, सिरिस, वकाइनो, अमृसो, सिसौ, खयर, वाँस, कोइरालो लगायतका विरूवाहरू वृक्षारोपण गरिएको छ । साथै मकवानपुर जिल्लाको अतिक्रमण हटाउन समेत आवश्यक पहल भैरहेको छ । संरक्षित क्षेत्रहरूमा अतिक्रमण भएको विवरण अनुसूची १८ मा समावेश गरिएको छ ।

३.१० संरक्षित क्षेत्रमा अध्ययन अनुसन्धान

विभागको आ.व. २०७३/०७४ स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार विभागले संरक्षण क्षेत्रको प्रभावकारिता अध्ययन, संरक्षित क्षेत्रबाट राष्ट्रिय आयमा पुऱ्याएको योगदानको अध्ययन, दुर्लभ/समस्याग्रस्त वन्यजन्तुको प्रोफाइलिङ्ग तयार गर्ने र बाँके राष्ट्रिय निकुञ्जको प्रभावकारिता अध्ययनका विषयहरूमा

अध्ययन गराएको थियो । यि अध्ययनहरूबाट संरक्षित क्षेत्रको संरक्षण र व्यवस्थापनमा थप सहयोग पुगेको छ ।

संरक्षित क्षेत्र अनुसन्धान कार्यविधि, २०६९ को परिधिभित्र रहि आ.व. २०७३/०७४ मा विभिन्न विश्वविद्यालयहरूमा अध्ययनरत स्नातक तहमा ९१ जना, स्नाकोत्तरमा ३४, पी.एच.डी. तहमा १६ साथै संस्थागत ३० र व्यक्तिगत २० समेत गरी जम्मा १९१ बटा अध्ययन अनुसन्धानको लागि विभागबाट अनुमति दिइएको विभागको रेकर्डबाट देखिन्छ । यससम्बन्धि विवरण अनुसूची २१ मा उल्लेख गरिएको छ ।

३.११ मानव वन्यजन्तु द्वन्द

संरक्षित क्षेत्र वरपर वढ्दो जनघनत्व एवं अव्यवस्थित भू-उपयोगका कारण वन्यजन्तुको वासस्थानमा भएको क्षयीकरण एवं संकुचनले गर्दा वन्यजन्तु आफ्नो वासस्थान छोडी गाउँ बस्तीमा पस्ने गरेको देखिन्छ । यसबाट संरक्षित क्षेत्रभित्र बसोवास गर्ने तथा संरक्षित क्षेत्रको परिपरी बसोवास गर्ने समुदायहरूको वन्यजन्तुबाट मानविय तथा आर्थिक क्षति हुदै आएको छ । हात्ति, बाघ, गैँडा, हिउँ चितुवा, हिमाली काले भालु, काठे भालु, बाँदर लगायतका वन्यजन्तुबाट मानिसको मृत्यु र घाइते बनाउने जस्ता मानविय क्षति र वन्यजन्तुबाट वालीनाली, घर, गोठको क्षति हुने गरेको छ । हालका पछिल्ला वर्षहरूमा मानव वन्यजन्तु द्वन्द एउटा टड्कारो समस्याको रूपमा देखा परेको छ । आ.व. २०७३/०७४ मा संरक्षित क्षेत्रहरूमा वन्यजन्तुबाट मानिसको मृत्यु हुनेको संख्या २२ र घाइते हुनेको संख्या ४३ भएको यस विभागको रेकर्डबाट देखिन्छ । जसको विवरण अनुसूची १५ मा उल्लेख गरिएको छ ।

मानव वन्यजन्तु द्वन्दलाई न्यूनीकरण गर्न वन्यजन्तुबाट हुने क्षतिको राहत सहयोग निर्देशिका

२०६९ (दोश्रो संशोधन, २०७४) बमोजिम राहत उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरेको छ ।

३.१२ संरक्षित क्षेत्रमा छायाङ्कन भएका डकुमेन्ट्री/ फिल्म

संरक्षित क्षेत्रभित्र डकुमेन्ट्री/फिल्म खिच्न चाहने व्यक्ति वा संस्थाले प्रचलित नियमको अधिनमा रहि तोकिएको प्रक्रियाहरू पुरा गरेपछि लाग्ने दस्तुर बुझाउनु पर्नेछ । आ.व. २०७३/०७४ मा संरक्षित क्षेत्रभित्र स्वदेशी २३, सार्क १ र विदेशी २८ वटा गरि जम्मा ५२ वटा डकुमेन्ट्री/फिल्म छायाङ्कन भएको छ । यस सम्बन्धि विवरण अनुसूची १७ मा उल्लेख गरिएको छ ।

३.१३ शिकार गरिएको वन्यजन्तु र राजश्व सम्बन्धि विवरण

वन्यजन्तुको दिगो संरक्षण र व्यवस्थापन गरी शिकारलाई व्यवस्थित गर्न नेपाल सरकारले २०४४ सालमा ढोरपाटन शिकार आरक्षको स्थापना गरेको छ । ढोरपाटन शिकार आरक्ष नेपालको एकमात्र शिकार गर्न पाइने संरक्षित क्षेत्र हो । यो आरक्ष रूकुम, बाग्लुङ्ग र म्याग्दी जिल्लाको केही भागलाई ओगटेको छ । यसको क्षेत्रफल १,३२५ वर्ग कि.मी. रहेको छ । शिकार व्यवस्थापनको प्रयोजनको लागि आरक्षलाई सुनदह, सेङ, दोगाडी, बार्से, फागुने, सुर्तिबाङ्ग र धुस्तुङ्ग गरी जम्मा ७ वटा ब्लकहरूमा विभाजन गरिएको छ । राष्ट्रिय निकुञ्ज विभागबाट शिकारको लागि लिखित अनुमति लिएर तोकिएको समय र ब्लकमा नाउर, झारल, बँदेल र रतुवा आदिको शिकार गर्न पाइन्छ । पेशेवार विदेशी शिकारीहरूका लागि Trophy Hunting का लागि यो आरक्ष एक प्रमुख गन्तव्यको रूपमा रहेको छ । यस शिकार आरक्षमा वर्षको दुई पटक शिकारको लागि समय तोकिएको छ । जसमा असोज-मंसिर २०७३ मा १२ वटा नाउर र ५ वटा झारलको शिकारको लागि कोटा निर्धारण गरिएकोमा नाउर ९ वटा र झारल ३ वटाको शिकार भएको देखिन्छ । जस सम्बन्धि विस्तृत विवरण अनुसूची १६.१ मा उल्लेख गरिएको

छ । यस अवधिमा शिकारबाट प्राप्त हुन आएको राजश्व रु. ३४ लाख २३ हजार ९ सय मात्र अनुसूची १६.२ मा उल्लेख गरिएको छ । २०७३ फाल्गुन देखि २०७४ बैशाखमा १० वटा नाउर र ३ वटा झारलको कोटा निर्धारण गरिएकोमा ९ वटा नाउर र ३ वटा झारलको शिकार भएको देखिन्छ । यस सम्बन्धि विस्तृत विवरण अनुसूची १६.३ मा उल्लेख गरिएको छ । यस सिजनमा शिकार गरिएको वन्यजन्तुबाट प्राप्त राजश्व एक करोड १४ लाख ३५ हजार २ सय पचास अनुसूची १६.४ मा उल्लेख गरिएको छ ।

३.१४ संरक्षित क्षेत्रमा वन्यजन्तुको मृत्यु

नेपालमा हाल १२ राष्ट्रिय निकुञ्ज, १ वन्यजन्तु आरक्ष, १ शिकार आरक्ष, ६ संरक्षण क्षेत्र र १३ मध्यवर्ती क्षेत्र स्थापना भई व्यवस्थापकीय कार्यहरू भैरहेका छन् । यस सम्बन्धि विवरण अनुसूची २३ मा उल्लेख गरिएको छ । संरक्षित क्षेत्र वन्यजन्तु, वनस्पतिको आश्रय स्थल हो । यसले विभिन्न वन्यजन्तु, वनस्पति र भू-दृश्य लगायत समग्र परिस्थितिकीय प्रणालीलाई संरक्षण र व्यवस्थापन गर्दै आइरहेको छ । संरक्षित क्षेत्रमा पाइने प्रमुख प्रजातिको विवरण र संख्या अनुसूची ९ मा उल्लेख गरिएको छ । समय समयमा प्राकृतिक लगायत विभिन्न कारणले घाइते भएका वन्यजन्तुको उद्धार गरी पूनः स्थापना समेत गर्ने गरेको छ । आ.व. २०७३/०७४ मा संरक्षित क्षेत्रमा राजमार्ग दुर्घटनाबाट १३३ वटा, चोरीशिकारीबाट ११ वटा, घोल नहरमा डुबेर ७ वटा, कुकुरको टोकाईबाट २६ वटा र प्राकृतिक कारणबाट १४९ वटा गरी जम्मा ३२६ वटा वन्यजन्तुको मृत्यु भएको देखिन्छ, यस सम्बन्धि विवरण अनुसूची १४ मा उल्लेख गरिएको छ ।

३.१५ संरक्षित क्षेत्रमा भौतिक पूर्वाधार निर्माण

संरक्षित क्षेत्र भित्र राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना संचालनको लागि वातावरण संरक्षण ऐन, २०५३ र वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४ को परिधीभित्र रही भौतिक पूर्वाधार निर्माणको

लागि वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकनको लागि दिएको सहमती अनुसूची १३ मा र संरक्षित क्षेत्रमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको स्वीकृत विवरण अनुसूची २० मा समावेश गरिएको छ । संरक्षित क्षेत्रको जग्गा अन्य प्रयोजनको लागि उपयोग गर्न दिएको एकीकृत विवरण अनुसूची १९ मा उल्लेख गरिएको छ ।

३.१६ दुई वटा वन्यजन्तु आरक्षहरूलाई राष्ट्रिय निकुञ्जमा परिवर्तन

खण्ड ६६, संख्या ५४ नेपाल राजपत्र भाग ५ मिति २०७३/१०/९ मा सूचना प्रकाशित गरी नेपाल सरकारले राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ को दफा ३ को उपदफा (१) र (२) बमोजिम खण्ड ४४, संख्या ६, मिति २०५१/०२/०९ को नेपाल राजपत्र भाग ३ मा प्रकाशित शुक्लाफाँटा वन्यजन्तु आरक्षको साविक बमोजिमको ३०५ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल र चारकिल्ला कायम राखी यस आरक्षलाई “शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज” घोषणा गर्ने तथा मध्यवर्ती क्षेत्रको चारकिल्ला खण्ड ५४, अतिरिक्ता ६, २०६१/०२/०९ को नेपाल राजपत्र भाग ३ मा प्रकाशित सूचना बमोजिम हुने गरी कायम गरेको छ ।

नेपाल सरकारको मिति २०७४ बैशाख २५ गतेको मन्त्री परिषद्को निर्णय अनुसार मिति २०७४ असार १९ गतेको राजपत्रमा प्रकाशित सूचना अनुसार पर्सा वन्यजन्तु आरक्षलाई साविककै अवस्थामा पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्जको रूपमा रूपान्तरण गरेको छ । यसबाट पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्जको जैविक विविधता संरक्षण र पर्या-पर्यटन विकासमा टेवा पुग्ने विश्वास लिएको छ ।

३.१७ SAWEN को तेश्रो वार्षिक बैठक

South Asia Wildlife Enforcement Network (SAWEN) को तेश्रो वार्षिक बैठक २०७३ कार्तिक १० र ११ गते बंगलादेशको ढाकामा सम्पन्न भयो । यस बैठकमा नेपाल, भारत, भुटान, माल्दिभ्स,

श्रीलंका र बंगलादेशको प्रतिनिधित्व रहेको थियो । सो अवसरमा SAWEN का चिफ इन्फोर्समेन्ट को-अर्डिनेटर तथा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका नि. महानिर्देशक श्री गोपाल प्रकाश भट्टराईज्यूले हाल सम्म श्रीलंका (१८ डिसेम्बर २०१५), भारत (जुलाई २०१६), नेपाल (४ जुलाई २०१६), पाकिस्तान (१५ जुलाई २०१६) र बंगलादेश (अक्टुबर २०१६) ले SAWEN को विधान पारित गरिसकेको जानकारी दिनु भएको थियो । साथै वहाले वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रणका लागि अन्तरदेशिय समन्वय तथा सहकार्यमा जोड दिनु भएको थियो ।

३.१८ मुद्दाको विवरण

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ तथा सम्बद्ध नियमावली विपरित राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष, शिकार आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र तथा मध्यवर्ती क्षेत्रमा निषिद्ध कार्यहरू गरेको विषयमा प्रचलित कानूनको अधिनमा रही दर्ता भएका जाहेरी प्रतिवेदनका साथै अनुसन्धान तथा तहकिकात सम्पन्न भएपछि मुद्दा हेर्ने अदालत वा तोकिएको अधिकारी समक्ष पेश भई दर्ता भएका चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज-१९, बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज-२५, शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज-१९, शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज-१५ र अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र-१२ लगायत अन्य संरक्षित क्षेत्रमा जम्मा ११४ वटा मुद्दामा २९८ जना व्यक्ति पक्राउ परेका छन् भने ४८ जना फरार रहेको देखिन्छ । दर्ता भएका मुद्दाहरू मध्ये २५ वटा मुद्दाहरू फैसला भएका थिए । जसको विवरण अनुसूची २६ मा उल्लेख गरिएको छ ।

अनुसूचीहरू

- अनुसूची १: आ.व. २०७३/७४ राजश्वको कार्यालयगत आर्थिक विवरण ५८
- अनुसूची २: आ.व. २०७३/७४ सम्मको राजश्वको वार्षिक केन्द्रीय आर्थिक विवरण ५९
- अनुसूची ३: आ.व. २०६८/६९ देखि आ.व. २०७३/७४ सम्मको कार्यालयगत राजश्व विवरण ६०
- अनुसूची ४: आ.व. २०७३/७४ मा विभाग र अन्तरगत कार्यालयहरूको विभिन्न उपशीर्षकहरू अन्तरगत भएका निकास खर्चको एकीकृत विवरण ६१
- अनुसूची ५: आ.व. २०७३/७४ मा संरक्षित क्षेत्रहरूमा मासिक पर्यटक आगमनको तथ्याङ्क ६२
- अनुसूची ६: आ.व. २०६२/६२ देखि आ.व. २०७३/७४ सम्मको संरक्षित क्षेत्रहरूमा पर्यटक आगमनको तथ्याङ्क ६३
- अनुसूची ७: जैविक विविधता तथा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी नेपाल पक्षधर रहेका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि र संभौताहरूको विवरण ६४
- अनुसूची ८: रामसार साईटमा सूचीकृत नेपालका सिमसार क्षेत्रहरू ६५
- अनुसूची ९: वन्यजन्तुको गणनासम्बन्धी विवरण ६६
- अनुसूची १०: गैँडा स्थानान्तरणसम्बन्धी विवरण ६७
- अनुसूची ११: नेपालबाट विभिन्न देशहरूलाई वन्यजन्तु उपहार दिएको विवरण ६८
- अनुसूची १२: नेपालबाट विभिन्न देशहरूलाई वन्यजन्तुको आखेटोपहार उपहार दिएको विवरण ७०
- अनुसूची १३: संरक्षित क्षेत्रभित्र भौतिक पूर्वाधारहरू निर्माणको लागि वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन (EIA) प्रतिवेदन तयार गर्न सहमति दिईएको विवरण ७१
- अनुसूची १४: आ.व. २०७३/७४ मा संरक्षित क्षेत्रहरूमा वन्यजन्तुको मृत्यु सम्बन्धी विवरण ७४
- अनुसूची १५: आ.व. २०७३/७४ मा संरक्षित क्षेत्रहरूमा वन्यजन्तुबाट भएको क्षतिको विवरण ७८
- अनुसूची १६.१: आ.व. २०७३/७४ (२०७३ असोज-मंसिर) को ढोरपाटन शिकार आरक्षमा भएको शिकार सम्बन्धी विवरण ८०
- अनुसूची १६.२: आ.व. २०७३/७४ (२०७३ असोज-मंसिर) को ढोरपाटन शिकार आरक्षमा भएको शिकारबाट प्राप्त राजश्वको विवरण ८१
- अनुसूची १६.३: आ.व. २०७३/७४ (२०७३ फाल्गुन-२०७४ बैशाख) को ढोरपाटन शिकार आरक्षमा भएको शिकार सम्बन्धी विवरण ८२
- अनुसूची १६.४: आ.व. २०७३/७४ (२०७३ फाल्गुन-२०७४ बैशाख) को ढोरपाटन शिकार आरक्षमा भएको शिकारबाट प्राप्त राजश्वको विवरण ८३
- अनुसूची १७: आ.व. २०७३/०७४ मा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग अन्तर्गतका संरक्षित क्षेत्रहरूमा छायाङ्कन गरिएका चलचित्र/डकुमेन्ट्रीको विवरण ८४
- अनुसूची १८: संरक्षित क्षेत्रहरूमा अतिक्रमण भएको क्षेत्रहरूको विवरण ८७
- अनुसूची १९: आ.व. २०७३/७४ मा निकुञ्ज/आरक्ष/संरक्षण क्षेत्र र मध्यवर्ती क्षेत्रभित्रको जग्गा अन्य प्रयोजनको लागि प्रयोग गर्न दिएको एकीकृत विवरण ८८
- अनुसूची २०: संरक्षित क्षेत्रमा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण (IEE) को स्वीकृत विवरण ९३
- अनुसूची २१: आ.व. २०७३/७४ मा संरक्षित क्षेत्रहरूमा भएका अध्ययन अनुसन्धानको विवरण ९४
- अनुसूची २२.१: राष्ट्रिय बाघ संरक्षण समिति, नेपालको सांठनिक संरचना ११५
- अनुसूची २२.२: राष्ट्रिय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण समन्वय समितिको सांठनिक संरचना ११५
- अनुसूची २२.३: केन्द्रियस्तरको वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईको सांठनिक संरचना ११५
- अनुसूची २३: नेपालका संरक्षित क्षेत्रहरू ११६
- अनुसूची २४: विभागमा कार्यरत कर्मचारीहरूको नामावली ११७
- अनुसूची २५: राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागबाट जारी नागरिक बडापत्र ११९
- अनुसूची २६: राष्ट्रिय निकुञ्ज/आरक्ष/संरक्षण क्षेत्रमा दर्ता भएका मुद्दाको विवरण १२३

अनुसूची-१: आ.व. २०७३/७४ राजश्वको कार्यालयगत आर्थिक विवरण

क्र.स.	निकुञ्ज	अम्मा	प्रवेश शुल्कमा मु.अ.कर	सकारी सम्पत्तिको बहाल	का हस्तको आय	तिलाम बिक्रि	सकारी सम्पत्तिको बिक्रि / तिलाम बिक्रि	अन्य प्रासासनिक सेवा शुल्क	न्यायिक टाउ जतिवाला यसवर्षको	प्रासासनिक टाउ जतिवाला	बेरबु	पर्यटक प्रवेश शुल्क	पर्यटक सेवा शुल्क	CO (गुसो) / 6 षण्टि जोफ	Joh (स) / 6 षण्टि जोफ	गत आ.व. सम्पत्तिको				कैफियत -नगद	
																लागति	CZ/N	J fsl	लागति		CZ/N
१	रा.नि.तथा व.ज.स. विभाग	५७४३१९३.००			५७४३१९३.००			११०५००.००	१४३११	१४३१२	१४३१२	१४३१२	१४३१२	१४३१२	१४३१२	१४३१२	१४३१२	१४३१२	१४३१२	१४३१२	
२	चितवन रा.नि.	२०१५०८८८.३४			१७७६७८३६.३४			५२५००.००	४०१००.००	१७७६७८३.००	१७७६७८३.००										
३	बर्दिया रा.नि.	३१८०३४९.४२			३०९९४४१४.४२			३५९७४०.००		७५०६०.००	७५०६०.००										१४३८१५६.००
४	सप्तरी तथा रा.नि.	११६५७३३५.१२			११५३४९२१४.२३			३०००.००	८६७६०.००	०.००	११५३४९२.००										
५	रा.नि.	१५९१२९३.००		१०४०००.००	७१५९९७.००			८५०००.००	२०६१४.००		२०६१४.००										
६	शे-फेक्सुजो रा.नि.	१९७३५७४.००		९५७७६.६०	१८८८६९३९.००			२८७००.००		२८७००.००	२८७००.००										१३८७०३.००
७	लाटटाङ रा.नि.	३३१९९५८.५८	१३३००.००		३२७५१८५८.५८			११००.००	१३४४००.००		३५५३३.४०										
८	मनाङ्गु वरपा राष्ट्रिय निकुञ्ज	४३२१३३८.००			३९०१२६७.००		८७५०.००	२१५९००.००	०.००	५०००.००	१९०९६६.००										
९	खप्तडा रा.नि.	५४७४१५.००	२७१२०.००		२७७७५५.००			२४०००.००	०.००		१८००.००										
१०	शिवपुरी नाराजुन रा.नि.	२३५०३६५.७७	२७३८८८८.४२	५९५०.००	२०९६३२१५.३५			३०००.००		०.००	०.००			५७६१८.२०							
११	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	६४७४३८.२०			४४२३३६.००			७०००.००	१८९०७८.५०	०.००	६४४४३.७०										३८००.००
१२	अभिमान संरक्षण क्षेत्र	२३८९९९१.००			२०१४४४०.००			११२३१.००	०.००	०.००	०.००		५९३२०.००								
१३	कृष्णनगर संरक्षण क्षेत्र	७०६५०.००			६३८५०.००			७८००.००													
१४	शुक्ला फाँटा कन्यजन्तु आरक्ष	२५७६५८८.४५			२४२५९९४.१२			२५३०००.००	२१८००.००	२५३४३.३३	१०३४३.३३										०.००
१५	पर्सा कन्यजन्तु आरक्ष	६३६८१९.८०			५९०७९३.८०			२८८०००.००	९६३६३.३०	७००.००	७००.००										
१६	कोशी टप्पु कन्यजन्तु आरक्ष	३४७५६७.५०			२४२८८५.००			२७३०००.००		४५९७५०.००	११९९२.५०										
१७	डोपाटन शिकार आरक्ष	६९५४१.००			६४२२९१.००			८०००.००		४४७५०.००	४४७५०.००										
१८	अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र	४५०००.००			४५०००.००			०.००													
१९	कंचनजंघा संरक्षण क्षेत्र	१०६७५०.००			१०५५००.००			१३०००.००													
२०	हिमाल	५९७६६५०३.३८	२६३४८८.४२	२०५९९६.६०	५९७०००.००	८७५०.००		३३४९०५०.००	३४९३६३.५०	१९७९२६.००	३०५५३३.८२	६६८८८.००	४७८००.००	५७६१८.२०	६४२७५०.००	३८०७३३.००	४२८१५.००	४२८१५.००	४२८१५.००	४२८१५.००	२८७६७७.००

अनुसूची-२: आव २०७३/७४ को राजश्वको वार्षिक केन्द्रीय आर्थिक विवरण

संकेत संख्या	शिर्षक	लगत	लगत कदा मिल्हा	कायमी लगत	असुली			दाखिला			नगद मौज्दात	लगत बाँकी	गत बर्षको नगद मौज्दात	कै.
					लगत	हसबतो	जम्मा असुली	गत बर्ष दाखिला भौचर रकम	यस बर्ष दाखिला भौचर रकम	जम्मा दाखिला				
१	२	३	४	५=(३-४)	६	७	८=(६+७)	९	१०	११=(९+१०)	१२=(९-१०)	१३=(९-८)	१४	१५
	गत आ.ब. सम्मको		०.००	०.००		०.००		०.००						
१४१२	प्रशासनिक दण्ड जरिवाना	३८५०७३१.००		३८५०७३१.००	४२२८१५.००	०.००	४२२८१५.००	०.००	४२२८१५.००			३४२७९६.००		
१४३१	न्यायिक दण्ड जरिवाना	२६१७७६१.००		२६१७७६१.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००			२६१७७६१.००		
	जम्मा:	२६१७७६१.००	०.००	६४६८४९२.००	४२२८१५.००	०.००	४२२८१५.००	०.००	४२२८१५.००	०.००	०.००	६०४५६७७.००	०.००	
१४१५	प्रवेश शुल्कमा मु.अ.कर				२६३३४८८.४२		२६३३४८८.४२		२६३३४८८.४२			०.००		
१४१२	जोकि/सि ल्गसिजो/सि जोफि				६४२७७५.००		६४२७७५.००		६४२७७५.००			०.००		
१४१५	सि ल्गसिजो/सि जोफि				५७६१८.२०		५७६१८.२०		५७६१८.२०			०.००		
१४१५	सरकारी सम्पत्तिको बहाल				२०५७२९.६०		२०५७२९.६०		२०५७२९.६०			०.००		
१४१५	वन क्षत्रको आय				५३७०२९२६.१७४		५३७०२९२६.१७४		५३७०२९२६.१७४			२८०८३५७.००		
१४१२	सरकारी सम्पत्तिको बिक्रि / लिलाम बिक्रि				८४७५.००		८४७५.००		८४७५.००			०.००		
१४१३	लिलाम बिक्रि				९४५००.००		९४५००.००		९४५००.००			०.००		
१४२७	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क				२३४९५०५.००		२३४९५०५.००		२३३३००५.००			१६५००.००		
१४३१	न्यायिक दण्ड जरिवाना				३४९३५६४.५०		३४९३५६४.५०		३४९०७६४.५०			२८००.००		
१४३२	प्रशासनिक दण्ड जरिवाना				१९७९२८६.००		१९७९२८६.००		१९७९२८६.००			०.००		
१५१२	बैरुनु				३०५३५३२.८२		३०५३५३२.८२		३०५३५३२.८२			०.००		
१४१३	पर्यटक सेवा शुल्क				९७८७०.००		९७८७०.००		९७८७०.००			०.००		
१४१४	पर्यटक प्रवेश शुल्क				६६८०८.००		६६८०८.००		६६८०८.००			०.००		
	जम्मा	०.००	०.००	०.००	५५२३१३६८८.२८		५५२३१३६८८.२८	०.००	५५९४८६०३१.२८	२८२७६५७.००	०.००	०.००	०.००	
	कुल जम्मा	२६१७७६१.००	०.००	६४६८४९२.००	४२२८१५.००	०.००	४२२८१५.००	०.००	४५९९०८८४६.२८	२८२७६५७.००	०.००	६०४५६७७.००	०.००	

अनुसूची-३: आ.व. २०६८/६९ देखि आ.व. २०७३/७४ सम्मको कार्यलयगत राजश्व विवरण

सि. नं.	कार्यालय	आ.व. २०६८/६९ को राजश्व आम्दानी (रु.)	आ.व. २०६९/७० को राजश्व आम्दानी (रु.)	आ.व. २०७०/७१ को राजश्व आम्दानी (रु.)	आ.व. २०७१/७२ को राजश्व आम्दानी (रु.)	आ.व. २०७२/७३ को राजश्व आम्दानी (रु.)	आ.व. २०७३/७४ को राजश्व आम्दानी (रु.)	कैफियत
१	राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग	१२,०५२,३३१।००	४७,०५८,३६५।००	४७,३११,९५१।००	५६,५७१,०७४।००	३९,४९९,१०६।००	५७,३१९,२१९.००	
२	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	१६,९१०,२१७।००	२१०,५१६,०३१।००	२४६,९१३,४०१।३६	२४६,५२८,६८०।४०	११६,८५३,७०४।४१	२०१,५०८,६८१.२४	
३	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	१०,६४८,९५०।००	३०,६७९,२८४।००	२१,९३३,३४७।५०	२०,५११,०४८।८४	२४,६१७,०६८।७७	३१,८०२,४०९.४२	
४	सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज	६६,४३९,४१५।५१	९१,१४६,१७९।००	९२,७५३,७०१।०२	८९,०२६,०२१।९६	६७,१९५,२५५।९५	११६,५५४,३३५.१२	
५	रारा राष्ट्रिय निकुञ्ज	४३४,४२०।००	९५०,५६०।००	३९०,९७५।५०	५३४,६४७।५०	१,४०९,५२९।००	१,५९१,२९३.००	
६	शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज	३९८,८९७।४५	२,२४३,६५६।००	२५,२७७,३७२।५०	३२,५३३,५२८।५०	१२,९३८,००९।००	१९,४७३,४४.००	
७	लामटाङ्ग राष्ट्रिय निकुञ्ज	२१,०१३,५५४।८१	३९,१६०,७००।००	४३,७५०,३५०।५५	४१,८०४,४७८।३८	१६,२११,१५८।०३	३३,५१,९९५.५८	
८	मकालु बरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज	६९३,८२२।०८	३,८२०,८११।००	४,२५२,१८०।२५	३,८७७,०९१।५०	३,१९५,७४८।१६	४३२,९३३.००	
९	खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज	४९,५४९।००	४००,५६२।००	३८७,३८७।००	४०३,९९१।००	४३०,७६५।००	५४९,७५.००	
१०	शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज	६,६२२,३५६।८२	७,८२७,६९६।००	१०,३७५,००३।८६	१६,७३८,७५१।२३	१६,१५९,८४६।०५	२३,०२६,५१.९७	
११	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	९४४,२९१।००	६,९०९,६४४।००	१७,४६९,७५४।४१	४,४८८,७४७।६८	१७,१९८,२३४।७२	६४७,३३४.२०	
१२	अपिनाम्पा संरक्षण क्षेत्र	५६१,९८०।००	७,८२७,६९६।००	१०,२३८,२५१।४८	८,६४७,४९९।००	१७,३४५,०४८।००	२०,३८९,५९१.००	
१३	कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र	१०५,३५०।००	४३,६७२।००	५३,३८८।००	९५,८४९।००	६९,७५१।००	७०६,५०.००	
१४	शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज	५,०३०,८३७।००	४,३९४,९०४।००	३,५३३,६८२।००	६,७७०,४७९।७२	९,४१८,१३०।०९	२,४५,६६५.८५	
१५	पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज	४१,९९५,३४१।६५	१५,०५७,१०३।००	२,०२०,३७५।४५	५,८३४,७६२।८८	४,९६२,०१३।३३	६३६,५८१.८०	
१६	कोशी टप्पु वन्यजन्तु आरक्ष	१,६५१,२३३।००	१,७५९,७३६।००	२,१२२,४०८।९५	२,९३३,५७९।२५	२,१८१,३४०।३७	३,७४,५६७.५०	
१७	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	८०,६७०।००	४३२,१०८।००	४२६,९५२।६१	३७०,९४५।१८	३६९,१०५।९३	६९,४०४.००	
१८	कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र	१,३४१,४००।८०	१,१०९,५७८।००	१,६४१,८३७।५०	१,०३९,४६२।००	१,४९,७०३।००	१,०६,७०५.००	
१९	अन्तर्पूर्ण संरक्षण क्षेत्र	-	-	-	-	-	४५०००.००	
	जम्मा	१,८६,९७४,६१७।९२	४,७१,३३८,२९३।००	५,३०,८५२,३२८।९४	५,३८,७१०,६०२।०२	३,५०,२०३,४८६।८१	५,५२,७३६,५०३.२८	

अनुसूची-५: आ.व. २०७३/७४ मा संरक्षित क्षेत्रहरूमा मासिक पर्यटक आगमनको तथ्याङ्क

संरक्षित क्षेत्र	श्रावण	भाद्र	आश्विन	कार्तिक	मंसिर	पौष	माघ	फाल्गुण	चैत	वैशाख	जेष्ठ	आषाढ	जम्मा
चितवन राष्ट्रिय निकुन्ज	७,४४२	६,०२३	१०,१०८	१५,८०८	१२,२५९	१२,१६५	११,५६२	१३,२६०	१७,४५१	१५,०७६	१२,२०१	५,७७०	१३९१२५
बर्दिया राष्ट्रिय निकुन्ज	३०९	४१४	१,७६७	२६७३	१,५०७	१,२५४	१,७४४	२,४४१	२,२२७	२,२९५	९,२९	४००	१,७९५९
लामटाड राष्ट्रिय निकुन्ज	१७०	२८१	९४४	१,५७२	६५८	३२९	३०३	५६९	१,५५९	१,१९४	३५२	३२३	८२५४
रारा राष्ट्रिय निकुन्ज							८२	२७	३८	१३	३४	७	२०१
बाँके राष्ट्रिय निकुन्ज	०	०	०	०	०	०	०	०	४	०	०	०	४
सगरमाथा राष्ट्रिय निकुन्ज	३७६	१,४०८	७,१५७	९,०६३	३,२४१	२,०६८	१,०६४	२,७०८	७,७७८	७,९९३	१,८५४	४०२	४५,११२
शो(फोक्सुन्डो) राष्ट्रिय निकुन्ज	१५	९९	२०५	१००	८	१	०	३	१५	४३	२४	२२	५३५
शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुन्ज	२१,२९९	१८,९८४	९,५८५	१८,४०९	१६,०२२	१५,२२२	१३,४१५	१८,६८६	१९,२११	१८,३३८	१९,९०६	१६,६७०	२०५,७४७
मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुन्ज	०	१९	२२८	७०२	१६६	४	४	३४	१६५	१९९	१६	०	१,५३७
खप्तड राष्ट्रिय निकुन्ज	०	२	१	५	३	०	०	३	५	४	२	१	२६
शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुन्ज	८	१९	१,५७	२८२	२७३	२३२	२१५	२१७	४५९	४५८	२६१	५९	२६४०
पर्सा राष्ट्रिय निकुन्ज	२	३७	१२	१०३	७३	५१	२३	३७	९	३४	२९	७	४१७
कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष	६५३	९३१	७०४	१,२१२	९६५	१२३	१,०२३	४१९	८११	१,८७४	९,५८	१,५७९	१,१२५२
ढोरपाटन शिकार आरक्ष	०	१४	१५	४०	०	०	१५	६	११	५५	०	७	१६३
अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र	५,१३१	७,५४१	१९,५१७	१९,२२०	८,५३३	६,५७२	५,८३३	१०,६८०	२४,२२२	१९,०१९	११,६९५	६,४४६	१,४४,४०९
गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र	१२	४९	२८३	७०९	४५७	१२८	६४	११८	३६३	४००	१,५१	३६	२,७७०
मनास्लु संरक्षण क्षेत्र	३८	२८२	१,५५५	१,३७१	२३६	४०	३७	३१२	१,२१९	५४३	८४	२८	५,७४५
कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र	१,००२	९८२	१,४९८	१,३९४	२,१४२	२,०४०	१,७६३	१,७५२	१,५९९	१,८४०	८९२	७९३	१,७६९७
अपिनाम्पा संरक्षण क्षेत्र	०	०	०	०	३	०	०	७	०	०	०	९	१९
कंचनजंघा संरक्षण क्षेत्र	०	१४	१३३	२३७	७	०	०	७	७२	९	०	०	४७९
कुल जम्मा	३६,४५७	३७,०९९	५३,८६९	७२,९००	४६,५५३	४०,२२९	३७,१४७	५१,२८६	७७,२१८	६९,३८७	४९,३८८	३२,५५९	६०४,०९१

अनुसूची-६: आव २०६२/६३ देखि आव. २०७३/७४ सम्मको संरक्षित क्षेत्रहरूमा पर्यटक आगमनको तथ्याङ्क

संरक्षित क्षेत्र	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५	२०६५/६६	२०६६/६७	२०६७/६८	२०६८/६९	२०६९/७०	२०७०/७१	२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४
चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	५४४४९	८०६३०	१०५८४४	११८६८५	११५१८१	१४६६२०	१७०११२	१५३७४९	१७३४२५	१७८२५७	८७३९१	१३९१२५
बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	१३९४	३७१३	४४७६	५०५६	६२४८	८०५५	१०९६२	१२९७४	१३२०७	१३५४८	१०६३८	१७९५९
लामटाङ्ग राष्ट्रिय निकुञ्ज	४२३०	६०९७	९२१९	९९१५	१०६०३	११११९	१४३१५	१३३७०	१२५५२	१२२६५	५०१६	८२५४
सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०१००	२३३१३	२८१७०	२९४९९	३११८९	३३३९०	३५५५०	३५५५०	३५५५०	३४४१२	२७७९४	४५११२
रारा राष्ट्रिय निकुञ्ज	२८	४६	१४१	१०५	१५७	२०७	१५५	१६५	१८१	१४३	१३२	२०१
शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज	११९	२०८	६०७	५९१	५५८	५१९	५३६	६२०	४१७	३८३	४३१	५३५
खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज	१	७	१०	२०	५	२७	१२	१९	४७	२	२१	२६
मकालु बरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज	७४	२२७	५९४	१४४३	१९०३	१६६६	१३४२	१५२३	१०८३	१२७०	८२८	१५३७
शिवपुरी नामार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज	४३८०४	७३९०१	६८८७१	१०६९३१	१२५८३१	१४९५८७	१५४८४५	१६५९०४	१८०४६४	१३८०८४	१४३३५२	२०५७४७
बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४
शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज	५७	३५२	१४२०	२५०	४९१	३५८	५१७	४७१	९८४	८२४	१९२०	२६४०
कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष	४२०७	६१४५	४५७५	१९६	१८९४	४६६०	५७०४	४४४६	७३४९	८७१९	९२४७	११२५२
पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज	८७	१९७	३४	९३	८४	११२	३४३	१९२	३७९	२६३	२३५	४१७
ढोरपाटन शिकार आरक्ष	०	०	५५	२५	१७	७७	७७	८८	८९	०	९१	१६३
कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र	०	०	०	०	०	०	०	५४	०	६०२८	१४०५०	१७६९७
अपिनाम्पा संरक्षण क्षेत्र	०	०	०	०	०	०	०	०	३	३	२९	१९
कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र	१५६	३२८	५३४	५९९	४५४	५७९	३०९	६०६	०	०	५०२	४७९
अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र	३६०००	५०१२९	६५२५७	७४१२८	८५२७८	९५३१४	१०२५७०	११३९३	१२४९९८	११४४१८	८३४१९	१४४४०९
मनासलु संरक्षण क्षेत्र	५९८	६१७	१२३३	१६५९	१८९६	२६२९	३१६२	४२६८	५३३१	५६५८	२२८७	५७४५
गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र						३१८	१४९१	१९९३	२९१४	२८१८	१८४०	२७७०
जम्मा	१६५३०४	२४५९१०	२९१०४०	३४९१९५	३८१७८९	४५५२३७	५०२०९२	५१२०५	५५८५७७	५१७०९५	३८९२२३	६०४०९१

**अनुसूची-७: जैविक विविधता तथा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी नेपाल पक्षधर रहेका
अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि र सन्धौताहरूको विवरण**

क्र.सं.	सन्धि/महासन्धि	सदस्य भएको वर्ष	सन्धि सम्झौताको उद्देश्य
१	CITES (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora)	1975	राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा दुर्लभ वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको चोरी शिकार तथा अवैध व्यापार नियन्त्रण गर्ने ।
२	IUCN (International Union for Conservation of Nature)	1975	दुर्लभ तथा संकटापन्न प्रजातिको अस्तित्व र अवस्था आँकलन गरी सोहि अनुसार संरक्षणका कार्यक्रम बनाई लागू गर्ने ।
३	UNESCO/WHC (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/World Heritage Site)	1978	महत्वपूर्ण एवं विशेष प्रकृतिका क्षेत्रहरूलाई विश्व सम्पदा सूचीमा समावेश गरी ती क्षेत्रहरू Universal Outstanding Value को (UOV) संरक्षण र व्यवस्थापन गर्ने । सन् १९७९ मा सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज र सन् १९८४ मा चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज विश्व सम्पदा सूचीमा सूचीकृत भएका छन् ।
४	Ramsar Convention	1987	विभिन्न महत्वका सिमसार क्षेत्रहरूको संरक्षण, व्यवस्थापन तथा बुद्धिमतापूर्ण उपयोग कार्यमा टेवा पुऱ्याउने ।
५	CBD (Convention on Biological Diversity)	1992	जैविक विविधताको संरक्षण, यसका अवयवहरूको दिगो उपयोग तथा यसबाट प्राप्त हुने लाभहरूको न्यायपूर्ण बाँडफाँड गर्ने ।
६	GTF (Global Tiger Forum)	1994	दुर्लभ वन्यजन्तु पाटेबाघको संरक्षण, संरक्षणमुखी कार्यक्रमहरूबाट स्थानीयवासीको जीवनस्तरमा सुधार गर्ने ।
७	APAP (Asia Protected Areas Partnership)	2014	एशिया क्षेत्रमा भएका संरक्षित क्षेत्रहरूसँग समन्वय, Best Practices बारेमा अनुभव आदानप्रदान गर्ने ।
८	SAWEN (South Asia Wildlife Enforcement Network)	2016	दक्षिण एशियाका आठवटा देशमा हुने वन्यजन्तुको अपराध नियन्त्रण गर्नमा समन्वय र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

अनुसूची-८: रामसार साईटमा सूचीकृत नेपालका सिमसार क्षेत्रहरू

S.N.	Name	Area (Ha)	Date	Responsible Local Management Authority
1	Koshi-Tappu	17500	1987.12.17	Koshi-Tappu wildlife reserve
2	Bishhazari and associated lakes	3200	2003.08.13	Chitwan National Park
3	Ghodaghodi and associated lakes	2563	2003.08.13	District Forest office, Kailali
4	Jagdishpur Reservoir	225	2003.08.13	District Forest office, Kapilbastu
5	Rara Lake	1583	2007.09.23	Rara National Park
6	Phoksundo Lake	494	2007.09.23	Shey-Phoksundo National Park
7	Gosaikunda and associated Lakes	1030	2007.09.23	Langtang National Park
8	Gokyo and associated lakes	7770	2007.09.23	Sagarmatha National Park
9	Mai Pokhari	90	2008.10.28	District Forest office, Ilam
10	Lake cluster of Pokhara valley	26106	2016.02.02	Local Development committee, Kaski
	Total area	60561		

- सन् १९८७ मा कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष रामसार सूचीमा सूचीकृत भई नेपालको पहिलो रामसार क्षेत्र भएको छ ।
- सन् २००३ मा चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज मध्यवर्ती क्षेत्रभित्र पर्ने वीसहजारी तथा सम्बद्ध तालहरू, कपिलवस्तुको जगदीशपुर जलाशय र कैलालीको घोडाघोडी ताल पनि रामसार सूचीमा सूचीकृत भएका छन् ।
- सन् २००७ मा रारा राष्ट्रिय निकुञ्जको रारा ताल, शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्जको फोक्सुण्डो ताल, लाङ्गटाङ्ग राष्ट्रिय निकुञ्जको गोसाईकुण्ड र सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्जको गोक्यो ताल रामसार सूचीमा सूचीकृत भएका छन् ।
- सन् २००८ मा मध्य पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित इलामको माईपोखरी रामसारमा सूचीकृत भएको छ ।
- सन् २०१६ फेब्रुअरीमा कास्की जिल्लाको फेवाताल लगायत ९ वटा ताल रामसार सूचीमा सूचीकृत भएको छ । यो नेपालबाट रामसार सूचीमा सूचीकृत सिमसार क्षेत्र मध्ये सबैभन्दा ठूलो सिमसार क्षेत्र हो ।

अनुसूची-९: वन्यजन्तुको गणना सम्बन्धी विवरण

Species	Year of Census	Sites	Estimated Population	Remarks
Arna	2016	Koshi Tappu wildlife Reserve	432	
Blackbuck	2017	Krishnasar Conservation Area	290	
Blue Sheep	2016	Dhorpatan Hunting Reserve	2202	
Blue Sheep	2015	Kanchenjunga Conservation Area	1613	
Gaur	2016	Chitwan National Park	368	Total 473
Gaur	2016	Parsa National Park	105	
Gharial	2013	Babai River	14	Total 124
Gharial	2013	Karnali River	2	
Gharial	2011	Koshi River	0	
Gharial	2013	Narayani River	63	
Gharial	2013	Rapti River	45	
Rhino	2015	Bardia National Park	29	Total 645
Rhino	2015	Chitwan National Park	605	
Rhino	2015	Shuklaphanta National Park	8	
Rhino	2015	Parsa National Park	3	
Swamp Deer	2014	Shuklaphanta National Park	2301	
Swamp Deer	2012	Bardia National Park	105	
Tiger	2013	Bardia National Park	50	Total 198
Tiger	2013	Chitwan National Park	120	
Tiger	2013	Shuklaphanta National Park	17	
Tiger	2013	Banke National Park	4	
Tiger	2013	Parsa National Park	7	
Snow Leopard	2012	Mountain Protected Areas	301-400	

अनुसूची-१०: गैंडा स्थानान्तरण सम्बन्धी विवरण

Year	Month	Male	Female	Total	Translocated to
1986	February	3	1	4	Karnali River flood plain, Bardia National Park
	December	5	4	9	
1991	January	6	14	20	Babai River flood plain, Bardia National Park
	February	2	3	5	Babai River flood plain, Bardia National Park
1999	January	4	0	4	Babai River flood plain, Bardia National Park
2000	March	5	5	10	Babai River flood plain, Bardia National Park
	November	3	3	6	Babai River flood plain, Bardia National Park
	November	1	3	4	Shuklaphanta Wildlife Reserve
2001	March	3	2	5	Babai River flood plain, Bardia National Park
2002	March	5	5	10	Babai River flood plain, Bardia National Park
2003	April	3	7	10	Babai River flood plain, Bardia National Park
2016	March	3	2	5	Babai River flood plain, Bardia National Park
2017	April	1	4	5	Rani Tal, Shuklaphanta National Park
		1	2	3	Babai River flood plain, Bardia National Park
Total		45	55	100	

अनुसूची-११: नेपालबाट विभिन्न देशहरूलाई वन्यजन्तु उपहार दिएको विवरण

S.N	Exported Date	Name of species	Exported Quantity	Exported organization/Person	Country	Remarks
1.	May 22,1987	Rhino	2	President Ronald Regan	USA	Live animal less than one year as a gift
2.	May 22,1987	Rhino	2	National Zoological Park	USA	Live animal of age less than one year
3.	17 January, 1990	Rhino	1	Munich Zoo	Federal Republic of Germany	Live animal for conservation education
4.	2 April,1990	Rhino	2	Singapore zoological Gardens	Singapore	Live animal(1 male calf and 1 female calf) for captive breeding
5.	2 April,1990	Rhino	2	Fortwort Zoological Association	USA	Live animal(1 male calf and 1 female calf) for captive breeding
6.	12 February,1993	Rhino	2	Mirpur National Zoo,Dhaka	Bangladesh	Live animal of age less than one year
7.	30 May,1993	Rhino	1	Wilhelma Zoo,Stuttgart	Germany	Live animal(1 Female Calf)
8.	18 April,1998	Rhino	2	Zoological Society of London	UK	Live animal(2 Female Rhinos under 2 years old)
9.	5 March,2002	Rhino	2	Tama Zoological Park	Japan	Live animal(1 male calf and 1 female calf) for captive breeding
10.	28 February,2006	Rhino	2	Vienna Zoo	Austria	Live animal
11.	2 April,1990	Gharial crocodile	2	Munich Zoo	Germany	Captive raised hatchling

S.N	Exported Date	Name of species	Exported Quantity	Exported organization/Person	Country	Remarks
12.	4 October, 1994	Gharial and Mugger Crocodile	30 Gharial eggs and 30 Mugger eggs	Atagawa Tropical and Alligator Garden	Japan	Eggs collected from Wild
13.	3 May, 1995	Gharial and Mugger Crocodile	30 Gharial eggs and 30 Mugger eggs	Atagawa Tropical and Alligator Garden	Japan	Eggs collected from Wild
14.	9 May, 2000	Gharial Crocodile	6	La ferme aux crocodiles Pierrelatte	France	Live animal(4 Females and 2 Males of babies gharials) for captive breeding
15.	23 April, 2004	Gharial Crocodile	2	Royal Government of Bhutan	Bhutan	2 Males for captive breeding
16.	March, 1998	Common Leopards	2	Riyadh Zoological Garden	Saudi Arabia	Cubs of Live animal
17.	22 September, 1992	Himalayan Wolf	1	Osaka Municipal Ten-nogi Zoological Garden	Japan	Live animal (1 male wolf)
18.	1985	Rhinoceros	4	Duduwa National Park	India	Live animal

अनुसूची-१२: नेपालबाट विभिन्न देशहरूलाई वन्यजन्तुको आखेटोपहार उपहार दिएको विवरण

S.N.	Exported Date	Name of species	Exported Quantity	Exported organization/Person	Country	Remarks
1.	17 April, 2002	Common Leopard	2 Piece Skin	Nagababa of Gangotri dham	India	2 Piece skin for Religious purpose
2.	6 March, 1998	Gaur	1 piece hide	HRH Prince Khalid Bin Sultan Bin Abdulaziz, Saudi Arabia	Saudi Arabia	1 hide(pelt and skull)
3.	6 March, 1998	Tiger	1 piece	HRH Prince Khalid Bin Sultan Bin Abdulaziz, Saudi Arabia	Saudi Arabia	Hide(Pelt and Skull)
4.	6 March, 1998	Sambar	1 piece	HRH Prince Khalid Bin Sultan Bin Abdulaziz, Saudi Arabia	Saudi Arabia	Skull and hide
5.	6 March, 1998	Sloth Bear	1 Piece	HRH Prince Khalid Bin Sultan Bin Abdulaziz, Saudi Arabia	Saudi Arabia	Skull and Hide
6.	6 March, 1998	Peacock	1	HRH Prince Khalid Bin Sultan Bin Abdulaziz, Saudi Arabia	Saudi Arabia	Skin and Feathers
7.	March 22, 1987	Gharial Crocodile	1	His Imperial Highness Prince Narahito	Japan	Stuffed specimen of Crocodile

अनुसूची-१३: आ.व. २०७३/७४ मा संरक्षित क्षेत्रभित्र भौतिक पूर्वाधारहरू निर्माणको लागि वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन (EIA) प्रतिवेदन तयार गर्न सहमति दिईएको विवरण

१. अन्तपूर्ण संरक्षण क्षेत्र :

सि.नं.	संरक्षित क्षेत्रको नाम	आयोजनाको नाम	क्षमता	कि.मी	सहमती मिति	सहमतीको प्रयोजन	जिल्ला/गा.वि.स/वडा नं.
१.	अन्तपूर्ण संरक्षण क्षेत्र	मिदिम खोला र अंखोर खोलामा प्रस्तावित माथिल्लो मिदिम खोला जलविद्युत आयोजना	७.५ मे.वा.		सचिवस्तर २०७३।७।५	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) अध्ययन	लमजुङ्ग जिल्लाको भुजुङ्ग गा.वि.स.
२.	अन्तपूर्ण संरक्षण क्षेत्र	करवा सेती जलविद्युत आयोजना	३६ मे.वा.		सचिवस्तर २०७३।१०।२४	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) अध्ययन	कास्की जिल्लाको माछापुच्छ्रे र सार्दी खोलामा पर्ने
३.	अन्तपूर्ण संरक्षण क्षेत्र	मस्याङ्दी कोरीडोर २२० के.भी. विद्युत प्रसारण लाइन आयोजना (धारापानी-उदीपुर)	२२० के.भी. विद्युत प्रसारण लाईन		सचिवस्तर २०७३।१।२२	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) अध्ययन	कास्की जिल्लाको नामार्जुङ्ग गा.वि.स.मा पर्ने गर्जाङ्खोला

२. लामटाङ रा.नि.

१.	लामटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज	स्याफवेसी-ह्याकुवेसी सडक आयोजना			सचिवस्तर २०७३।४।१३	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन (EIA)	लामटाङ राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्र
२.	लामटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज	अपर लामटाङ जलविद्युत आयोजना	२०५ मे.वा.		सचिवस्तर २०७३।८।१४	सम्भाव्यता तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन (EIA)	लामटाङ राष्ट्रिय निकुञ्जको कोर क्षेत्र
३.	लामटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज	लामटाङखोला जलविद्युत आयोजना	१० मे.वा.बाट २० मे.वा. क्षमता बृद्धि		सचिवस्तर २०७३।९।१४	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन (EIA)	लामटाङ राष्ट्रिय निकुञ्जको कोर क्षेत्र

४.	लामटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा सोको मध्यवर्ती क्षेत्र	माथिल्लो बलेफी जलविद्युत आयोजना	४६ मे.वा.	सचिवस्तर २०७४।२।१४	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन (EIA)	लामटाङ राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रभित्र पर्ने सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको साविक गुम्बा र गोल्छे गा.वि.स.
----	---	---------------------------------	-----------	-----------------------	--	---

३. कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्र

१.	कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्र, ताप्लेजुङ्ग	सुपर तमोर जलविद्युत आयोजना (क्रिष्टल पावर डेभलपमेन्ट प्रा.लि., बालुवाटार, काठमाण्डौ)	१५५ मे.वा.	सचिवस्तर २०७४।२।३१	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) अध्ययन	ताप्लेजुङ जिल्ला
----	--	--	------------	-----------------------	--	------------------

४. मकालु वरुण रा. नि.

१.	मकालु वरुण रा. नि., सेदुवा, संखुवासभा	तल्लो अप्सुवा जलविद्युत आयोजना	८.४ मे.वा.	सचिवस्तर २०७३।८।११	सम्भाव्यता तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन (EIA) सहमति	मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्र
२.	मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्र	इसुवाखोला जलविद्युत आयोजना	९७.२ मे.वा.	सचिवस्तर २०७४।३।२२	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन (EIA) गर्न सहमति	

५. गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र

१.	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र	घट्टखोला जलविद्युत आयोजना	७.५ मे.वा.	सचिवस्तर २०७३।७।२३	पूरक प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण अध्ययन (SIEE)	दोलखा जिल्लाको माबुं गा.वि.स.
२.	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र	पेगुखोला साना जलविद्युत आयोजना	३ मे.वा.	सचिवस्तर २०७३।७।३०	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन (EIA)	दोलखा जिल्लाको बिगु गा.वि.स.

३.	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र	हिमरिभर प्रा.वि. प्रस्तावक रहेको लिपिङ्ग खोला जलविद्युत आयोजना	१६.२६ मे.वा. को १३२ के.भी विद्युत प्रसारणलाईन आयोजना	माननीय मन्त्रिस्तर २०७३/११२	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन (EIA)	सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको तातोपानी गा.वि.स. वडा नं. १
४.	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र	मनकामना इन्जिनियरिङ्ग हायड्रोपावर प्रा.लि., शंखुमुलमार्ग, नाया बानेश्वर, काठमाण्डौ प्रस्तावक रहेको घट्टेखोला जलविद्युत आयोजनाको ३३ के.भी. विद्युत प्रसारण लायन आयोजना	३३ के.भी. विद्युत प्रसारणलाईन आयोजना	सचिवस्तर २०७४/२१४	सम्भाव्यता तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन (EIA)	दोलखा जिल्लाको माबु गा.वि.स.
५.	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र	साँगुखोला जलविद्युत आयोजना	१८ मे.वा.	सचिवस्तर २०७४/३१५	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन (EIA)	दोलखा जिल्लाको साविक आलम्बु चिलिङ्गा गा.वि.स.

६. चितवन रा.नि.

१.	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज, कसरा, चितवन	त्रिवेणीधाम बाल्मिकी आश्रम जोड्ने भोलुङ्गेपुल आयोजना श्री सस्पेन्सन ब्रुज डिभिजन, श्रीमहल, पुल्बोक, ललितपुर प्रस्तावक		सचिवस्तर २०७३/४१३	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन (EIA) गर्न	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा मध्यवर्ती क्षेत्र
२.	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज, कसरा, चितवन	नारायणघाट-बुटवल सडकको स्तरोन्ती		सचिवस्तर २०७३/०१२७	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन (EIA) गर्न	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा मध्यवर्ती क्षेत्र

७. पर्सा बन्धजन्तु आरक्ष

१	पर्सा बन्धजन्तु आरक्ष	रक्सौल-अमलेखगञ्ज पेट्रोलियम पाइपलाईन विद्युत आयोजना		सचिवस्तर २०७३/१२/८	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन (EIA) प्रतिवेदन	श्री आपूर्ति मन्त्रालयल प्रस्तावक रहेको ।
---	-----------------------	---	--	--------------------	--	---

क्र.सं.	संरक्षित क्षेत्रको नाम	वन्यजन्तुको नाम	राजमार्ग दुर्घटना	चोरी शिकारी			घोल/नहरमा डुबेर	कुकुर तथा अन्य जनावरको कारणले	प्रकृतिक कारण	जम्मा	कैफियत
				पासो/जालमा परेर	बिद्युतीय करेन्ट	हात हतियारको प्रयोगबाट					
		दुस्ती	१	०	०	०	०	०	०	१	
		हुडार	०	०	०	०	०	०	१	१	
		अजिङ्गर	१	०	०	०	०	०	०	१	
		जम्मा	६६	०	०	०	६	१३	१०	९५	
३	शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज	बाघ	०	०	०	०	०	०	३	३	
		कृष्णसार	०	०	०	०	०	०	६	६	
		चित्तल	०	०	०	०	०	०	१९	१९	
		बँदिल	०	०	०	०	०	०	३	३	
		अजिङ्गर	०	०	०	०	०	०	२	२	
		जम्मा	०	०	०	०	०	०	३३	३३	
४	सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज	कस्तुरी मृग	०	०	०	०	०	०	१	१	
		भारल	०	०	०	०	०	०	४	४	
		जम्मा	०	०	०	०	०	०	५	५	
५	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	वन विरालो	३	०	०	०	०	०	०	३	
		चित्तल	१०	०	०	०	०	०	०	१०	
		वन कुकुर	२	०	०	०	०	०	०	२	
		अजिङ्गर	२	०	०	०	०	०	०	२	
		बँदिल	२१	०	०	०	०	०	०	२१	
		बाँदर	९	०	०	०	०	०	०	९	
		नील गाई	२	०	०	०	०	०	०	२	
		मलसाप्यो	२	०	०	०	०	०	०	२	

क्र.सं.	संरक्षित क्षेत्रको नाम	वन्यजन्तुको नाम	राजमार्ग दुर्घटना	चोरी शिकारी			घोल/नहरमा डुबेर	कुकुर तथा अन्य जनावरको कारणले	प्रकृतिक कारण	जम्मा	कैफियत
				पासो/जालमा परेर	बिद्युतिय करेन्ट	हात हतियारको प्रयोगबाट					
९	मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज	रतुवा	०	०	०	०	०	१	१		
		ब्याँसो	०	०	०	०	०	१	१		
		जम्मा	०	०	०	०	०	०	२	२	
१०	कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष	अर्ना	०	३	०	०	०	०	१	४	
		डिल्फन	०	१	०	०	०	०	०	१	
		जम्मा	०	१	३	०	०	०	१	५	
११	कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र	कृष्णसार	०	०	०	०	१०	५३	५३	६३	
		कुल जम्मा	१३३	५	५	१	७	२६	१४९	३२६	

अनुसूची-१५: आ.व. २०७३/७४ मा संरक्षित क्षेत्रहरूमा वन्यजन्तुबाट भएको क्षतिको विवरण

क्र सं	संरक्षित क्षेत्रको नाम	वन्यजन्तु	मानिसको मृत्यु संख्या	मानिस घाइते संख्या	पशुधन क्षती वटा	घर गोठ क्षति वटा	भण्डारण गरेको अन्नबाली क्षती स्थान	लगाएको बालीनाली क्षती स्थान	कैफियत
१	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	गैडा	८	१९	०	०	०	१७७	
		जंगली हात्ती	३	२	१	१५	४७	१७१	
		चितुवा	०	०	६५	०	०	०	
		बाघ	२	२	३७	०	०	०	
		भालु	०	१	०	०	०	०	
		बदेल	०	७	०	०	०	०	
		जम्मा	१३	३१	१०३	१५	४७	३४८	
२		बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	गैडा	०	१	०	०	०	०
	हात्ती		५	२	७	२५६	११	४५८	
	बाघ		०	०	१५	०	०	०	
	चितुवा		०	०	९३	०	०	०	
	गोही		०	०	८	०	०	०	
	जम्मा		५	३	१२३	२५६	११	४५८	
	बदेल		१	५	०	०	०	०	
३	शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज		चितुवा	०	०	११	०	०	०
		जंगली हात्ती	०	०	०	१	०	११६	
		जम्मा	१	५	११	१	०	११६	
		हिउचितुवा	०	०	१०	०	०	०	
४		सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज	चितुवा	०	०	६	०	०	०
	ब्याँसो		०	०	२०	०	०	०	
	जम्मा		०	०	२६	०	०	०	
	जम्मा		०	०	३६	०	०	०	

क्र सं	संरक्षित क्षेत्रको नाम	वन्यजन्तु	मानिसको मृत्यु संख्या	मानिस घाइते संख्या	पशुधन क्षती वटा	घर गोठ क्षति वटा	भण्डारण गरेको अन्नबाली क्षती स्थान	लगाएको बालीनाली क्षती स्थान	कैफियत
५	मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज	हिमाली कालोभालु ब्बाँसो जम्मा	०	४	०	०	०	०	
६	कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष	हात्ती अर्ना जम्मा	२ १ ३	० ० ०	४ ४ ०	० ० ०	० ० ०	० ० ०	
		कुल जम्मा	२२	४३	२७७	२७२	५८	९२२	

अनुसूची-१६.१: आ.व. २०७३।७४ (२०७३ असोज-मंसिर) को ढोरपाटन शिकार आरक्षमा भएको शिकार सम्बन्धी विवरण

शिकार कम्पनीको नाम	शिकारीको नाम	देश	व्ययजत्तुको कोटा		शिकार अनुमतिपत्र प्राप्त गरेको मिति	राजश्व रकम	आखेटोपहार निकासी विवरण			आखेटोपहार निकासी अनुमति दिनेको नाम	कैफियत
			नाउर	भारल			व्ययजत्तु	आखेटोपहार	साईटिस नं.		
१. ग्लोबल सफरिज नेपाल प्रा.लि.											
	१. Mr. John Michael Monnin JR	अमेरिकन	१	१	२०७३।७।४	१,१०,०००।-	नाउर	नाउर सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छाला -१	१४८०१७४	मन बहादुर खड्का	
	२. Mr. John David Houghton	अमेरिकन	१	१	२०७३।७।४	१,१०,०००।-	भारल	भारलको सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छाला-१	१४८०१७५	मन बहादुर खड्का	
२. नेपाल वाईल्ड लाइफ सफारी प्रा.लि.											
	१. Mr. Carl Evert Rolf Ramse	स्विडेन	१		२०७३।६।१८	१०३,०००।-	नाउर	नाउर सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छाला -१	१४८०१२८	मन बहादुर खड्का	
	२. Mr. De Ledesma Sanchiz Alvaro	स्पेन	१	१	२०७३।७।७	१०३,०००।- ७५,०००।-	नाउर	नाउर सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छाला -१	१४८०१२९	मन बहादुर खड्का	
	३.		१			१०३,०००।-	भारल	भारलको सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छाला-१		शिकार गर्न नआएको ।	
३. हिमालयन सफरिज प्रा.लि.											
	१. Mr. L.T. Stevens III	अमेरिका	१		२०७३।६।१७	१,१०,०००।-	नाउर	नाउर सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छाला -१	१४८०१६९	गोपालप्रकाश भट्टराई	
	२. Mr. C.A. Lamb	अमेरिका	१		२०७३।७।१	२,०२,०००।-	नाउर	नाउर सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छाला -१	१४८०१७१	गोपालप्रकाश भट्टराई	

	३.	Mr. A.C. Sanchez Jr.	अमेरिका	१		२०७३।७।१	२,०२,०००।-	नाउर	नाउर सिंहसम्मेल खप्पर-१ र छांला -१	१४८०१७२	गोपालप्रकाश भट्टराई		
	४.	Mr. G.S. Brown-lee	अमेरिका	१		२०७३।७।१	२,०२,०००।-	नाउर	नाउर सिंहसम्मेल खप्पर-१ र छांला -१	१४८०१७०	गोपालप्रकाश भट्टराई		
४.		ट्रयाक्स एन ट्रेल्स											
	१.	Mr. Pedro R.M. Gonzales	स्पेन	१		२०७३।६।१७	१,१५,०००।-	नाउर	नाउर सिंहसम्मेल खप्पर-१ र छांला -१	१४८०१७३	गोपालप्रकाश भट्टराई		
	२.	Mr. V. Rezmik	रसियन	१	१	२०७३।६।१७	१,१५,०००।- १,०१,०००।-					शिकार खेल नआएको।	
	१.	Mr. M. Rabinovich	रसियन	१	१	२०७३।६।१७	१,१५,०००।- १,०१,०००।-						शिकार खेल नआएको।
			जम्मा कोटा	१२	५		जम्मा	नाउर-९ भारल-३					

अनुसूची-१६.२: आ.व. २०७३।७।४ (२०७३ असोज-मंसिर) को ढोरपाटन शिकार आरक्षमा भएको शिकारबाट प्राप्त राजश्वको विवरण

सि.नं.	कम्पनिको नाम	शिकार विवरण					शिकार राजश्व	ब्लक रिजर्भेसन	लाईसेन्स	आखेटापहार निकाशी वापत राजश्व	कूल जम्मा
		नाउर शिकार कोटा	नाउर शिकार भाएको	भारल शिकार कोटा	भारल शिकार भएको	जम्मा					
१.	ग्लोबल सफारिज नेपाल प्रा.लि.	२	२	२	२	४,००,०००।-	१,००,०००।-	१,००,०००।-	१०,०००।-	६,१०,०००।-	
२.	नेपाल वाइल्डलाइफ सफारी प्रा.लि.	३	१	२	१	३,८४,०००।-	१,५०,६००।-	१,५०,३००।-	१५,०००।-	६,९९,९००।-	
३.	हिमालयन सफारिज प्रा.लि.	४	०	४	०	८,१६,०००।-	२,०८,०००।-	२,०४,०००।-	२०,०००।-	१२,४८,०००।-	
४.	ट्रयाक्स एन ट्रेल्स	३	२	१	०	५,४७,०००।-	१,५६,०००।-	१,५३,०००।-	१०,०००।-	८,६६,०००।-	
		१२	५	९	३	२१,४७,०००।-	६,१४,६००।-	६,०७,३००।-	५५,०००।-	३४,२३,९००।-	

अनुसूची-१६.३: आ.व. २०७३/७४ (२०७३ फाल्गुन-२०७४ बैशाख) को ढोरपाटन शिकार आरक्षमा भएको शिकार सम्बन्धी विवरण

शिकार कम्पनीको नाम	शिकारीको नाम	देश	वन्यजन्तुको कोटा		शिकार अनुमतिपत्र प्राप्त गरेको मिति	राजश्व रकम	आखेटोपहार निकासी विवरण		आखेटोपहार निकासी अनुमति दिनेको नाम	कैफियत
			नाउर	भारल			वन्यजन्तु	आखेटोपहार साइटिस नं.		
१. ट्र्याक्स एन ट्रेल्स										
	१. Mr. Christopher Allen Jackson	अमेरिकन	१	१	२०७३/१२/१८	७,२५,०००/- १३,०५,०००/-	नाउर भारल	नाउर सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छाला -१ भारलको सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छाला-१	मन बहादुर खड्का	
	२. Mr. James Kelvin Lines	अमेरिकन	१	१	२०७३/७/४	७,२५,०००/- १३,०५,०००/-	नाउर भारल	नाउर सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छाला -१ भारलको सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छाला-१	मन बहादुर खड्का	
२. नेपाल वाईल्ड लाइफ सफारी प्रा.लि.										
	१. Mr. Daniel Jose Elies Amat	स्पेन	१		२०७३/१२/१६	५,९०,०००/-	नाउर	नाउर सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छाला -१	गोपालप्रकाश भट्टराई	
	२. Mr. Kazhym Jumaliyev	काजकिस्तान	१		२०७३/१२/१६	५,९०,०००/-	नाउर	नाउर सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छाला -१	गोपालप्रकाश भट्टराई	
	३. Mr. Anthony Ovini	फ्रान्स	१		२०७३/१२/१६	६,०१,०००/-	नाउर	नाउर सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छाला -१	गोपालप्रकाश भट्टराई	
३. हिमालयन सफारिज प्रा.लि.										
	१. Mr. Eddy Felix M. Dankers	बेल्जियम	१	१	२०७३/१२/१८	८,७५,०००/- १३,०५,०००/-	भारल	भारलको सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छाला -१		नाउरको शिकार नभएको ।

४. ग्लोबल सफरिज नेपाल प्रा. लि.										
१.	Mr. Cole Andrew Kramer	अमेरिकन	१	२०७३/११/३०	६,७१,०००/-	नाउर	नाउर सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छोला -१	१४८०१३२	गोपालप्रकाश भट्टराई	
२.	Mr. Benjamin Patrick O'Brien	अमेरिकन	१	२०७३/११/३०	६,७१,०००/-	नाउर	नाउर सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छोला -१	१४८०१३३	गोपालप्रकाश भट्टराई	
३.	Mr. Shawn Robert Andres	अमेरिकन	१	२०७३/१२/१८	६,७१,०००/-	नाउर	नाउर सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छोला -१	१४८०१३४	गोपालप्रकाश भट्टराई	
४.	Mr. Robert Reid Mc Culloch	अमेरिकन	१	२०७३/१२/१८	२,११,०००/-	नाउर	नाउर सिङ्ग समेत खप्पर-१ र छोला -१	१४८०१३५	गोपालप्रकाश भट्टराई	
		जम्मा कोटा	१०	३	जम्मा	नाउर-९ भारल-३				

अनुसूची-१६.४: आ.व. २०७३/७४ (२०७३ फाल्गुन-२०७४ बैशाख) को ढोरपाटन शिकार आरक्षमा भएको शिकारबाट प्राप्त राजश्वको विवरण

सि. नं.	कम्पनिको नाम	शिकार विवरण				शिकार राजश्व	ब्लक रिजर्भेसन	लाईसेन्स	आखेटापहार निकाशी वापत राजश्व	कूल जम्मा
		नाउर शिकार भएको	नाउर शिकार कोटा	भारल शिकार भएको	भारल शिकार कोटा					
१.	ग्लोबल सफरिज नेपाल प्रा. लि.	४	०	०	०	२२,२४,०००/-	२,००,०००/-	२,००,०००/-	२०,०००/-	२६,४४,०००/-
२.	नेपाल वाईल्डलाइफ सफारी प्रा. लि.	३	०	०	०	१७,८१,०००/-	२,०४,०००/-	२,०४,०००/-	१५,०००/-	२२,०४,०००/-
३.	हिमालयन सफरिज प्रा. लि.	१	१	१	१	२१,८०,०००/-	७५,७५०/-	५०,५००/-	५,०००/-	२३,११,२५०/-
४.	ट्रयाक्स एन ट्रेल्स	२	२	२	२	४०,६०,०००/-	१,०४,०००/-	१,०२,०००/-	१०,०००/-	४२,७६,०००/-
		१०	३	३	३	१,०२,४५,०००/-	५,८३,७५०/-	५,५६,५००/-	५०,०००/-	१,१४,३५,२५०/-

अनुसूची-१७: आ.व. २०७३/०७४ मा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग अन्तर्गतका संरक्षित क्षेत्रहरूमा
छायाङ्कन गरिएका चलचित्र/डकुमेन्ट्रीको विवरण
विदेशी चलचित्र/वृत्तचित्र

सि.नं.	वृत्त चित्र/चलचित्रको नाम	छायाङ्कन गर्ने व्यक्ति	देश	छायाङ्कन अवधि	संरक्षित क्षेत्र	छायाङ्कन दस्तुर
१	Rides upon the Strom	Ole Andreasen	डेनमार्क	०७३११८-०७३१७४	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
२	River Monsters	S Mansfield	बेलायत	०७३१६१२३-०७३१७११	बर्दिया रा.नि.	१००० \$
३	Fishing Impossible-2	Samwebb	बेलायत	०७३१७१-०७३१७१०	बर्दिया रा.नि.	१००० \$
४	Lunagri	David Lama	अष्ट्रेलिया	०७३१७८-०७३१८१७	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
५	Mani Rimdu	Jang Sang	कोरिया	०७३१७९-०७३१८१९	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
६	The Holly Mountain	Rtva	स्वीजरल्याण्ड	०७३१७०-०७३१७२०	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
७	Climbing Sherma	Frank Senn	स्वीजरल्याण्ड	०७३१७०-०७३१७३०	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
८	Everest Sky drive	Thomas Joseph	अमेरिका	०७३१७३-०७३१८१७	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
९	DNA Detectives	Melanie Rakem	न्युजिल्याण्ड	०७३१७४-०७३१७२२	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
१०	Monitoring	WWF US/UK		०७३१८२३-०७३१८२५	चितवन रा.नि.	१००० \$
११	Belt and Road	Huang xiaoyu	चिन	०७३१९१४-०७३१९१७	चितवन रा.नि.	१००० \$
१२	The Hidden Tiger	J C Gildrie	अमेरिका	०७३१९२७-०७३१९०१७	बर्दिया रा.नि.	१००० \$
१३	Dropped	Andreas Johansson	स्वीडेन	०७३१९०२५-०७३१९११०	बर्दिया रा.नि.	१००० \$
१४	The age of big cats	Ammonite flims	बेलायत	०७३१९१२-०७३१९२११	बर्दिया रा.नि.	१००० \$
१५	Trek Everest 2017	Mark Jonathan	अमेरिका	०७३१९१६-०७४१२११	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
१६	Lets do in together	Chow wai Thong	सिंगापुर	०७३१९२३-०७३१९२२९	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
१७	Adventure Consultants Everest 2017	Paul Bennett	अमेरिका	०७३१९२४-०७४१२१९	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
१८	Tiger of the Mountain	Erik putsep	स्वीजरल्याण्ड	०७४११५-०७४१२११	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
१९	Documentary	Nichos Eavies	टर्की	०७४११५-०७४११७	चितवन रा.नि.	१००० \$
२०	Gurkha Everest	Major Andrew	बेलायत	०७४११६-०७४१२१९	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$

सि.नं.	वृत्त चित्र/चलचित्रको नाम	छायाङ्कन गर्ने व्यक्ति	देश	छायाङ्कन अवधि	संरक्षित क्षेत्र	छायाङ्कन दस्तुर
२१	Destruction of poaching Contraband	D. communication	अमेरिका	०७४१११७-०७४११२४	चितवन	१००० \$
२२	Alan Hinkes	Terry Abraham	बेलायत	०७४१११९-०७४१२२	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
२३	UAV testing	Skat Stringray	रुस	०७४११२४-०७४१२६	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
२४	UAV testing	JV with Kanjirowa national school	अमेरिका	०७४१२१-०७४१२३०	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
२५	Everest	Nobukazu Kuriki	जापान	०७४१२३-०७४१२४	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
२६	The holly mountain	MD Ewerhard ed engels		०७४१२५-०७४१२५	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
२७	Another Sky	Key Okamoto	जापान	०७४१३१-०७४१३९	सगरमाथा रा.नि.	१००० \$
२८	A Letat Sauvage, Dans Lespas De Mike Horn	Endemol Shine Productions Flims	फ्रान्स	०७४१३१५-०७४१३२३	बर्दिया रा.नि.	१००० \$
					जम्मा	२८०००\$
सारक चलचित्र/वृत्तचित्र						
१	Aarambh	Abhayaraj Narayan sing	भारत	०७४१२२९-०७४१२३०	चितवन रा.नि.	रु २५०००१-
					जम्मा	रु २५०००१-
नेपाली चलचित्र/वृत्तचित्र						
१	नाच्यो चरी मैना	अजित घिसिङ्ग	नेपाल	०७३४१९-०७३४२९	शिवपुरी-नाराजुन रा.नि.	रु ५०००१-
२	माउण्टेन भ्यू	विकासको लागि चेतना	नेपाल	०७३४३०-०७३४३४	लामटाङ्ग रा.नि.	रु ५०००१-
३	राधे	हरिओम सिने मेकर्स प्रा.लि.	नेपाल	०७३५१७-०७३५३०	चितवन रा.नि.	रु ५०००१-
					राष्ट्रिय प्राणि उद्यान भक्तपुर	रु ५०००१-
४	गैडालाई चार वर्ष	स्व चित्र बहादुर कुर्बे स्मृति प्रतिष्ठान	नेपाल	२०७३५१२६-०७३६१२४	चितवन रा.नि.	रु ५०००१-
५	म्यूजिक भिडियो	आरोमा ट्राभल्स एण्ड टुर्स	नेपाल	०७३६१२-०७३६१६	शिवपुरी-नाराजुन रा.नि.	रु ५०००१-
६	लालपुर्जा	नेगेटिभ बुद्ध प्रा.लि.	नेपाल	०७३६११-०७३६१९	राष्ट्रिय प्राणि उद्यान भक्तपुर	रु ५०००१-

सि.नं.	वृत्त चित्र/चलचित्रको नाम	छायाङ्कन गर्ने व्यक्ति	देश	छायाङ्कन अवधि	संरक्षित क्षेत्र	छायाङ्कन दस्तुर
७	न्यारिङ्ग एभरेष्ट	मेजेस्टीक हिमालय ट्रेक	नेपाल	०७३१६१३-०७३१६१२७	सगरमाथा रा.नि.	रु ५००००-
८	लभ लभ लभ	सुरज सिने आर्ट्स प्रा.लि.	नेपाल	०७३१७७-०७३१७७५	लामटाङ्ग रा.नि.	रु ५००००-
९	वाल्मिकी	हिमाली क्रियशन प्रा.लि.	नेपाल	०७३१७१०-०७३१७११	चितवन रा.नि.	रु ५००००-
१०	हितलर	न्यू क्रियटिभ मोशन पिक्चर्स	नेपाल	०७३१७२५-०७३१७३०	रारा रा.नि.	रु ५००००-
११	रेड	ईसिमोड	नेपाल	०७३१८१-०७३१८१५	रारा रा.नि.	रु ५००००-
१२	अवलोकन	मौसम विज्ञान विभाग	नेपाल	०७३१८२-०७३१८११	शुक्लाफाँटा रा.नि.	रु ५००००-
१३	म्यूजिक भिडियो	ए टिम मिडिया प्रा.लि.	नेपाल	०७३१८२०-०७३१९१५	सगरमाथा रा.नि.	रु ५००००-
१४	प्रेम गीत	आसुसेन फिल्मस् प्रा.लि.	नेपाल	०७३१९७-०७३१९२९	चितवन रा.नि.	रु ५००००-
१५	गैडालाई चार वर्ष	स्व चित्र बहादुर कुवर स्मृति प्रतिष्ठान	नेपाल	२०७३१०१९-०७३१११८	रारा रा.नि.	रु ५००००-
१६	ग्याङ्गस्टार ब्लुज	वि सि मोशन पिक्चर्स	नेपाल	०७३१११०-०७३१२२९	बर्दिया रा.नि.	रु ५००००-
१७	लम्फु	पपुलर मल्टी मिडिया प्रा.लि.	नेपाल	०७३१२१४-०७३१२३१	रारा रा.नि.	रु ५००००-
१८	आई प्रोटेक्ट टाईगर	फज फ्याक्ट्री प्रा.लि.	नेपाल	०७३१२२१-०७३१२२४	शुक्लाफाँटा रा.नि.	रु ५००००-
१९	आरोहीको लागि आरोहण	के.सी. शेर्पा प्रा.लि.	नेपाल	०७४१११-०७४१२१४	चितवन रा.नि.	रु ५००००-
२०	रानी	जयमाँ अम्बे फिल्मस् प्रा.लि.	नेपाल	०७४११२-०७४१२१	बर्दिया रा.नि.	रु ५००००-
२१	ड्रोन उडान परिक्षण	कान्जीरोवा नेशनल स्कुल	नेपाल	०७४१२१-०७४१२३०	सगरमाथा रा.नि.	रु ५००००-
२२	गैडालाई चार वर्ष	स्व चित्र बहादुर कुवर स्मृति प्रतिष्ठान	नेपाल	२०७४१२४-	चितवन रा.नि.	रु ५००००-
२३	जिविकोपार्जन	विश्व वन्यजन्तु कोष, नेपाल	नेपाल	०७४१२२०-०७४१२२७	कञ्चनजंगा सं.क्षे.	रु ५००००-
					जम्मा	१४५००००-

अनुसूची-१८: संरक्षित क्षेत्रहरूमा अतिक्रमण भएको क्षेत्रहरूको विवरण

सि.नं.	कार्यालयको नाम	अतिक्रमण भएको अनुमानित क्षेत्रफल	कैफियत
१.	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा मध्यवर्ती क्षेत्र	१२११.१९ हेक्टर	
२.	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा मध्यवर्ती क्षेत्र	४१०.६६ हेक्टर	
३.	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा मध्यवर्ती क्षेत्र	१८८२.७७ हेक्टर	सल्यान जिल्लाको मध्यवर्ती क्षेत्रको तथ्याङ्क बाँकी रहेको ।
४.	शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा मध्यवर्ती क्षेत्र	१६१.४ हेक्टर	
५.	पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा मध्यवर्ती क्षेत्र	१९० हेक्टर	६० हेक्टर हटाएको ।
६.	लामटाड राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा मध्यवर्ती क्षेत्र	१९.९६ हेक्टर	
कूल जम्मा		३८७५.९८ हेक्टर	

अनुसूची-१९: आ.व. २०७३/७४ मा निकुञ्ज/आरक्ष/संरक्षण क्षेत्र र मध्यवर्ती क्षेत्रभित्रको जग्गा अन्त्य प्रयोजनको लागि
प्रयोग गर्न दिएको एकिकृत विवरण

सि. नं.	निकुञ्ज/आरक्ष/मध्यवर्ती क्षेत्र/संरक्षण क्षेत्र नाम	प्रयोजन	क्षेत्रफल (हेक्टर)	नेपाल सरकार (म.प.) को निर्णय मिति	लिज अवधि	सम्झौता रकम	कैफियत
१.	अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र	रोबष्ट ईर्नर्ज प्रा.लि.	अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्रभित्र पर्ने स्याग्दी जिल्लाको नारच्याङ्ग गा.वि.स. वडा नं. ३ मा पर्ने ८ हेक्टर वन क्षेत्र प्रयोग गर्न र १०७ वटा रुखविरुवाहरु हटाउन स्वीकृति सम्बन्धमा ।	नेपाल सरकार म.प. को २०७३/१२३ को निर्णय	स्थायी प्रयोजनको लागि ३० वर्षको लागि	उक्त क्षेत्रफल बराबरको वन क्षेत्रसंग जोडिएको जग्गा खरीद गरी जिल्ला वन कार्यालय, स्याग्दीको नाममा रजिष्ट्रेशन पास गराउनुपर्ने ।	सम्झौता भएको १ वर्षभित्र आयोजनाले ८ हेक्टर निजी जग्गा खरीद गरी जिल्ला वन कार्यालय, स्याग्दीलाई उपलब्ध गराउनु पर्ने ।
२.	शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज	मेलम्ची खानेपानी आयोजना	मेलम्ची खानेपानी आयोजनाको भेन्टीलेशन साफ्ट निर्माण गर्न शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रको ०.०६ हेक्टर वन क्षेत्र प्रयोग गर्न दिने र उक्त जग्गामा रहेका ६५ वटा रुखविरुवाहरु हटाउन अनुमति प्रदान गरेको ।	नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०७३/६१३ को निर्णय	स्थायी प्रयोजनको लागि उपलब्ध गराएको ।	उक्त क्षेत्र बराबरको वन क्षेत्रसंग जोडिएको जग्गा खरीद गरी जिल्ला वन कार्यालय, काठमाण्डौको नाममा रजिष्ट्रेशन पास गराउनुपर्ने ।	मिति २०७३/७५ मा द्विपक्षीय सम्झौता भएको ।
३.	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्र	सामुदायिक ग्रामिण विद्युतीकरण आयोजना ११ के.भी. विद्युत प्रसारण लाईन निर्माण	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रको १०.५६ हेक्टर वन क्षेत्र र सो क्षेत्रभित्र रहेका १४६ वटा रुखविरुवाहरु हटाउन अनुमति दिने ।	नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०७३/२१३ को निर्णय ।		वन नियमावली, २०५१ को अनुसूची २० बमोजिम कबुलियती वनको दस्तूर अनुसार बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालयमा उपलब्ध गराउने ।	मिति २०७३/७९ मा द्विपक्षीय सम्झौता भएको ।

सि. नं.	निकुञ्ज/आरक्ष/मध्यवर्ती क्षेत्र/संरक्षण क्षेत्र नाम	प्रयोजन	क्षेत्रफल (हेक्टर)	नेपाल सरकार (म.प.) को निर्णय मिति	लिज अवधि	सम्झौता रकम	कैफियत
४.	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्र	कोहलपुर साना शहरी खानेपानी तथा सरसफाई आयोजना	कोहलपुर साना शहरी खानेपानी तथा सरसफाई आयोजनाको लागि खानेपानी प्रशोधन केन्द्र निर्माण गर्न बाँके राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रभित्र पर्ने मध्यवर्ती सामुदायिक वनभित्रको १.३५४ हेक्टर वन क्षेत्र प्रयोग गर्न दिने सम्बन्धमा ।	नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०७३।१।३ को निर्णय		वन नियमावली, २०५१ को अनुसूची २० बमोजिम कबुलियती वनको दस्तूर अनुसार बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालयमा उपलब्ध गराउने ।	मिति २०७३।७।२ मा द्विपक्षीय सम्झौता भएको ।
५.	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र	तल्लो खारे खोला साना जलविद्युत आयोजना (११ मे.वा.) को निर्माण तथा सञ्चालन	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रभित्र पर्ने ४.३ हेक्टर वन क्षेत्रको जग्गा प्रयोग गर्न दिने र उक्त जग्गामा रहेका २३६ वटा विभिन्न प्रजातीका रुखिवरुवाहरु हटाउन अनुमति प्रदान गर्ने सम्बन्धमा ।	नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०७३।६।६ को निर्णय		आयोजनाले ४.३ हेक्टर क्षेत्रफल बराबरको जग्गा खरीद गरी जिल्ला वन कार्यालय, दोलखाको नाममा रजिष्ट्रेशन पास गराउनुपर्ने ।	मिति २०७३।७।२५ मा द्विपक्षीय सम्झौता भएको ।
६.	शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज	बास्मती सुधार आयोजना अन्तर्गत ढाप-ड्याम निर्माण	शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रभित्र पर्ने १२.५२ हेक्टर वन क्षेत्रको जग्गा प्रयोग गर्न दिने र उक्त जग्गामा रहेका २७९४ वटा विभिन्न प्रजातीका रुखिवरुवाहरु हटाउन अनुमति प्रदान गर्ने सम्बन्धमा ।	नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०७३।१०।६ को निर्णय		आयोजनाले १२.५२ हेक्टर क्षेत्रफलको वन नियमावली, २०५१ को अनुसूची-२० बमोजिम प्रति हेक्टर रु.५०००।- का दरले राजश्व बुझाउनु पर्ने ।	मिति २०७३।१०।१४ मा द्विपक्षीय सम्झौता भएको ।

सि. नं.	निकुञ्ज/आरक्ष/मध्यवर्ती क्षेत्र/संरक्षण क्षेत्र नाम	प्रयोजन	क्षेत्रफल (हेक्टर)	नेपाल सरकार (स.प.) को निर्णय मिति	लिज अवधि	सम्झौता रकम	कैफियत
७.	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र	ग्रीनलाइफ ईनर्जी प्रा.लि., कुपण्डोल, ललितपुर खानीखोला-१ जलविद्युत आयोजना (४० मे.वा.)	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रभित्र पर्ने दोलखा जिल्लाको साविक माबुं गा.वि.स. भित्रको ५ हेक्टर (स्थायी प्रयोजनको लागि ३.७५ हेक्टर र अस्थायी प्रयोजनको लागि १.२५ हेक्टर) वन क्षेत्रको जरगा प्रयोग गर्न दिने र उक्त जरगामा रहेका २७३ वटा रुखविरुवाहरु हटाउन अनुमति दिने सम्बन्धमा ।	नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) को मिति २०७३/१२/२९ को निर्णय	सरकारी वन क्षेत्रको जरगा बढीमा ३० वर्षसम्मको लागि प्रयोग गर्न दिने ।	आयोजनाले १.२५ हेक्टर क्षेत्रफलको वन नियमावली, २०५१ को अनुसूची-२० प्रति हेक्टर बमोजिम रु.३,५००/-का दरले राजश्व बुझाउनु पर्ने ।	मिति २०७४/२/१९ मा द्विपक्षीय सम्झौता भएको ।
८.	शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज	सिमपानी-पँधेरापानी खानेपानी योजनको रिजभायर टंकी निर्माण	शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्जभित्रको नागार्जुन क्षेत्रमा पर्ने ०.०३९ हेक्टर (३९० वर्ग मिटर) जरगा प्रयोग गर्न दिने सम्बन्धमा ।	नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) को मिति २०७४/१/१७ को निर्णय		आयोजनाले ०.०३९ हेक्टर क्षेत्रफलको वन नियमावली, २०५१ को अनुसूची-२० बमोजिम प्रति हेक्टर रु.५,०००/- का दरले राजश्व बुझाउनु पर्ने ।	

सि. नं.	निकुञ्ज/आरक्ष/मध्यवर्ती क्षेत्र/संरक्षण क्षेत्र नाम	प्रयोजन	क्षेत्रफल (हेक्टर)	नेपाल सरकार (म.प.) को निर्णय मिति	लिज अवधि	सम्भौता रकम	कैफियत
९.	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र	ग्लोबल हाइड्रोपावर एसोसिएट प्रा.लि., नक्साल, काठमाण्डौ (लिखु-२ जलविद्युत आयोजना (५५ मे.वा.)	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रभित्र पर्ने रामेछाप जिल्लाको गुम्देल गा.वि.स. वडा नं. ५, ६ र ७ अन्तर्गतको ४.३४८ हेक्टर (स्थायी प्रयोजनको लागि ०.०४८ हेक्टर र अस्थायी प्रयोजनको लागि ४.३३० हेक्टर) वन क्षेत्रको जग्गा प्रयोग गर्न दिने र उक्त जग्गामा रहेका २६१७ वटा विभिन्न प्रजातीका रुखिवरुवाहरु हटाउन अनुमति प्रदान गर्ने सम्बन्धमा ।	नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०७४।१।२१ को निर्णय	सरकारी वन क्षेत्रको जग्गा बढीमा ३० वर्षसम्मको लागि प्रयोग गर्न दिने ।	आयोजनाले ४.३३० हेक्टर क्षेत्रफलको वन नियमावली, २०५१ को अनुसूची-२० बमोजिम प्रति हेक्टर रु.३,५००।- का दरले राजश्व बुझाउनु पर्ने ।	मिति २०७४।२।२३ मा द्विपक्षीय सम्झौता भएको ।
१०.	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र र सोलुखुम्बु जिल्लाको साविक भकान्जे गा.वि.स. वडा नं.१-९ मा पर्ने सुर्खेविखे सामुदायिक वन र भकान्जे सामुदायिक वन	पान हिमालय इनर्जी प्रा.लि., नक्साल, काठमाण्डौ (लिखु-१ जलविद्युत आयोजना (७७ मे.वा.)	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रभित्र पर्ने रामेछाप जिल्लाको साविक गुम्देल गा.वि.स. वडा नं. १ र २ मा पर्ने १७.६५८ हेक्टर र सोलुखुम्बु जिल्लाको साविक भकान्जे गा.वि.स. वडा नं.१-९ मा पर्ने सुर्खेविखे सामुदायिक वन र भकान्जे सामुदायिक वनको	नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०७४।१।२१ को निर्णय	सरकारी वन क्षेत्रको जग्गा बढीमा ३० वर्षसम्मको लागि प्रयोग गर्न दिने ।	आयोजनाले १६.४५८ हेक्टर क्षेत्रफलको वन नियमावली, २०५१ को अनुसूची-२० बमोजिम प्रति हेक्टर रु.३,५००।- का दरले राजश्व बुझाउनु पर्ने ।	मिति २०७४।२।१६ मा वन विभाग, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग र आयोजना बीच त्रिपक्षीय सम्झौता भएको ।

सि. नं.	निकुञ्ज/आरक्ष/मध्यवर्ती क्षेत्र/संरक्षण क्षेत्र नाम	प्रयोजन	क्षेत्रफल (हेक्टर)	नेपाल सरकार (स.प.) को निर्णय मिति	लिज अवधि	सम्भौता रकम	कैफियत
११.	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र	सुरीखोला हाइड्रोपावर प्रा. लि., त्रिपुरेश्वर, काठमाण्डौ ।	१०.६८५ हेक्टर गरी कूल जम्मा २८.३४३ हेक्टर (स्थायी प्रयोजनको लागि ११.८८५ हेक्टर र अस्थायी प्रयोजनको लागि १६.४५८ हेक्टर) वन क्षेत्रको जग्गा प्रयोग गर्न दिने र उक्त जग्गामा रहेका ६४५२ वटा विभिन्न प्रजातीका रुखविरुवाहरु हटाउन अनुमति प्रदान गर्ने सम्बन्धमा ।	नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०७३।१२।२९ को निर्णय	सरकारी वन क्षेत्रको जग्गा बढीमा ३० वर्षसम्मको लागि प्रयोग गर्न दिने ।	आयोजनाले २.२ हेक्टर क्षेत्रफलको वन नियमावली, २०५१ को अनुसूची-२० बमोजिम प्रति हेक्टर रु.३,५००/- का दरले राजश्व बुझाउनु पर्ने ।	मिति २०७४।३।१८ मा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग र आयोजना बीच द्विपक्षीय सम्झौता भएको ।

अनुसूची-२०: आ.व. २०७३/७४ मा संरक्षित क्षेत्रमा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण (IEE) को स्वीकृत विवरण

क. स.	आयोजनाको नाम	आयोजनाको किसिम	IEE स्विकृत मिति	आयोजना			प्रस्तावकको ठेगाना	अनुगमनको अवस्था (भाए नभएको)	कैफियत
				जिल्ला	न.पा./गा.बि.स	बडा नं			
१.	सिमपानी-पँधेरापानी सामुदायिक खानेपानी आयोजना	खानेपानी आयोजना	२०७३१०१२८	शिवपुरी नाराजुन रा.नि.	शिवपुरी नाराजुन रा.नि.को मध्यवर्ती क्षेत्र		सिमपानी-पँधेरापानी खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समिति, नाराजुन नं.पा. वडा नं. १, रानीवन, काठमाण्डौ ।		शिवपुरी नाराजुन रा.नि.को मध्यवर्ती क्षेत्रमा रहेको ।

**अनुसूची-२१: आ.व. २०७३/७४ मा संरक्षित क्षेत्रहरूमा भएका अध्ययन
अनुसन्धानको विवरण**

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
1	२०७३/४/३	Distribution, Dietary Composition and Habitat Overlap of Red Panda in Langtang National Park	बिजय पौडेल	विद्यार्थी	काठमाडौं विश्वविद्यालय	स्नातक	LNP
2	२०७३/४/४	Probalistic Markov Chain Model for Automatic Detection of Shorea robusta Using SAR and Optical Remote Sensing	भोजराज घिमिरे	विद्यार्थी	Asian Institute of Technology	PhD	CNP
3	२०७३/४/४	Dolphin Abundance Count at Geruwa, Karnali and Mohana Rivers in Nepal	IUCN and NTNC	संस्था	IUCN Nepal	संस्थागत	BNP, CNP, KTWR
4	२०७३/४/१२	Diversity and Distribution of Vascular Epiphytes along elevation gradient in Shivapuri Nagarjun National Park, Kathmandu	Research and Development Society Nepal	संस्था	Research and Development Society NePal	संस्थागत	SNNP
5	२०७३/४/२४	Understanding Motivations for Participating Illegal Wildlife Trade (IWT) in Nepal China border Region	कुमार पौडेल	अनुसन्धानकर्ता	GreenHood for People and Planet	व्यक्तिगत	BNP, CNP, SNNP, LNP, BaNP, MBNP, SNP, KNP, SPNP, RNP, ShNP, PNP, KTWR, DHR, ACA, MCA, GCA, KrCA, ANCA, KCA
6	२०७३/४/२७	Ecological Diversity and Status of Serpent Fauna in and around Bardia National Park, Bardia District	प्रमोद कुमार रिमाल	विद्यार्थी	वन विज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा क्याम्पस	स्नातक	BNP
7	२०७३/४/२७	Ecotourism Potential in Shivapuri Nagarjun National Park	ऋतु तुलाधर	विद्यार्थी	त्रिचन्द्र कलेज, काठमाडौं	स्नातक	SNNP
8	२०७३/४/२७	Status and Habitat Analysis of Himalayan Field Mouse (Apodemus gorkha) A case study from the southern belt of Annapurna Conservation Area	विकल दाहाल	अध्यक्ष	Peoples Help Group	संस्थागत	ACA

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
9	२०७३/४/२७	Comparison of Physical Conditions of Monkey in the inhabits between of Shivapuri Nagarjun National Park far from human residential areas and human-dense Pashupatinath area of Kathmandu	डा. किशोर पाण्डे	Research Scientist	Everest International Clinic and Research Centre Pvt. Ltd.	संस्थागत	SNNP
10	२०७३/४/२७	Sustainable Agricultural Management in Upper Mustang to Improve Nutritional Quality, to Promote Efficient Community Based Agricultural Practices and to Meet Educational Needs	डा. कविराज पौड्याल	प्राध्यापक	श्री त्रिभुवन विश्वविद्यालय, भूगर्भ शास्त्र केन्द्रीय विभाग	संस्थागत	ACA
11	२०७३/४/२७	Sustainable Agricultural Management in Upper Mustang to Improve Nutritional Quality, to Promote Efficient Community Based Agricultural Practices and to Meet Educational Needs	डा. कविराज पौड्याल	प्राध्यापक	श्री त्रिभुवन विश्वविद्यालय, भूगर्भ शास्त्र केन्द्रीय विभाग	संस्थागत	ACA
12	२०७३/४/२७	Measuring the Impacts of Ecotourism of Red Panda (<i>Ailurus fulgens</i>) Population in Langtang National Park	टेक्निकल एडुकेशन फर क्युरियस ट्रेनी प्रा लि	संस्था	टेक्निकल एडुकेशन फर क्युरियस ट्रेनी प्रा लि	संस्थागत	LNP
13	२०७३/०५/२०	Learning Local Knowledge, and a place: A Historical Perspective on Educational Sustainability before the advent on Schooling in Lo Mustang	Olga Ahugurova	Researcher	Nipissing University, Canada	PhD	ACA
14	२०७३/५/२६	Nutrient Sustainability and N-15 Dynamics in Different ecosystems along vegetation transect in Taihang Mountain and Shivapuri Nagarjun National Park	मीना बोहरा	विद्यार्थी	Chinese Academy of Science	PhD	SNNP
15	२०७३/५/२६	Climate Change in the High Himalaya: Effects on Alpine Vegetation and Ethnobotany	डा. सुरेश कुमार घिमिरे	विद्यार्थी	श्री त्रिभुवन विश्व विद्यालय, बनस्पति शास्त्र कन्द्रीय विभाग	संस्थागत	LNP

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
16	२०७३/५/३१	Assessing the abundance and distribution of Snow Leopard in Dhorpatan Hunting Reserve, Nepal	संगीता गौतम	विद्यार्थी	SchEMS (School of Environment Science and Management)	स्नातक	BNP, CNP, KTWR
17	२०७३/६/२	The characterization of the Khumbu Thrust and Tectonic Evolution of the Upper Mustang Metamorphic Complex	श्री सन्तोष अधिकारी	आंशिक शिक्षक	श्री त्रिचन्द्र कलेज	संस्थागत	DHR
18	२०७३/६/७	Monitoring Autumn Migration of Demmoiselle Crane in Kaligandaki Valley	श्री ज्योतेन्द्रज्यू ठकुरी	प्रमुख संरक्षण अधिकृत	श्री नेपाल पन्छी संरक्षण संघ	संस्थागत	ACA
19	२०७३/६/९	Conservation in Eastern Himalaya	Pauline Limbu	PhD Candidate	Cornell University, USA	PhD	KCA
20	२०७३/६/१६	A study on Population distribution and Hatching success of Gavalis gangaticus in Narayani River of Chitwan National Park	सबिना दाहाल	विद्यार्थी	त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस	स्नातक	CNP
21	२०७३/६/१६	Study on Elephant-people conflict at Chitwan National Park(A case study of Madi Municipality)	दीपा डंगोल	विद्यार्थी	त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस	स्नातक	CNP
22	२०७३/६/१६	Study on Habita utilization of Greater One Horned Rhino(Rhinoceros unicornis) in Chitwan national Park	अशिम थापा मगर	विद्यार्थी	त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस	स्नातक	CNP
23	२०७३/६/१६	Disaster Risk Management	सुस्मिता ढकाल	उप-प्राध्यापक	त्रिभुवन विश्वविद्यालय	संस्थागत	LNP
24	२०७३/६/१७	Assessment of Human elephant conflict in Bardia National park	प्रवेश महत	विद्यार्थी	त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस	स्नातक	BNP
25	२०७३/६/१७	Altitudinal variation in species richness along elevation gradient in Shivapuri Nagarjun National Park	किरण धिमाल	विद्यार्थी	त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस	स्नातक	SNNP
26	२०७३/०६/१७	Investigate the Spatial and Temporal variations of supraglacial debris cover on the South Annapurna Glacier, Nepal and Community Based Water Adaptation in Nepal	Ram Raj Rijal	Research manger	The Himalayan Reserch Centre	संस्थागत	ACA, MBN
27	२०७३/६/१७	Study on Status of Rhinoceros unicornis in Chitwan National Park	सुनिता लो	विद्यार्थी	त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस	स्नातक	CNP

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
28	२०७३/६/१८	To investigate the physical chemical and biological features of rivers in Annapurna Conservation Area	अनुषा पाण्डे	विद्यार्थी	Naaya Aayam Multi-disciplinary Institute (NAMI)	स्नातक	ACA
29	२०७३/७/२	Status, Distribution and conservation threats of Great Pied Hornbill(Buceros bicornis) In Parsa Wildlife Reserch	सबिना तिमिल्सिना	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा	स्नातक	PWR
30	२०७३/७/२	An assessment of Ecosystem services of Beeshazari and associated Lakes	बिना तामाङ	विद्यार्थी	Golden Gate International College	स्नातकोत्तर	CNP
31	२०७३/७/३	Baseline Survey of Macroinvertebrates of Babai and Kali Gandaki River	स्मृति गुरुङ	Consultant	Forum of Natural Resource Managers	संस्थागत	CNP, BNP
32	२०७३/७/५	Food and Habitat Availability of Asian Wild Elephant Elephas maximus in Parsa-Bagmati Corridor	अकित बिलाश जोशी	विद्यार्थी	Nepal Engineering College, Changunarayan, Bhaktapur	स्नातकोत्तर	PNP
33	२०७३/७/५	Habitat suitability assessment of Swamp Deer (Cervus duvauceli duvauceli) in Chitwan National Park	श्रवन कुमार घिमिरे	विद्यार्थी	Nepal Engineering College, Changunarayan, Bhaktapur	स्नातकोत्तर	CNP
34	२०७३/७/७	In-situ Conservation of Vulture through Capacity Building programs for local community Member and Field personnel Involved in Vulture Conservation in Nepal	सुर्य मान श्रेष्ठ	अनुसन्धानकर्ता		व्यक्तिगत	CNP
35	२०७३/७/१०	Cultural Practices of Natural Resource Management among Buddhist Community in Hill Region of Nepal	भोला नाथ अधिकारी	विद्यार्थी	लुम्बिनी बौद्ध विश्व विद्यालय	PhD	ACA
36	२०७३/७/११	An assessment of Park-people conflict in Chitwan National park	उमेश कुमार शाह	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा	स्नातक	CNP
37	२०७३/७/१९	Tree-ring based Little Ice Age (LIA) moraine dating for the Gangapurna and Annapurna III Glaciers	बिनोद दवाडी	सह प्राध्यापक	श्री त्रिभुवन विश्वविद्यालय, जल तथा मौसम बिज्ञान केन्द्रीय बिभाग	व्यक्तिगत	ACA

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
38	२०७३/०८/०३	Geophysical and Geochemical process associated with earthquakes	मुकुन्द भट्टराई	सिस्मोलोजिस्ट	खानी तथा भू-गर्भ विभाग	संस्थागत	LNP
39	२०७३/८/१७	Phytochemical Investigation in vitro antioxidant and antidiabetic activity of an indigenous medicinal plants (Kalo haledo and Ban karela)	करण सिंह ऐर	विद्यार्थी	Universal Engineering and Science College	स्नातक	LNP
40	२०७३/८/१७	Local understanding and their response towards increased population of rhino in Bufferzone of Chitwan National Park	सुमन भट्टराई	उप-प्राध्यापक	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा	व्यक्तिगत	CNP
41	२०७३/८/१७	Farmland Based Important Bird Areas (IBAS): Are they safe from current using practices of chemical pesticides?	दीपा पौडेल	उप-प्राध्यापक	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा	व्यक्तिगत	CNP
42	२०७३/८/१७	Phytochemical investigation in vitro antioxidant and antidiabetic activity of an indigenous medicinal plants (Maharangi emodi, Dioscorea deltoidea)	सरोज जंग कुँवर	विद्यार्थी	Universal science college	स्नातक	LNP
43	२०७३/८/१७	Phytochemical investigation in vitro antioxidant and antidiabetic activity of an indigenous medicinal plants (Jimbo, Bisjhar)	उमेश प्याकुरेल	विद्यार्थी	Universal science college	स्नातक	LNP
44	२०७३/८/१९	Ant Diversity in Shivapuri Nagarjun National Park	प्रशान्त न्यौपाने	विद्यार्थी	त्रिभुवन विश्वविद्यालय	स्नातकोत्तर	SNNP
45	२०७३/८/१९	Landscape level modeling of Asian Elephant habitat and interaction with human in Nepal	अशोक कुमार राम	अनुसन्धानकर्ता		व्यक्तिगत	CNP, PNP
46	२०७३/८/२०	Assessment of Human Wildlife Conflict in Bufferzone of Shuklaphanta Wildlife Reserve (A case study of ethnic group Rana Tharu of Beldandi Municipality of Kanchanpur district)	शन्त बहादुर मगर	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा	स्नातक	ShNP
47	२०७३/८/२०	Population distribution, habitat characteristics and conservation threats to four horned antelope	बर्षा अर्याल	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा	स्नातक	BNP

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
48	२०७३/८/२९	Prospects of Eco-tourism Development In Protected Area, an economic valuation and effectiveness of Income on Livelihood Improvement in Thakurdwara BZCF, Bardia National Park	केशव कुमार मलासी	विद्यार्थी	काठमाडौं फरेस्ट्री कलेज	स्नातक	BNP
49	२०७३/८/२९	Assessing Practical Intervention for Reducing Human Large Felid Conflict in Nepal	Amy Fitzmaurice	विद्यार्थी	University of Oxford, United Kingdom	PhD	BNP,CNP
50	२०७३/८/२२	Habitat distribution and conservation threats of Tiger in Banke National Park	बिष्णु पुन	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा	स्नातक	BaNP
51	२०७३/८/२३	An assessment of ecological and anthropogenic factors affecting ungulates distribution in SWR	सभ्यता लामिछाने	विद्यार्थी	काठमाडौं फरेस्ट्री कलेज	स्नातक	ShNP
52	२०७३/८/२३	Assessment of ecosystem service: a case study of bufferzone of Bardia National Park (Khata corridor), Nepal	अलिना आले	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा	स्नातक	BNP
53	२०७३/८/२४	An assessment of human -wildlife conflict in Bufferzone area of Banke National park	पन्नालाल प्रसाद चौरासिया	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा	स्नातक	BaNP
54	२०७३/८/२४	Human-leopard conflict in Kathmandu valley(A case study of Shivapuri Naagarjun National Park	आशा भट्ट	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा	स्नातक	SNNP
55	२०७३/८/२४	Human-Wildlife conflict in Banke National park	पार्वती अधिकारी	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा	स्नातक	BaNP
56	२०७३/८/२४	Distribution, habitat characteristics and conservation threats of Red Panda (Ailurus fulgens) in Dhorpatan Hunting Reserve, Nepal	नुनु श्रेष्ठ	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	स्नातक	DHR
57	२०७३/८/२४	Status, Distribution and Threats of Vulture species in and around Banke National park	पुर्णिमा आचार्य	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	स्नातक	BaNP

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
58	२०७३/८/२४	Occurrence and distribution of python species and other Snake species in and around the Banke National park	यम बहादुर रावल	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	स्नातक	BaNP
59	२०७३/८/२६	Population status and threats of Blue bull (Boselaphus tragocamelus) in Bardia National Park and its Buffer zone	प्रमिला कोइराला	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	स्नातक	BNP
60	२०७३/८/२६	Post earthquake Impact assessment in Ecotourism	दीपा पण्डित	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	स्नातक	MCA
61	२०७३/८/२७	Mainstream Biodiversity and ecosystem services into Community forest and Buffer zone community forest of Nepal(A case study on Triveni BZ CF and Jansewa C.F of Nawalparasi District	प्रकाश बश्याल	विद्यार्थी	त्रिभुवन विश्वविद्यालय	स्नातकोत्तर	CNP
62	२०७३/८/२७	Status, Distribution and Conservation initiatives of Rusty spotted Cat(Prionailurus rubiginosus) in Shuklaphanta Wildlife Reserve, Nepal	भुवन सिंह बिष्ट	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	व्यक्तिगत	ShNP
63	२०७३/८/२७	Conservation of the freshwater rivers of Nepal: Endangered river dolphins as indicators of river system health	शम्भु पौडेल	विद्यार्थी	University of Arizona, USA	PhD	CNP, BNP, KTWR
64	२०७३/८/२९	Habitat overlap and competition among major herbivores in Shuklaphanta Wildlife Reserve	दिपेन्द्र के.सी.	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	स्नातक	ShNP
65	२०७३/८/२९	Gharial(Gavialis gangeticus) Status, distribution and threats in Babai	निरज भ्ना	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	स्नातक	BNP

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
66	२०७३/८/३०	The Four-Horned Antelope: The distribution pattern, resource selection and immediate threats in Banke National Park	प्रकाश सिग्देल	विद्यार्थी	वन विज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा	स्नातक	BaNP
67	२०७३/८/३०	Assessment of Human-Elephant conflict in Bufferzone area of Parsa wildlife Reserve	राजेश कुमार शाह	विद्यार्थी	वन विज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा	स्नातक	PWR
68	२०७३/९/१	Spatial Analysis of Human Black Bear Conflict in Bufferzone Area of Rara National Park (A case study from Malika Bota, Buvramadichaur and Kanakasundari VDCs of Jumla District)	कमल रावल	विद्यार्थी	काठमाडौं फरेस्ट्री कलेज	स्नातक	RNP
69	२०७३/९/५	Restoring Connectivity along critical corridors in TAL: Khata corridor	राहुल तुलाधर	विद्यार्थी	University of Arizona, USA	स्नातकोत्तर	BNP
70	२०७३/९/६	Assessment of Diversity and conservation status of Bumble bees in Chitwan Annapurna landscape(CHAL), Nepal	दया राम भुषाल	Research associate	Himalayan Biodiversity Network	संस्थागत	CNP, ACA
71	२०७३/९/१४	Human wildlife conflict	पुजा बस्नेत	विद्यार्थी	Kathmandu forestry college	स्नातक	ShNP
72	२०७३/९/१४	Carbon stock measurement, Biodiversity and water quality assessment	शिवानी भट्टराई	विद्यार्थी	श्री पद्मकन्या बहुमुखी क्याम्पस	स्नातक	CNP
73	२०७३/९/१७	Study of Human Wildlife Conflict in Shivapuri Nagarjun National Park	शुसिला कडेल	विद्यार्थी	त्रिचन्द्र कलेज, काठमाडौं	स्नातक	SNNP
74	२०७३/९/१८	Growth Rate Status of Endangered Bubalus Arnee of Koshitappu Wildlife Reserve, Eastern Nepal	सृजना तामांग	विद्यार्थी	त्रिचन्द्र कलेज, काठमाडौं	स्नातक	KTWR
75	२०७३/९/१८	Habitat Distribution of Manis spp in Shivapuri Nagarjun National Park	मेलिना खड्का	विद्यार्थी	त्रिचन्द्र कलेज, काठमाडौं	स्नातक	SNNP
76	२०७३/९/१९	Habitat Ecology, Distribution and Threats to Musk Deer in Namarjung and Parche VDC of Kaski District	सरिता बिष्ट	विद्यार्थी	वन विज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा क्याम्पस	स्नातक	ACA

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
77	२०७३/९/१९	Human Tiger Conflict in Chitwan National Park	अशोक प्रसाद आचार्य	विद्यार्थी	त्रिचन्द्र कलेज, काठमाडौं	स्नातक	CNP
78	२०७३/९/२०	Illegal Reptile Trade in Chitwan National Park Since 2008	ज्योति धमला	विद्यार्थी	त्रिभुवन विश्व विद्यालय वातावरण केन्द्रीय विभाग	स्नातकोत्तर	CNP
79	२०७३/९/२०	Status and Distribution of Anthropogenic Pressure and Tree Species Biodiversity in the Bufferzone of Bardia National Park	शृजना पौडेल	विद्यार्थी	काठमाडौं फरेस्ट्री कलेज	स्नातक	BNP
80	२०७३/९/२०	Ecotourism Potentialities in Thakurdwara VDC of Bardia National Park	मनोज कुमार जि. सी.	विद्यार्थी	त्रिचन्द्र कलेज, काठमाडौं	स्नातक	BNP
81	२०७३/९/२०	Study on Autecology of Greater One horned Rhinoceros and Park People Conflict in Chitwan National Park	पदम ढकाल	विद्यार्थी	त्रिचन्द्र कलेज, काठमाडौं	स्नातक	CNP
82	२०७३/९/२१	Gastro Intestinal Parasites of Wild and Domestic Ruminants in Baghmara Bufferzone Community Forest Chitwan Nepal	डिल्ली प्रसाद कंडेल	विद्यार्थी	त्रिभुवन विश्व विद्यालय, प्राणी शास्त्र केन्द्रीय विभाग	स्नातकोत्तर	CNP
83	२०७३/९/२१	Status and Spatial Distribution of Hispid Hare in Parsa Wildlife Reserve	मनोज चौधरी	विद्यार्थी	वन विज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा क्याम्पस, हेटौडा	स्नातक	PWR
84	२०७३/९/२१	Impact of Nature based Tourism in Habitat Management (A Case Study from Ghandruk Village)	कृसुम नेपाल	विद्यार्थी	वन विज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा क्याम्पस, हेटौडा	स्नातक	ACA
85	२०७३/९/२२	Rehabilitation of Sundarijal Hydropower Plant	संयम घिमिरे	विद्यार्थी	काठमान्डौ विश्व विद्यालय, धुलिखेल, काभ्रेपलान्चोक	स्नातक	SNNP
86	२०७३/९/२२	Major Prey Species and Habitat Use Mapping of Common Leopard in Parsa Wildlife Reserve	अशिम थापा	विद्यार्थी	श्री वन विज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा क्याम्पस, हेटौडा	स्नातक	PWR

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
87	२०७३/९/२६	Human Wildlife Conflict in Buffer Zone area of Banke National Park	प्रमोद सुवेदी	विद्यार्थी	वन विज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	स्नातक	BaNP
88	२०७३/९/२६	Population Status, Distribution and Nesting sites of Great Slaty Woodpecker in Shuklaphanta Wildlife Reserve	दिनेश राज जोशी	विद्यार्थी	त्रिभुवन विश्वविद्यालय	स्नातकोत्तर	ShNP
89	२०७३/९/२८	Human Wildlife Conflict: A case study of Bardia National Park	निश्चल रेग्मी	विद्यार्थी	त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस	स्नातक	BNP
90	२०७३/९/२८	Protected Area- People Relationship: A case study from Dhorpatan Hunting Reserve, Baglung, Nepal	सुनमाया मगर	विद्यार्थी	श्री काठमाडौं फरेस्ट्री कलेज	स्नातक	DHR
91	२०७३/१०/२	Carbon sequestration along altitudinal gradient	जीवन शर्मा	विद्यार्थी	अमृत क्याम्पस	स्नातक	SNNP
92	२०७३/१०/२	Altitudinal comparison of tree carbon stock in Shivapuri Nagarjun National park	गीता पाठक	विद्यार्थी	अमृत क्याम्पस	स्नातक	SNNP
93	२०७३/१०/२	Status and conservation practices of Non-Timber Forest Products in Western Part of Annapurna Conservation Area	ज्ञानु थापा मगर	विद्यार्थी	अमृत क्याम्पस	स्नातकोत्तर	ACA
94	२०७३/१०/३	Payment for Ecosystem in Nepal (A case study in Shivapuri Nagarjun National Park)	राम बाबु पराजुली	विद्यार्थी	त्रिचन्द्र कलेज, काठमाडौं	स्नातक	SNNP
95	२०७३/१०/३	Assessment of Invasive state of Wildboar in Shivapuri Nagarjun National Park and Adjacent Areas	प्रतिमा शर्मा	विद्यार्थी	त्रिचन्द्र कलेज, काठमाडौं	स्नातक	SNNP
96	२०७३/१०/४	Potentialities of Ecotourism in Bufferzone of Chitwan National park(A case study from Manhari and Handikhola VDC of Makwanpur District)	अच्युत प्रसाद उपाध्याय	विद्यार्थी	वन विज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा	स्नातक	CNP
97	२०७३/१०/४	Spatio-temporal dimensions of human-carnivore interactions in Chitwan National Park	बाबु राम लामिछाने	विद्यार्थी	Antwerp University and Leiden University	PhD	CNP

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
98	२०७३/१०/४	An assessment of Land use Land cover change in Banke National park	मुमा राम भुसाल	विद्यार्थी	त्रिभुवन विश्वविद्यालय	स्नातकोत्तर	BaNP
99	२०७३/१०/४	Geospatial analysis of Channel Shift in Babai River	मुमा राम भुसाल	विद्यार्थी	त्रिभुवन विश्वविद्यालय	स्नातकोत्तर	BNP
100	२०७३/१०/५	Distribution and diversity of fish fauna in various parts of Narayani rive basin	देबेन्द्र ढकाल	सह-प्राध्यापक	बिरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस	व्यक्तिगत	CNP
101	२०७३/१०/५	Possible impact of Habitat extension on the management of Blackbuck in Shuklaphanta Wildlife Reserve	कोमल बहादुर पातली	विद्यार्थी	काठमाडौं फरेष्ट्री कलेज	स्नातक	ShNP
102	२०७३/१०/५	Comparative study of Forest Biomass and the usage of Forest products in the protected areas of Nepal	शान्ता पण्डित	विद्यार्थी	The University of Tokiyo	PhD	PNP, LNP
103	२०७३/१०/७	Exploration and collection of Crop Wild relatives of Nepal	गणेश दत्त जोशी	प्राविधिक सहायक	राष्ट्रिय कृषि आनुवंशिक स्रोत केन्द्र	संस्थागत	BNP, CNP, SNNP, LNP, BaNP, MBNP, SNP, KNP, SPNP, RNP, ShNP, PNP, KTWR, DHR, ACA, MCA, GCA, KrCA, ANCA, KCA
104	२०७३/१०/११	Human- Wildlife Conflict in Shivapuri Nagarjun National park	बिबेक श्रेष्ठ	विद्यार्थी	वन विज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	स्नातक	SNNP
105	२०७३/१०/१८	Inferring Past and Present Diversification Histories among Population of Reptiles and Amphibian in the Nepalese Himalayas	प्रकाश चन्द्र अर्याल	Faculty member	Golden Gate International College	व्यक्तिगत	SNNP, LNP, MCA
106	२०७३/१०/१८	Inferring Past and Present Diversification Histories among population of Reptiles and Amphibian in the nepalese Himalayas	प्रकाश चन्द्र अर्याल	Faculty member	Golden Gate International College	व्यक्तिगत	SNNP, LNP, MCA

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
107	२०७३/१०/१८	Monitoring the grassland habitat condition and counting the total population status of Bengal Florican in Koshitappu Wildlife Reserve, Nepal	रितिका प्रसाई	विद्यार्थी	वन विज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस	व्यक्तिगत	KTWR
108	२०७३/१०/२०	Prevalence of Ecto Parasites in Snow Trout(Schizothorax spp) in Rara Lake, Mugu	सहेन्द्र यादव	विद्यार्थी	त्रिभुवन विश्वविद्यालय	स्नातकोत्तर	RNP
109	२०७३/१०/२३	Gastriintestinal parasites of Vultures in Vulture restaurant at Pithauli, Nawalparasi	प्रतिक्षा श्रेष्ठ	विद्यार्थी	त्रिभुवन विश्वविद्यालय	स्नातकोत्तर	CNP
110	२०७३/१०/२३	Status of Human-Elephant Conflict: A case study from Madi, Chitwan National Park	प्रसिद्ध खड्का	विद्यार्थी	काठमाडौं फरेष्ट्री कलेज	स्नातक	CNP
111	२०७३/१०/२३	Effectiveness of electric fencing in mitigation of Human- Wildlife Conflict in Chitwan National park	बिकाश बोगटी	विद्यार्थी	काठमाडौं फरेष्ट्री कलेज	स्नातक	CNP
112	२०७३/१०/२४	Estimating the impact of invasive alien plant species in ecological terms: An economic perspective(A case study from Buffer zone forest area of Eastern sector of Bardia National park, Nepal)	त्रिविशाल सुनार	विद्यार्थी	वन विज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	स्नातक	BNP
113	२०७३/१०/२४	Human-leopard Conflict in the vicinity of Chitwan National Park	राजेन्द्र ढुंगाना	सहायक योजना अधिकृत	वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	व्यक्तिगत	CNP
114	२०७३/१०/२४	Species deversity and threats to fish fauna in Babai River System, Bardiya National park, Nepal	उन्नति शर्मा	विद्यार्थी	वन विज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	स्नातक	BNP
115	२०७३/११/०६	Ethnobotany in Kailash Sacred Landscape Nepal: Ecology, Ethnobotany and Ethnomedicine	रिपु कुँवर	विद्यार्थी	Florida Atlantic University	PhD	ANCA
116	२०७३/११/०९	Present status, Distribution and Habitat assessment of Chinese Pangolin (Manis pentadactyla) in Nagarjun Forests, Shivapuri Nagarjun National Park	राम शरण गौतम	विद्यार्थी	Forest research Institute	स्नातकोत्तर	SNNP

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
117	२०७३/११/०९	Distribution of insect species across elevational gradient and level of anthropogenic disturbance	भूमिका आचार्य	विद्यार्थी	त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस	स्नातक	SNNP
118	२०७३/११/०९	Assessment of forest disturbance based on structural changes of forest using L-band SAR	वेद बिधान सिंह	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	स्नातक	CNP
119	२०७३/११/०९	Human wildlife conflict in Chitwan Napation Park	सुजन बोहोरा	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	स्नातक	CNP
120	२०७३/११/०९	Exploring existing Park People conflict and its Resolution at Chitwan National Park	खड्क कुमारी सिलवाल	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	स्नातक	CNP
121	२०७३/११/१२	Assessment of Prospects and Possibilities of ecotourism in the extended area of Parsa Wildlife Reserve	अलंकार ढुंगाना	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	स्नातक	PNP
122	२०७३/११/१५	Contribution of Deploying Army in Wildlife Conservation (A case study from Chitwan National Park)	राम कुँवर	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस, पोखरा	स्नातक	CNP
123	२०७३/११/१५	Study of Ecotourism potential in Gaurishankar Conservation Area	दीपा लामा	विद्यार्थी	त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस	स्नातक	GCA
124	२०७३/११/१५	Assessment of Grassland Management intervention in the Bardia National Park, Lowland, Nepal	देबेन्द्र गेलाल	विद्यार्थी	वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा क्याम्पस	स्नातक	BNP
125	२०७३/११/१९	Dendrochronology based fire history reconstruction in Langtang National park	सरोज बस्नेत	विद्यार्थी	Golden Gate International College	स्नातकोत्तर	LNP
126	२०७३/११/२०	Study of common Leopard (Panthera pardus fusca) ecology and its role in human wildlife conflict in Chitwan National Park and Buffer Zone	Mr. Simon Toon Reynaert	विद्यार्थी	University of Antwerp	स्नातकोत्तर	CNP

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
127	२०७३/११/२४	A Comparative Study of the Project stakeholders management in Mega and Micro Hydropower Projects in Nepal	उमेश आचार्य	विद्यार्थी	University of South Australia	स्नातकोत्तर	ACA
128	२०७३/११/२६	Assessment of Human Elephant Conflict in Buffer zone Area of Parsa Wildlife Reserve, Nepal	बिरेन्द्र प्रसाद पटेल	विद्यार्थी	श्री वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा क्याम्पस, हेटौडा	स्नातक	PNP
129	२०७३/११/३०	Kanchanjungha Livelihood under Climate Stress	Resources Himalaya	संस्था	श्री रिसोर्सेस हिमालय फाउन्डेसन	संस्थागत	KCA
130	२०७३/१२/०१	Population Monitoring of Bengal Florican (Houbaropsis bengalensis) in Koshitappu Wildlife Reserve and Adjoining Areas, East Nepal	Himalayan Nature	संस्था	श्री हिमाली प्रकृती, काठमाडौं	संस्थागत	KTWR
131	२०७३/१२/०१	Distribution and Conservation Threats to Asiatic Wild Dog (Dhole) in Parsa Wildlife Reserve	प्रताप राई	विद्यार्थी	श्री वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा क्याम्पस, हेटौडा	स्नातक	PWR
132	२०७३/१२/०१	Effect of Earthquake in Ecotourism and Recovery Measures	अजीत पराजुली	विद्यार्थी	श्री वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा क्याम्पस, हेटौडा	स्नातक	LNP
133	२०७३/१२/०१	Human Wildlife Conflict: A case study from Shivapuri Nagarjun National Park	सालु बस्नेत	विद्यार्थी	श्री वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा क्याम्पस, हेटौडा	स्नातक	SNNP
134	२०७३/१२/०१	Status, Distribution and Conservation Threats to Hog Deer in Parsa Wildlife Reserve	हेम नारायण सहानी	विद्यार्थी	श्री वन बिज्ञान अध्ययन संस्थान, हेटौडा क्याम्पस, हेटौडा	स्नातक	PWR

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
135	२०७३/१२/०८	Assessing the interior bed of a Himalayan debris covered glacier to forecast future mass loss and High mountain Asia-building Resilience to water variability using experiments and household surveys for science based community Driven approach to reducing Glacier lake Outburst Flood in the Nepal Himalaya	Ram Raj Rijal	Research manger	The Himalayan Research Centre	संस्थागत	SNP, ACA
136	२०७३/१२/०९	An Assessment of Land Use Cover Change and its Impact on Wildlife Habitat in Bardia National Park	नवराज शाही	विद्यार्थी	वन विज्ञान अध्ययन संस्थान, पोखरा क्याम्पस	स्नातक	BNP
137	२०७३/१२/१०	Assessing the extent of Human-Himalayan Black Bear Conflict and initiating conservation outreach program in Parche, Kaski	कौशल यादव	Conservation Officer	Friends of Nature	व्यक्तिगत	ACA
138	२०७३/१२/१८	Effectiveness of Ecotourism in Chitwan National Park	दामोदर प्रसाद भट्ट	विद्यार्थी	मेवर विश्वविद्यालय	PhD	CNP
139	२०७३/१२/२४	Breeding Success of Ghariyal in Chitwan National Park	मीना श्रेष्ठ	विद्यार्थी	P.G. Campus	स्नातकोत्तर	CNP
140	२०७३/१२/२५	Assessing Performance of Translocated Wild Water Buffalo in Chitwan National Park	रुबी शाह	विद्यार्थी	कृषि तथा वन विज्ञान विश्व विद्यालय, वन विज्ञान शंकाय, हेटौडा,	स्नातक	CNP
141	२०७३/१२/२५	Prevalance and associated risk factors of Trypanosome evansi in captive elephant around chitwan Parsa Complex	विजय तिवारी	विद्यार्थी	कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थान, पक्लिहवा क्याम्पस	स्नातक	CNP
142	२०७३/१२/२९	Status, Distribution and preybases of Burmese Python in Shuklaphanta National Park	भुवन सिंह बिष्ट	विद्यार्थी	Institute of Forestry	स्नातक	ShNP

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
143	२०७३/१२/२९	Evaluating rock strength as a function of weathering in order to understand landslide occurrence	दिपक चौम्लाराई	विद्यार्थी	Trichandra M. Campus	स्नातक	LNP
144	२०७३/१२/३०	Gastro Intestinal Parasites of wild Boar (Sus scrofa cristatus wagner, 1839) in Chitwan National Park, Nepal)	संस्कार न्यौपाने	विद्यार्थी	प्राणीशास्त्र केन्द्रीय विभाग	स्नातकोत्तर	CNP
145	२०७३/१२/३०	Population, conservation and status of Blue sheep (Pseudois nayaur) in Api Nampa conservation Area, Darchula	टेक बहादुर याखा	विद्यार्थी	OPJS University	PhD	ANCA
146	२०७४/०१/०३	Composition, abundance and hotspot identification of herpetofaun at ghandruk, Annapurna Conservation area, Nepal	बिबेक गौतम	विद्यार्थी	Central Deapartment of zoology	स्नातकोत्तर	ACA
147	२०७४/०१/०४	Floral Diversity in Land - water ecotone of two Lakes systemdiversity	फुर्बे लामा	विद्यार्थी	बातावरण बिज्ञान केन्द्रीय विभाग	संस्थागत	RNP
148	२०७४/०१/०५	Glaciological, Hydrological observation and UAV Survey in Langtang National Park and Api Nampa Conservation Area	अमन थापा	विद्यार्थी	KU	संस्थागत	LNP, ANCA
149	२०७४/०१/०५	Glaciological and Hydrological observation in Langtang National Park and Sagarmatha National Prk, Solukhumnu	अमन थापा	विद्यार्थी	KU	संस्थागत	SNP, LNP
150	२०७४/०१/०६	Eyes in the Sky: Use of conservation drone for long term ecological monitoring and conservation of globally threatened Vultures in Himalayan region of Nepal	दिक्पाल कृष्ण कर्माचार्य	विद्यार्थी	Global Primate Network	व्यक्तिगत	ACA
151	२०७४/०१/१०	Population status, general behaviour and threats to Assamese macaque in Nagarjun forest of Shivapuri Nagarjun naional Park	प्रमोद थापा	विद्यार्थी	Central Deapartment of zoology (TU)	स्नातकोत्तर	SNNP

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
152	२०७४/०१/१०	Gastro Intestinal Parasites of Asian Elephant at Sauraha Chitwa National Park	सबिना श्रेष्ठ	विद्यार्थी	Central Department of zoology (TU)	स्नातकोत्तर	CNP
153	२०७४/०१/१०	Prevalence of Gastro-intestinal parasites of greater one horned Rhinoceros in Chitwan	प्रसंशा पौडेल	विद्यार्थी	Central Department of zoology (TU)	स्नातकोत्तर	CNP
154	२०७४/०१/१०	Muskdeer, latrine and conservation in Nysheang valley Annapurna Conservation Area	नर बहादुर क्षेत्री		वन विज्ञान अध्ययन संस्थान	स्नातकोत्तर	ACA
155	२०७४/०१/१०	Gastro-intestinal parasites of Spotted Deer in Suklaphanta	सबिता ऐरी	विद्यार्थी	Central Department of zoology (TU)	स्नातकोत्तर	ShNP
156	२०७४/०१/१०	Status of Snow Leopard and its principle prey species in Api Nampa Conservation Area, Darchula	बिश्वाल भट्टराई		बाताबरण विज्ञान केन्द्रीय विभाग (त्रिभुवन विश्व विद्यालय)	स्नातकोत्तर	ANCA
157	२०७४/१/१३	Population Status, Threats, Diet and Prey Preference of Dhole (Cuon alpinus) in Rara National Park, Nepal	मन कुमार धमला	Academic coordinator	Golden Gate International College	संस्थागत	RNP
158	२०७४/१/१३	A study on causative factors of Human casualties due to elephant in Bardia and Shuklaphanta National Park	रविन्द्र सिंह कार्की	विद्यार्थी	Nepal Engineering College	स्नातकोत्तर	BNP
159	२०७४/०१/१५	Dynamics of Coupled Human and Natural Systems (CNH)	प्रा. सुबोध शर्मा	प्राध्यापक	KU	संस्थागत	SNP
160	२०७४/१/२०	Survey of Cheer Pheasant <i>Catreus wallichi</i> , in Rara National Park, Nepal	कृति नेपाल	अनुसन्धानकर्ता	नेपाल पंक्षी संरक्षण संघ	संस्थागत	RNP
161	२०७४/०१/२१	Variation of Tree Species along an altitudinal gradient in Lantang National park	गंगा थापा मगर	विद्यार्थी	Golden Gate Int'l College	स्नातक	LNP
162	२०७४/०१/२२	Human- Wild Boar conflict at Buffer Zone area (Mahadevi) in Banke Natinal Park, Nepal	खिम प्रकाश के. सी.	विद्यार्थी	Agriculture and Forestry University	स्नातक	BaNP
163	२०७४/०१/२६	assessment of organic matter content in soil along altitudinal gradient of Shivapuri Nagarjun NP	ज्योति अर्याल	विद्यार्थी	त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस	स्नातक	SNNP

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
164	२०७४/०१/२८	Mapping conflict hotspots to reduce human-wildlife conflict in Bardiya National Park and its adjoining Khata forest corridor, Nepal	प्रसुन घिमिरे	विद्यार्थी	Institute of Forestry	व्यक्तिगत	BNP
165	२०७४/०१/२९	SURVEY OF GALLIFORMES POPULATION IN PIPAR AND SANTEL FOREST 2017, ANNAPURNA CONSERVATION AREA, NEPAL	हठन चौधरी	कोषाध्यक्ष	नेपाल पन्छीविद संघ	संस्थागत	ACA
166	२०७४/०२/०१	Fungi of Successional series on abandoned agricultural soil	सुजन बलामी	विद्यार्थी	Academy of Sciences of the Czech Republic	PhD	ACA
167	२०७४/०२/०३	Abundance and Distribution of Tiger's prey base (A case study from Shuklaphanta National Park)	महेश्वरी भट्ट	विद्यार्थी	Agriculture and Forestry University Faculty of Forestry	स्नातक	ShNP
168	२०७४/०२/०७	Payment for ecosystem Nepal (A case study in Shivapuri Nagarjun National Park)	रामबाबु पराजुली	विद्यार्थी	त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस	स्नातक	SNNP
169	२०७४/०२/०७	Assessment of invasive state of wildboar in Shivapuri Nagarjun National Park and Adjacent Areas	प्रतिमा शर्मा	विद्यार्थी	त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस	स्नातक	SNNP
170	२०७४/०२/०९	Characterizing two community management groups in the Terai regions of Nepal to understand difference in flooding & wildlife habitat provision outcome in Banke district, Nepal	गिता भुसाल , अधिकारी	विद्यार्थी	Montclair State University	स्नातकोत्तर	BaNP
171	२०७४/०२/१०	Botanical excursion for floristic and ecological study in Annapurna Conservation Area Manag district of Central Nepal	आशीष प्रकृति धिताल	विद्यार्थी	Central Department of Botany	स्नातकोत्तर	ACA
172	२०७४/०२/१०	Human Wildlife conflict: Status & trend of conflict in Chitwan National Park focused on tiger	क्षितिज कंडेल	विद्यार्थी	Kathmandu University	स्नातक	CNP

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
173	२०७४/०२/१४	Assessment of Suitable Habitat of Common Leopard (Panthera pardus) and its conflict Human in Shivapuri Nagarjun National Park using Geographic Information	बिष्णु महर्जन	GIS Officer	Intrepid Geoinformatics	संस्थागत	SNNP
174	२०७४/२/१६	Ecosystem Services on Chitwan National Park	चक्र सिंह	विद्यार्थी	त्रिचन्द्र क्याम्पस	स्नातक	CNP
175	२०७४/२/१६	Conservation status of Yellow Weaver Ploceus megarhynchus in Shuklaphanta National Park, Nepal	ज्योतेन्द्र ज्यु ठकुरी	Senior Program Officer	नेपाल पक्षी संरक्षण संघ	संस्थागत	ShNP
176	२०७४/०२/१६	Seasonal variation on physico-chemical parameters & macrophytes of beeshazari and associated lakes, Chitwan, Nepal	आषीका भुषाल	विद्यार्थी	Central Department of Botany	स्नातकोत्तर	CNP
177	२०७४/२/१९	Landscape level modeling of Asian Elephant habitat, its population and interaction with human in Nepal	अशोक कुमार राम	विद्यार्थी	Wildlife Research Institute of India, Dehradun	PhD	CNP, BNP, KTWR
178	२०७४/२/२५	The study of habitat status and threat of Red Panda in Mid-western part of Nepal: A case study in Rara National Park	बखत रावत	विद्यार्थी	काठमाडौं विश्वविद्यालय	स्नातक	RNP
179	२०७४/२/३०	Vegetation Composition structure and patterns of Diversity in Barandabhar Forest of Chitwan District at Different Management Regimes	बिष्णु प्रसाद गौतम	विद्यार्थी	त्रिभुवन विश्वविद्यालय	PhD	CNP
180	२०७४/०२/३१	Mapping Biomass and invasive species in Himalayan Forest in Nepal using Unmanned Aerial Vehicle (UAV)	डा. भरतबाबु श्रेष्ठ	सह-प्राध्यापक	TU	व्यक्तिगत	LNP
181	२०७४/०३/१	Variation in Pollen-ovule number of flowering Plants along elevational gradients in west Nepal	Shristhi Nepal	विद्यार्थी	Central Department of Botany, Tribhuvan University	स्नातकोत्तर	ANCA

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
182	२०७४/०३/१	Local development and conservation: examining the impacts of visitors' willingness to pay study and revenue sharing mechanism with local communities at Chitwan National Park in Nepal	राम पण्डित	अनुसन्धानकर्ता	UWA School of agriculture and Environment	व्यक्तिगत	CNP
183	२०७४/३/६	Fisheries Research and Survey of Karnali(Chisapani) Multiple Project	राज कपुर नापित	अनुसन्धानकर्ता	Nepal Environmental and Scientific services pvt. Ltd	संस्थागत	BNP
184	२०७४/०३/०७	Regeneration ecology of Quercus species in the Gaurishankar Conservation Area in Nepal	Jokin Idoate Lacasia	बिद्यार्थी	University of Natural Resource and Life Science, Vienna, Austriya	स्नातकोत्तर	GCA
185	२०७४/३/११	Eyest in the sky: Use of conservation drone for long term ecological monitoring and conservation of globally threatened Vultures in Himalayan Regions of Nepal	दिक्पाल कृष्ण कर्माचार्य	अनुसन्धानकर्ता	Global Primate Network	व्यक्तिगत	ACA
186	२०७४/०३/१५	Illegal Trade of Pangolin and its conservation status (A study in Kathmandu valley)	ओजस्वी रिसाल	बिद्यार्थी	National College	स्नातक	SNNP
187	२०७४/०३/२१	Zoonoses of Non human Primates of Protected and non Protected Areas in Chitwan: Emerging Threats to Their Conservation	बिष्णु प्रसाद भट्टराई	अध्यापक	बिरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस	व्यक्तिगत	CNP
188	२०७४/०३/२१	Role of Fragmented Midhill Landscape for the Conservation of Large Mammals in Central Himalayas, Nepal	जगन्नाथ अधिकारी	बिद्यार्थी	त्रिभुवन विश्व विद्यालय प्राणी शास्त्र केन्द्रिय विभाग	PhD	CNP, ACA
189	२०७४/०३/२३	Understanding Human Carnivore Conflict and Designing a succesful carnivore conservation policy framework	आकाश नाथ उप्रेती	बिद्यार्थी	University of Oregon, USA	स्नातकोत्तर	ACA
190	२०७४/०३/२६	Understanding and Analysis of Blue bull consevation its conflicts with local common in western part of Nepal	कल्पना बिष्ट	अनुसन्धानकर्ता		व्यक्तिगत	CNP, SHNP, BaNP, BNP, PNP

SN	Date	Research Topic	Name	Designation	Organization Name	Study Level	Study Area
191	२०७४/३/२९	Performing genetic analysis of wild yaks in Nepal, investigating their hybridization with domestic yaks and producing additional materials for their conservation	नरेश कुशी	अनुसन्धानकर्ता	Resource Himalaya Foundation	संस्थागत	SPNP, ACA
<p>Note 1 : CNP= Chitwan National Park, ShNP= Shuklaphanta National Park, BNP= Bardiya National Park, BaNP=Banke National Park, PNP= Parsa National Park, LNP= Lamtang National park, SNNP=Shivapuri Nagarjun National Park, RNP=Rara National Park, MBNP= Makalu Barun National Park, KNP=Khaptad National Park, SNP=Sagarmatha National Park, SPNP=Shephoksundo National Park, ACA= Annapurna Conservation Area , MCA= Manaslu Conservation Area , ANCA= Apinampa Conservation Area, KrCA= Krishnashar Conservation Area, KCA= Kanchanjangha Conservation Area, GCA= Gaurishankar Conservation Area, DHR= Dhorpatan Hunting Reserve, KWR= Koshitappu Wildlife Reserve</p>							
<p>Note 2 : Summary (अनुमति दिईएको)</p> <p>स्नातक = 91 स्नातकोत्तर= 34 पिएचडी= 16 संस्थागत= 30 व्यक्तिगत=20</p>							
<p>Note 3 :Researches have been conducted in different Protected areas</p> <p>ACA= 27, ANCA= 7, BaNP=13, BNP=28, CNP=54, MBNP=3, KTWR=9, LNP=20, SNNP=29, ShNP=29, DHR=3, GCA=4, PNP=7, KCA=4, MCA=5, SNP=5, RNP=8, SPNP=3, KNP=2, KrCA=2</p>							

अनुसूची-२२.१: राष्ट्रिय बाघ संरक्षण समिति, नेपालको सांगठनिक संरचना

क्र.सं.	पदाधिकारी	पद
१	प्रधानमन्त्री	अध्यक्ष
२	मन्त्री, गृह मन्त्रालय	सदस्य
३	मन्त्री, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
४	मन्त्री, जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	सदस्य
५	मन्त्री, रक्षा मन्त्रालय	सदस्य
६	मन्त्री, कानून तथा न्याय मन्त्रालय	सदस्य
७	मन्त्री, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	सदस्य
८	नेपाल सरकारको मुख्य सचिव	सदस्य
९	समितिले छनौट गरेका राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रका बाघ तथा बाघको पारिस्थितिकीय प्रणालीसम्बन्धी लक्ष्यप्रतिष्ठित विशेषज्ञहरू, २ जना	सदस्य
१०	समितिले छनौट गरेका राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रबाट नेपालमा बाघ संरक्षण सम्बन्धमा सहयोग गर्ने निकायका उच्च स्तरका प्रतिनिधि, १ जना	सदस्य
११	सचिव, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	सदस्य सचिव

अनुसूची-२२.२: राष्ट्रिय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण समन्वय समितिको सांगठनिक संरचना

सि.नं.	पदाधिकारी	पद
१	मन्त्री, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	अध्यक्ष
२	सचिव, गृह मन्त्रालय	सदस्य
३	सचिव, रक्षा मन्त्रालय	सदस्य
४	सचिव, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
५	सचिव, कानून तथा न्याय मन्त्रालय	सदस्य
६	सचिव, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	सदस्य
७	प्रधानसेनापति, नेपाली सेना	सदस्य
८	महानिरीक्षक, नेपाल प्रहरी	सदस्य
९	महानिरीक्षक, सशस्त्र प्रहरी	सदस्य
१०	प्रमुख, राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग	सदस्य
११	महानिर्देशक, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग	सदस्य-सचिव

अनुसूची-२२.३: केन्द्रियस्तरको वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण इकाईको सांगठनिक संरचना

सि.नं.	पदाधिकारी	पद
१	महानिर्देशक, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग	संयोजक
२	महानिर्देशक, वन विभाग	सदस्य
३	महानिर्देशक, भन्सार विभाग	सदस्य
४	सहायक रथी, नेपाली सेना	सदस्य
५	नायव महानिरीक्षक, केन्द्रिय अनुसन्धान ब्यूरो, नेपाल प्रहरी	सदस्य
६	नायव महानिरीक्षक, सशस्त्र प्रहरी	सदस्य
७	अनुसन्धान निर्देशक, राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग	सदस्य
८	नेपालमा वन्यजन्तु संरक्षणमा कार्यरत गैर सरकारी संस्थाका प्रतिनिधि दुई	सदस्य
९	उपमहानिर्देशक, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग	सदस्य सचिव

अनुसूची-२३: नेपालका संरक्षित क्षेत्रहरू

क्र.सं.	राष्ट्रिय निकुञ्ज	घोषित वर्ष (सन्)	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
१.	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	१९७३	९५२.६३
२.	लामटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज	१९७६	१७१०
३.	सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज	१९७६	११४८
४.	रारा राष्ट्रिय निकुञ्ज	१९७६	१०६
५.	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	१९७६	९६८
६.	शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज	१९८४	३५५५
७.	खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज	१९८४	२२५
८.	मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज	१९९१	१५००
९.	शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज	२००२	१५९
१०.	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०१०	५५०
११.	शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज	*२०१७	३०५
१२.	पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज	*२०१७	६२७.३९
	जम्मा		११८०६.०२

क्र.सं.	वन्यजन्तु आरक्ष	घोषित वर्ष (सन्)	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
१.	कोशी टप्पु वन्यजन्तु आरक्ष	१९७६	१७५
	जम्मा		१७५

क्र.सं.	शिकार आरक्ष	घोषित वर्ष (सन्)	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
१.	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	१९८७	१३२५
	जम्मा		१३२५

क्र.सं.	संरक्षण क्षेत्र	घोषित वर्ष (सन्)	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
१.	अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र	१९९२	७६२९
२.	कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र	१९९७	२०३५
३.	मनास्लु संरक्षण क्षेत्र	१९९८	१६६३
४.	कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र	२००९	१६.९५
५.	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र	२०१०	२१७९
६.	अपि-नाम्पा संरक्षण क्षेत्र	२०१०	१९०३
	जम्मा		१५४२५.९५

क्र.सं.	मध्यवर्ती क्षेत्र	घोषित वर्ष (सन्)	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
१.	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	१९९६	७२९.३७
२.	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	१९९६	५०७
३.	लामटाङ्ग राष्ट्रिय निकुञ्ज	१९९८	४२०
४.	शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज	१९९८	१३४९
५.	मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज	१९९९	८३०
६.	सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज	२००२	२७५
७.	शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज	*२०१७	२४३.५
८.	कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष	२००४	१७३
९.	पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज	*२०१७	२८५.३
१०.	रारा राष्ट्रिय निकुञ्ज	२००६	१९८
११.	खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज	२००६	२२५
१२.	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०१०	३४३
१३.	शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०१६	११८.६१
	जम्मा		५,६८७.७८
	कूल जम्मा क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)		३४,४९९.७५

नोट: * वन्यजन्तु आरक्षबाट राष्ट्रिय निकुञ्जमा परिवर्तन

अनुसूची-२४: विभागमा कार्यरत कर्मचारीहरूको नामावली

क्र.सं.	पद	नाम,थर	मोबाइल नं.	कैफियत
१	महानिर्देशक	श्री मन बहादुर खड्का	९८५१२११२१०	
२	उप-महानिर्देशक	श्री गोपाल प्रकाश भट्टराई	९८५१००४५०१	
३	उप-महानिर्देशक	श्री शेरसिंह ठगुन्ना	९७४११४२५७५	
४	व्यवस्थापन अधिकृत	श्री नारायण रुपाखेती	९७४५००७४६५	
५	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन अधिकृत	श्री किशोर कुमार मेहता	९८५५०२७२४४	TAL मा काज
६	योजना अधिकृत	श्री अमिर महर्जन	९८४१८९६७३५	
७	इकोलोजिष्ट	श्री लक्ष्मण प्रसाद पौड्याल	९८५१०२३०१०	
८	संरक्षण शिक्षा अधिकृत	श्री विष्णु प्रसाद श्रेष्ठ	९८५११६०६७८	
९	अनुसन्धान अधिकृत	श्री सुष्मा राना	९८४४६६००६२	
१०	उप-सचिव (लेखा)	श्री भवराज जोशी	९८४१२४४४८८	
११	सि.डि.ई.	श्री रमेश कुमार मित्तल	९८५१०२६१५६	
१२	उप-सचिव (प्र.)	श्री तुलाराज सुनुवार	९८५११३६२८३	
१३	लेखा अधिकृत	श्री एकनारायण शर्मा पौडेल	९८५६०२१२३२	
१४	शाखा अधिकृत	श्री विमला भुसाल	९८४१९८४०४२	
१५	स. व्यवस्थापन अधिकृत	श्री विष्णु प्रसाद थपलिया	९८५११६२४७५	
१६	स. संरक्षण शिक्षा अधिकृत	श्री भोजराज पन्थ	९८४९६८३८९५	
१७	स. अनुगमन तथा मू. अधिकृत	श्री केदारनाथ कट्टेल	९८४१०४७२२३	
१८	स. इकोलोजिष्ट	श्री ऋषि रानाभाट	९८४६६५६११०	
१९	स. अनुसन्धान अधिकृत	श्री रुपक महर्जन	९८५१२१२३३१	
२०	स. इकोलोजिष्ट	श्री भुपेन्द्र प्रसाद यादव	९८४१५०७९९२	
२१	कानून अधिकृत	श्री अन्जनी कुमार घिमिरे	९८५५०५०४३९	
२२	कम्प्युटर अधिकृत	श्री रविन्द्र कार्की	९८४१३९२९६७	
२३	कम्प्युटर अधिकृत	श्री प्रभावादे श्रेष्ठ	९८४१४५७०७४	
२४	कम्प्युटर अधिकृत	श्री खेमराज प्रसाई	९८०६०५९३७९	
२५	सहायक योजना अधिकृत	सरस्वती सापकोटा	९८४११७६४७१	
२६	शाखा अधिकृत	श्री खुमलाल भण्डारी	९८४७०७५१२४	
२७	नायव सुब्बा	श्री रतन के.सी.	९८५१२२७७४७	मालपोत का.ल.पु. काज
२८	नायव सुब्बा	श्री राज कुमार सुवेदी	९८४१७५५१८५	
२९	नायव सुब्बा	श्री दिलिप वन	९८४९६७९०९६	
३०	नायव सुब्बा	श्री सन्तोष राना	९८४३५३४९९३	
३१	नायव सुब्बा	श्री राजु प्रसाद श्रेष्ठ	९८४५२६७५७४	
३२	लेखापाल	श्री रुद्र प्रसाद न्यौपाने	९८४१४४००१५	
३३	रेन्जर	श्री सन्तोष कुमार भगत	९८४८३०३००१	
३४	रेन्जर	सरिता लामा	९८०२९७७८४९	
३५	रेन्जर	प्रमिला न्यौपाने	९८४१७४०९८१	

क.सं.	पद	नाम,थर	मोबाइल नं.	कैफ़ीयत
३६	रेन्जर	श्री अजय यादव	९८५५०४५७०३	
३७	सव-ईन्जिनियर	श्री योगेन्द्र वस्ताकोटी	९८५११२७०७६	
३८	खरीदार	श्री श्रीराम कालिका	९८४१६५५२१०	
३९	खरीदार	श्री कीर्तिरमेश जोशी	९८४१७९३९१३	
४०	सि.गे.	श्री जयहरि धिताल	९७४८९०२७६७	
४१	खरीदार	श्री हरिमोहन खड्का	९८४१३६२४६८	
४२	खरीदार	श्री वद्वि प्रताप शाह	९८४९३५००२९	
४३	कार्यालय सहयोगी / चौकिदार	श्री श्याम शरण श्रेष्ठ	९८४९६८०४७१	
४४	कार्यालय सहयोगी	श्री हरिकृष्ण फुयाँल	९८४१७७६९२९	
४५	हलुका सवारी चालक	श्री माधव कुमार डंगोल	९८४१३८००४९	
४६	गेमस्काउट	श्री बाबुकाजी तामाङ्ग	९८६९८०००७३	
४७	कार्यालय सहयोगी	धनमाया खत्री	९८४३१६८६९६	
४८	कार्यालय सहयोगी	सुशिला बस्नेत	९८४३६०६२१५	
४९	कार्यालय सहयोगी	श्री रोशनी नेपाली	९८२३३९८२०८	
५०	कार्यालय सहयोगी	श्री सरीता खत्री	९८६८२३८०९९	
५१	कार्यालय सहयोगी	श्री मिरा चौलागाईं	९८६०७८३२०३	
५२	कार्यालय सहयोगी	श्री विमला शेर्पा	९७४११२१३०९	
५३	ना.सु.	श्री रामशरण अधिकारी	९८०३८२९६६०	
५४	क.अ.	श्री कविता भण्डारी	९८४१७६५८१३	
५५	पुस्तकालय व्यवस्थापन सहयोगी	श्री निर्मला अधिकारी	९८४९१४७२००	
५६	हलका सवारी चालक	श्री सोननाथ कुँवर	९८४३८८२२०६	
५७	हलका सवारी चालक	श्री राजकुमार श्रेष्ठ	९८४१३०२८००	
५८	हलका सवारी चालक	श्री ओम प्रसाद तिमिल्सेना	९८४११९०८८७	
५९	हलका सवारी चालक	श्री रविन्द्र महर्जन	९८४१३६४२५७	
६०	हलका सवारी चालक	श्री कृष्ण लाल श्रेष्ठ	९८४१७७९३१६	

अनुसूची-२५: राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागबाट जारी नागरिक बडापत्र

क्र.सं.	सेवाको विवरण	सेवा लिने सेवाग्राहीले पेश गर्नु पर्ने कागजातहरू	लाग्ने समय	जिम्मेवार पदाधिकारी	कोठा नं.	बुझाउनु पर्ने दस्तुर
१.	संरक्षित क्षेत्रभित्र नेपाली नागरिक/ संस्थाबाट नमुना संकलन नगरिकन गरिने अध्ययन/अनुसन्धानको अनुमति	क. अध्ययन / अनुसन्धानको प्रस्ताव ख. सिफारिस पत्र ग. सेवाग्राहीको लिखित निवेदन	३ दिनभित्र	इकोलोजिस्ट/सहायक इकोलोजिस्ट	२३, २४	निःशुल्क
२.	संरक्षित क्षेत्रभित्र नेपाली नागरिक/ संस्थाबाट नमुना संकलन गरेर गरिने अध्ययन/अनुसन्धानको अनुमति	क. अध्ययन / अनुसन्धानको प्रस्ताव ख. सिफारिस पत्र ग. सेवाग्राही / संस्थाको लिखित निवेदन	१० दिनभित्र	इकोलोजिस्ट/सहायक इकोलोजिस्ट	२३, २४	निःशुल्क
३.	संरक्षित क्षेत्रभित्र विदेशी नागरिक/ संस्थाले नेपाली अनुसन्धानमूलक संस्थासँग आवद्ध भई गरिने अध्ययन/अनुसन्धान अनुमति	क. अध्ययन / अनुसन्धानको प्रस्ताव ख. सिफारिस पत्र ग. सेवाग्राहीको लिखित निवेदन घ. राहदानीको प्रतिलिपि ड. आवद्ध संस्थाको सिफारिस पत्र र प्रमाण-पत्रको प्रतिलिपि	१५ दिनभित्र	इकोलोजिस्ट/सहायक इकोलोजिस्ट	२३, २४	निःशुल्क
४.	वन्यजन्तु आयात/निर्यातमा अनुमति	क. सेवाग्राहीको लिखित निवेदन ख. आयात/निर्यात गरिन लागिएको वन्यजन्तुको संकलन गर्न तथा संकलन गरेका कानूनी प्रमाण/इजाजत	३० दिनभित्र	इकोलोजिस्ट/सहायक इकोलोजिस्ट	२३, २४	स्वदेशी नागरिक रु.२,०००/- विदेशी नागरिक रु.५,०००/- (विविध सिफारिस दस्तुर)
५.	संरक्षित क्षेत्रको वार्षिक कार्यक्रम/मध्यवर्ती क्षेत्रको कार्यक्रमबारे जानकारी	क. मौखिक अनुरोध / सेवाग्राहीको लिखित निवेदन ख. सम्बन्धित कार्यलय/मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन समितिको सिफारिस	२ दिनभित्र	योजना अधिकृत/सहायक योजना अधिकृत	२०, २२	निःशुल्क

क्र.सं.	सेवाको विवरण	सेवा लिने सेवाग्राहीले पेश गर्नु पर्ने कागजातहरू	लाग्ने समय	जिम्मेवार पदाधिकारी	कोठा नं.	बुझाउनु पर्ने दस्तूर
६.	मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापनको जानकारी	मौखिक अनुरोध	२ दिनभित्र	व्यवस्थापन अधिकृत/सहायक व्यवस्थापन अधिकृत	१२, १३, १४	निःशुल्क
७.	बन्यजन्तु शिकार अनुज्ञापत्र (नियमित शिकार)	सेवाग्राहीको लिखित निवेदन	७ दिनभित्र	व्यवस्थापन अधिकृत/सहायक व्यवस्थापन अधिकृत	१२, १३, १४	रा.नि. तथा ब.सं.नियमावली २०३० को अनुसूची १ वमोजिमको दस्तूर ।
८.	नियमित शिकार आखेटोपहार अनुज्ञापत्र	सेवाग्राहीको लिखित निवेदन	३ देखि ७ दिनभित्र	व्यवस्थापन अधिकृत/सहायक व्यवस्थापन अधिकृत	१२, १३, १४	नेपाली नागरिक रु.१०००/- विदेशी नागरिकरु.५०००/-
९.	संरक्षित क्षेत्रभित्र सेवा सञ्चालन	क. सेवाग्राहीको लिखित निवेदन ख. सेवा सञ्चालन गर्ने प्रस्ताव	७ दिनभित्र कारवाही शुरु गर्ने	व्यवस्थापन अधिकृत/सहायक व्यवस्थापन अधिकृत	१२, १३, १४	ऐन नियममा व्यवस्था भाए वमोजिम ।
१०.	संरक्षित क्षेत्रभित्र भौतिक पूर्वाधारहरू निर्माण अनुमति/सहमति/प्रक्रिया	क. सेवाग्राहीको लिखित निवेदन ख. भौतिक पूर्वाधारको प्रस्ताव	७ दिनभित्र कारवाही शुरु गर्ने	व्यवस्थापन अधिकृत/सहायक व्यवस्थापन अधिकृत	१२, १३, १४	निःशुल्क
११.	मध्यवर्ती क्षेत्र/संरक्षण क्षेत्रमा उद्योग दर्ता सहमति/अनुमति/प्रक्रिया	क. सेवाग्राहीको लिखित निवेदन ख. भौतिक पूर्वाधारको प्रस्ताव /सम्बन्धित निकायको सिफारिस	७ दिनभित्र कारवाही शुरु गर्ने	व्यवस्थापन अधिकृत/सहायक व्यवस्थापन अधिकृत	१२, १३, १४	निःशुल्क
१२.	बन्यजन्तु चोरी शिकार नियन्त्रण सम्बन्धी जानकारी	मौखिक अनुरोध	२ दिनभित्र	अनुसन्धान अधिकृत/ सहायक अनुसन्धान अधिकृत	२१, २५, ३३	निःशुल्क

क्र.सं.	सेवाको विवरण	सेवा लिने सेवाग्राहीले पेश गर्नु पर्ने कागजातहरू	लाग्ने समय	जिम्मेवार पदाधिकारी	कोठा नं.	बुझाउनु पर्ने दस्तूर
१३.	सुरक्षित क्षेत्रभित्र अवलोकन भ्रमणको अनुमति	१. सेवाग्राहीको लिखित निवेदन (लाग्ने समयको विवरणसहित) २. भ्रमणकर्ताहरूको नामावली	१ देखि ३ दिनभित्र	संरक्षण शिक्षा अधिकृत/सहायक संरक्षण शिक्षा अधिकृत	१५, १५/१, १६	ऐन नियममा व्यवस्था भए बमोजिम
१४.	वृत्तचित्र छायाङ्कन अनुमति पत्र	क. सेवाग्राहीको लिखित निवेदन ख. वृत्तचित्रको पटकथाको प्रतिलिपि ग. सूचना तथा संचार मन्त्रालयको सहमति पत्र घ. नियमानुसार छायाङ्कन दस्तूर बुझाएको रसिद	३ दिनभित्र	संरक्षण शिक्षा अधिकृत/सहायक संरक्षण शिक्षा अधिकृत	१५, १५/१, १६	नेपाली नागरिकलाई रु. ५,०००/- सार्कमुलुक नागरिकलाई रु. २५,०००/- अन्य विदेशी नागरिकलाई यू.एस.डलर १,०००/-
१५.	जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने तथा सूचनामूलक सामग्री	सेवाग्राहीको लिखित निवेदन वा मौखिक अनुरोध	२ दिनभित्र	संरक्षण शिक्षा अधिकृत/सहायक संरक्षण शिक्षा अधिकृत	१५, १५/१, १६	नि: शुल्क
१६.	साहसिक पर्यटकीय गतिविधिको सहमति	क. साहसिक गतिविधिको प्रस्ताव ख. सेवाग्राहीको लिखित निवेदन	३ दिनभित्र कारवाही शुरु गर्ने	संरक्षण शिक्षा अधिकृत/सहायक संरक्षण शिक्षा अधिकृत	१५, १५/१, १६	हिमाली तथा पहाडी संरक्षण क्षेत्रभित्र साहसिक पर्यटकीय सेवाहरू सञ्चालन गर्ने कार्यविधि २०६७ को अनुसूची १ बमोजिमको दस्तूर ।

क्र.सं.	सेवाको विवरण	सेवा लिने सेवाग्राहीले पेश गर्नु पर्ने कागजातहरु	लाग्ने समय	जिम्मेवार पदाधिकारी	कोठा नं.	बुझाउनु पर्ने दस्तूर
१७.	पुस्तकालय सेवा	मौखिक अनुरोध / सेवाग्राहीको लिखित निवेदन	२ दिनभित्र	सहायक सरक्षण शिक्षा अधिकृत/पुस्तकालय सहायक	३९	निःशुल्क
१८.	विविध सूचनासम्बन्धी जानकारी	मौखिक अनुरोध / सेवाग्राहीको लिखित निवेदन	२ दिनभित्र	सूचना अधिकारी		सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, नियमानुसार दस्तूर ।

दृष्टव्य :- गुनासो सुन्ने अधिकारी महानिर्देशक वा तोकिएको उप-महानिर्देशक । विस्तृत जानकारीका लागि सम्बन्धित शाखामा सम्पर्क राख्न हुन ।

अनुसूची २६: आ.व. २०७३/७४ मा राष्ट्रिय निकुञ्ज/आरक्ष/संरक्षण क्षेत्रमा दर्ता भएका मुद्दाको विवरण

चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज

सि. नं.	पक्राउ परेको मिति	पक्राउ परेको स्थान	मुद्दा दायर मिति	विवरण	पक्राउ प्रतिवादी संख्या	फरार संख्या	कैफियत
१.	२०७३/०४/१५	मकवानपुर	२०७३/०४/२७	अवैध रुपमा वालुवा चोरी निकासी	१	०	-
२.	२०७३/०५/०४	सुन्दरवस्ती, चितवन	२०७३/०५/१४	विना अनुमती ब्याट्रीबाट करेन्ट लगाई माछा मारेको	४	२	-
३.	२०७३/०५/१२	मेघौली, चितवन	२०७३/०५/२१	गैर कानूनी रुपमा माछा मारेको	१५	०	-
४.	२०७३/०५/३०	मकवानपुर	२०७३/०६/१६	विना अनुमती गैर कानूनी तवरले निकुञ्ज क्षेत्रभित्र माछा मारेको	४	१	-
५.	२०७३/०६/१०	माडी, चितवन	२०७३/०६/१८	अवैध रुपमा काठ चोरी निकासी गरेको	३	०	-
६.	२०७३/०६/०४	मेघौली, चितवन	२०७३/०६/१९	अवैध रुपमा सिसौको काठ (चोरी) ओसार पसार निकासी गरेको	३	४	-
७.	२०७३/०६/२७	नवलपरासी	२०७३/०७/११	अवैध रुपमा सालको काठ काटेको	१	२	-
८.	२०७३/०६/२७	वाटरभुला, चितवन	२०७३/०७/२२	अवैध रुपमा वन फडानी गरी बसोबास र खेती गरेको	१	७	-
९.	२०७३/०७/६	नवलपरासी	२०७३/०७/३०	अवैध रुपमा सालको काठ काटेको	१	२	-
१०.	२०७३/०७/२६	अरुणखोला, नवलपरासी	२०७३/०८/०९	अवैध रुपमा मध्यवर्ती क्षेत्रभित्र सिमलको काठ काटेको	२	२	-
११.	२०७३/०८/१२	चितवन	२०७३/०८/२३	राप्ती नदीमा विना अनुमती तयारी जाल प्रयोग गरी माछा मारेको	८	०	-
१२.	२०७३/०८/१८	माडी, चितवन	२०७३/०८/२९	निकुञ्ज भित्र अवैध रुपमा माछा मारेको र खरेटो काटेको	६	०	-
१३.	२०७३/१०/४	चितवन	२०७३/१०/९	मध्यवर्ती क्षेत्रभित्र पासोमा पारी चितल मारेको	३	३	-
१४.	२०७३/११/२२	चुरे डाडाँ (निकुञ्ज भित्र)	२०७३/१२/०७	विना इजाजत सालको रुख कटान गरेको	१२	१	-
१५.	२०७३/१२/१८	ठोरी, पर्सा	२०७४/०१/१०	अवैध रुपमा सालको काठ चोरी निकासी गरेको	१	१	-
१६.	२०७३/१२/१८	ठोरी, पर्सा	२०७४/०१/२१	मध्यवर्ती सामुदायिक वनमा अवैध रुपमा काठ काटेको	३	७	-
१७.	२०७४/०१/०९	चितवन	२०७४/०२/१९	मध्यवर्ती क्षेत्रभित्र अवैध रुपमा बँदेलको वच्चा चोरीनिकासी गरेको	३	०	-

सि. नं.	पक्राउ परेको मिति	पक्राउ परेको स्थान	मुद्दा दायर मिति	विवरण	पक्राउ प्रतिवादी संख्या	फरार संख्या	कैफियत
१८.	२०७४/०२/२४	मैघौली, चितवन	२०७४/०३/०९	अवैध रुपमा करेन्ट लगाई माछा मारेको	१	०	
१९.	२०७४/०२/२९	चितवन	२०७४/०३/१५	मृत गोहोरो सहित फेला परेको	१	०	

बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज

सि. नं.	पक्राउ परेको मिति	पक्राउ परेको स्थान	मुद्दा दायर मिति	विवरण	पक्राउ प्रतिवादी संख्या	फरार संख्या	कैफियत
१.	२०७३/१२/२४	कोहलपुर, बाँके	२०७३/१/२०	चितुवाको छाला- ३ थान सहित पक्राउ	४		
२.	२०७३/३/१७	ओभरी चोक पोष्ट, बाँके	२०७३/४/२	सुन गोहोरो- १ सहित पक्राउ	१		
३.	२०७३/८/१८	कोहलपुर, बाँके	२०७३/९/१३	सालक- १ सहित पक्राउ	४		

सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज

सि. नं.	पक्राउ परेको मिति	पक्राउ परेको स्थान	मुद्दा दायर मिति	विवरण	पक्राउ प्रतिवादी संख्या	फरार संख्या	कैफियत
१.	२०७३/०३/२६	मध्यवर्ती क्षेत्रमा	२०७३/०४/३२	सतुवा जडिबुडी- १० के.जी. सहित पक्राउ	३		१० के.जी. (ब्रामद भण्डो समयमा)
२.			२०७३/०५/३	काठ काटेको सम्बन्धमा	१		काठ ब्रामद हुन नसकेको
३.	२०७३/०७/०३	मध्यवर्ती क्षेत्रमा	२०७३/०७/२८	भारलको सिङ्ग- ४ वटा सहित पक्राउ	२		
४.	२०७४/०३/११	मध्यवर्ती क्षेत्रमा	२०७४/०३/२९	सतुवा जडिबुडी- ५०० ग्राम सहित पक्राउ	१		

बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज

सि. नं.	पक्राउ परेको मिति	पक्राउ परेको स्थान	मुद्दा दायर मिति	बिवरण	पक्राउ प्रतिवादी संख्या	फरार संख्या	कैफियत
१.	२०७३/०५/०१	वाासगढी न.पा.३, बर्दिया	२०७३/०५/२१	वदेलको शिकार गरेको सम्बन्धमा	१२		
२.	२०७३/०७/११	चिसापानी पोष्ट, बाँके	२०७३/०८/०३	मृत दुम्सी- १ सहित पक्राउ	२		
३.	२०७३/०५/०८	निकुञ्ज ववई क्षेत्र	२०७३/०८/३०	निकुञ्ज ववई क्षेत्रभित्र जरायोको सुकुटी सहित पक्राउ	३		
४.	२०७३/०८/२४	निकुञ्जको कर्मला क्षेत्र	२०७३/०९/१८	निकुञ्जको कर्मला क्षेत्रमा घोरलको मासु सहित पक्राउ	५		
५.	२०७३/०९/१५	कर्णाली चिसापानी क्षेत्र	२०७३/०९/२५	चितुवाको छाला- १ थान सहित पक्राउ	१		
६.	२०७३/०९/२७	शिवपुर ८ मोहनपुर	२०७३/१०/११	चित्तलको मासु- २१ के.जी. सहित पक्राउ	३		
७.	२०७३/०४/०२	मध्यवर्ती सामुदायिक वन	२०७३/०४/२०	साल गोलिया- १ थान सहित पक्राउ	२		
८.	२०७३/०४/०७	वाासगढी न.पा., अमोहिया	२०७३/०४/२१	साल गोलिया- ३ थान सहित पक्राउ	१		
९.	२०७३/०१/०५	ववई न.पा. ३, कर्मला	२०७३/०५/२४	साल गोलिया- ३ थान सहित पक्राउ	१		
१०	२०७३/०५/०२	पाताभार ४, बर्दिया	२०७३/०५/२४	साल गोलिया- ५ थान सहित पक्राउ	४		गाडा थान १ सहित पक्राउ
११	२०७३/०५/०२	जरहाफाँटा मध्यवर्ती सामुदायिक वन	२०७३/०६/२०	साल गोलिया- १ थान सहित पक्राउ	१		

१२	२०७३।१।०९	भुरीगाँउ, बर्दिया	२०७४।१।०६	साल गोलिया- ३ थान सहित पक्राउ	४		
१३	२०७४।१।२२	ठाकुरबाबा २, बर्दिया	२०७४।२।१०	साल गोलिया- २ थान सहित पक्राउ	१		
१४	२०७४।१।२१	ठेनीखोला ईलाका	२०७४।२।१०	जराथो लखोटि शिकार गरेको	६		खुर्पा थान १ सहित
१५	२०७४।१।२६	शुमनी मध्यवर्ती सामुदायिक वन	२०७४।२।१८	मध्यवर्ती सामुदायिक वन भित्र चित्तलको मासु ३५ के.जी. सहित पक्राउ	५		
१६	२०७४।२।०७		२०७४।२।१८	विष प्रयोग गरी माछा मारेको	२		
१७	२०७३।०६।२८	मगरागडी ९, औरी	२०७३।०७।१९	साल काठ- २ थान सहित पक्राउ	१		
१८	२०७३।१।२।०९	कर्णाली चिसापानी	२०७३।१।२।२२	साल काठ- ७ थान सहित पक्राउ	४		
१९	२०७३।१।२।११	भुरीगाउँ, बर्दिया	२०७३।१।२।२७	साल गोलिया- ५ थान सहित पक्राउ	४		२ राँगा सहित गाडा थान १ पक्राउ
२०	२०७४।२।०८	गाडीको चित्तल मारेको, गगटे खोला	२०७४।२।१०	गाडीले चित्तल- १ मारेको	२		ट्रक १ र कार १ पक्राउ
२१	२०७४।२।३१	गाडीको चित्तल मारेको, अम्रेनी	२०७४।३।१८	गाडीले चित्तल मारेको	१		निजी जिप १
२२	२०७४।२।३०	निकुञ्ज भित्रको र राजमार्ग (पूर्व/पश्चिम)	२०७४।३।१९	राजमार्गमा बसले बाँदर- १ मारेको	१		बस १
२३	२०७४।३।६	कर्मला, बर्दिया	२०७४।३।२२	साल गोलिया- १ थान सहित पक्राउ	३		
२४	२०७३।९।१५	कर्णाली चिसापानी	२०७३।९।२५	चित्तुवाको छाला- १ थान सहित पक्राउ	१		
२५	२०७४।३।१२	बुढा खोला, राजमार्ग	२०७४।३।२२	राजमार्गमा माइक्रो बसले घोरल- १ मारेको	१		माइक्रो बस १

शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज

सि. नं.	पक्राउ परेको मिति	पक्राउ परेको स्थान	मुद्दा दायर मिति	विवरण	पक्राउ प्रतिवादी संख्या	फरार संख्या	कैफियत
१.	२०७३/१०/२३	निकुञ्ज भित्र	२०७३/१०/२८	निकुञ्ज क्षेत्रभित्र बढेलको मासु १० के.जी. सहित पक्राउ	४		
२.	२०७३/११/१०	निकुञ्ज भित्र	२०७३/११/१२	निकुञ्ज क्षेत्रभित्र बढेल १ सहित पक्राउ	१		
३.	२०७४/२/६	निकुञ्ज भित्र	२०७४/२/१९	निकुञ्ज क्षेत्रभित्र बढेल २ सहित पक्राउ	८		
४.	२०७४/३/४	निकुञ्ज भित्र	२०७४/३/११	निकुञ्ज क्षेत्रभित्र माछा मार्न आएको	१	३	
५.		बैजनाथ मध्यवर्ती सामुदायिक वन	२०७३/४/२४	मध्यवर्ती सामुदायिक वनमा काठ काटेको (७१ रुब)	१४		
६.	२०७३/४/२५		२०७३/४/३२	सिसौ काटेको	२		
७.	२०७३/४/२८		२०७३/५/१०	चिरान काठ ६१ थान सहित पक्राउ	७		
८.	२०७३/५/२६		२०७३/६/२	मध्यवर्ती सा.व.मा काठ काटेको (९ थान)	१		
९.	२०७३/६/४		२०७३/६/६	आवादीमा जामुन काटेको (११ थान)	१		
१०.	२०७३/६/९		२०७३/६/३	अस्ता काटेको (१ वटा)	२		
११.	२०७३/६/१६		२०७३/६/२०	साल गोलिया थान १ सहित पक्राउ	३		
१२.	२०७३/७/१०		२०७३/७/२२	साल गोलिया थान २ सहित पक्राउ	२		
१३.	२०७३/७/२४		२०७३/८/३	साल गोलिया थान ४ सहित पक्राउ	१		
१४.	२०७३/७/२५		२०७३/८/९	साल गोलिया थान ३ सहित पक्राउ	१	२	
१५.	२०७३/७/२४		२०७३/८/९	साल गोलिया थान ५ सहित पक्राउ	१	४	

१६.	२०७३।८।१	२०७३।८।१०	साल गोलिया थान १ सहित पक्राउ	१		
१७.	२०७३।९।१९	२०७३।९।२२	साल गोलिया थान १ सहित पक्राउ	१		१
१८.	२०७३।१०।१०	२०७३।१०।१४	साल गोलिया थान ५ सहित पक्राउ	१		
१९.	२०७३।११।१९	२०७३।११।२६	साल गोलिया थान १ सहित पक्राउ	२		२

शिवपुरी नार्गजुन राष्ट्रिय निकुञ्ज

सि. नं.	पक्राउ परेको मिति	पक्राउ परेको स्थान	मुद्दा दायर मिति	बिवरण	पक्राउ प्रतिवादी संख्या	फरार संख्या	कैफियत
१.	२०७३/५/२८	शि.ना.रा.नि.को जगात पोष्ट	२०७३/७/१	सालकको खपटा ३९२ गोटा सहित पक्राउ	१		जिल्ला नुवाकोट, सिक्रे गा.वि.स. वार्ड नं. २ बस्ने वर्ष २० का आईते तामाङ्ग
२.	२०७३/६/१०	शि.ना.रा.नि.को जगात पोष्ट	२०७३/६/१९	कालिज मारेको सम्बन्धमा	१		सालकको खपटा बिक्रि बितरण गरेको कसुरको अनुसन्धानको क्रममा निजको बरामद मोबाईलमा कालिज मारेको फोटो भेटिएको
३.	२०७३/६/१८	शि.ना.रा.नि.को जगात पोष्ट	२०७३/८/२	हुँचिल सम्बन्धमा	१		सालकको खपटा बिक्रि बितरण गरेको कसुरको अनुसन्धानको क्रममा निजको बरामद मोबाईलमा हुँचिल मारेको फोटो भेटिएको
४.	२०७३/११/१०	शि.ना.रा.नि.को ढकालचैर अन्तर्गत अल्ले ब्यारेक क्षेत्र	२०७३/११/२३	निकुञ्ज भित्र साईकलको ब्रेकको पासोजन्य हतियार सहित पक्राउ	३		

५.	२०७३/११/१९		२०७३/११/३०	कालिज मारेको फोटो फेला परेको सम्बन्धमा	३		पासोजन्य हतियार लिएर हिडेको कसुरमा अनुसन्धानको सिलसिलामा प्रतिवादी दिपक तामाङ्गले प्रयोग गरेको मोबाईलमा ४ वटा कालिज मारी हातमा लिएर फोटो खिचेको ।
६.	२०७३/११/१९			पासोजन्य हतियार लिएर हिडेको कसुरमा अनुसन्धानको सिलसिलामा प्रतिवादी दिपक तामाङ्गले प्रयोग गरेको मोबाईलमा १ वटा रतुवा मृगको फोटो भेटिएको ।	१		
७.		गोकर्णेश्वर न.पा. वार्ड नं.२ नागमती खोला		अवैध दुङ्गा १५० घ.मी. सहित पक्राउ	१		
८.	२०७४/१/२७	तारकेश्वर न.पा.को पासङ्ग ल्हामु मार्गमा		बोट बिरुवा नोक्सान हुनेगरी दुङ्गा खसालेको	२		अनुसन्धान भईरहेको
९.	२०७४/२/३	शि.ना.रा.नि.भिन्न		बिना अनुमती निकुञ्ज क्षेत्रभित्र संरचना निर्माण गरेको			"
१०	२०७४/२/३	शि.ना.रा.नि.भिन्न		बिना अनुमती राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रभित्र रुख ढालेको			"
११.	२०७४/२/२४	शि.ना.रा.नि. कार्यालय परिसरमा रहेको खानेपानी मुहानको पोखरीमा		निकुञ्ज क्षेत्रभित्रको पोखरीमा ब्लीचिङ पाउडर हाली माछा मारेको	१		"

१२.	२०७४/२/२८	शि.ना.रा.नि. क्षेत्रभित्र		निकुञ्ज क्षेत्रभित्र विना अनुमति झोन- १ उडाएको			
१३.	२०७३/१२/१२	जिल्ला नुवाकोट, तलाखु गा.वि.स. वडा नं. २ स्थित मध्यपहाडी लोकमार्ग र वाड नं. १ रामायण भन्ने स्थानमा		सालको गोलिया-९० थान (खाडलभित्र वेवारिसे अवस्थामा सालको काठ भेटिएको)	१		
१४.	२०७४/१/१२	शिवपुरी नगराजुन रा.नि.को नगराजुन सेक्टर		महेशनारायण सालघारी सा.व.उ.स.को दिपेचौरमा रुख काटेको	२		
१५.	२०७४/२/१४	शिवपुरी नगराजुन रा.नि.को नगराजुन सेक्टरमा पर्ने तारकेश्वर न.पा. वाड नं. ५, बैखुमा		रुख ढालेको सम्बन्धमा	१		

पर्सो राष्ट्रिय निकुञ्ज

सि. नं.	मुद्दा दायर मिति	विवरण	पक्राउ प्रतिवादी संख्या	फरार संख्या	कैफियत
१.	२०७३/९/१९	सालको चिरान काठ सम्बन्धमा	३	२	
२.	२०७३/१०/२७	गाडीको ठक्करबाट चित्तल- १ मरेको		१	
३.	२०७३/११/९	आरक्षभित्र प्रवेशगरी काठ चोरी निकासी गरेको	३		
४.	२०७३/११/२७	आरक्षभित्र प्रवेशगरी रुख काटेको	१		
५.	२०७४/१/२०	चित्तल १ मारी वन्यजन्तुको सिकार सम्बन्धमा	६		
६.	२०७४/२/१८	अवैध सालको काठ ओसारपसार गरेको	२	१	
७.	२०७४/३/२२	सालको खापा बनाई बिक्रि गरेको	१		

लामटाङ्ग राष्ट्रिय निकुञ्ज

सि. नं.	पक्राउ परेको मिति	पक्राउ परेको स्थान	मुद्दा दायर मिति	विवरण	पक्राउ प्रतिवादी संख्या	फरार संख्या	कैफियत
१.	१४/०७३/०७४		०७३/९/२४	रेडपाण्डाको चोरी शिकार गरी छाला थान १ समेत पक्राउ	२ जना		
२.	१५/०७४/०७५		०७४/४/१८	रेडपाण्डाको चोरी शिकार गरी छाला थान १ समेत पक्राउ	१ जना		

रारा राष्ट्रिय निकुञ्ज

सि. नं.	पक्राउ परेको मिति	पक्राउ परेको स्थान	विवरण	पकाउ प्रतिवादी संख्या	फरार संख्या	कैफियत
१.	२०७३/५/२४	भुलभुले सुरक्षा चेक पोष्ट	भालुको कलेजो- १ थान सहित पक्राउ	२		

शे-फोकसपुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज

सि. नं.	पक्राउ परेको स्थान	मुद्दा दायर मिति	विवरण	पकाउ प्रतिवादी संख्या	फरार संख्या	कैफियत
१.	निकुञ्ज क्षेत्रभित्र	२०७३/८/१९	जटामसी १८ बोरा पक्राउ			वेवारिसे
२.	निकुञ्ज क्षेत्रभित्र	२०७३/८/१३	जिम्बु ९० के.जि. पक्राउ			वेवारिसे
३.	निकुञ्ज क्षेत्रभित्र	२०७४/३/८	कुटकी १४० के.जि. पक्राउ			वेवारिसे

कोशीटापु वन्यजन्तु आरक्ष

सि. नं.	पक्राउ परेको मिति	पक्राउ परेको स्थान	मुद्दा दायर मिति	विवरण	पकाउ प्रतिवादी संख्या	फरार संख्या	कैफियत
१.	२०७३/७/२६	आरक्षको मध्यवर्ती क्षेत्र	२०७३/८/३	आरक्षको मध्यवर्ती क्षेत्रबाट बालुवा चोरी निकाशी गरेको	६		
२.	२०७३/७/१३	आरक्षको मध्यवर्ती क्षेत्र	२०७३/९/१	विद्युतीय करेन्ट प्रयोग गरी अर्ना-२ मारेको सम्बन्धमा	१		
३.	२०७३/१२/१३	आरक्षको मध्यवर्ती क्षेत्र	२०७३/१२/२१	आरक्षको मध्यवर्ती क्षेत्रबाट बालुवा चोरी निकाशी गरेको	६		

अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र

सि. नं.	पत्राउ परेको मिति	पत्राउ परेको स्थान	मुद्दा दायर मिति	बिबरण	पकाउ प्रतिवादी संख्या	फरार संख्या	कैफियत
१.	२०७३।५।३	जि.कास्की, सार्दीखोला १	२०७३।५।१७	सतुवा संकलन तथा ओसार पसार गरेको सम्बन्धमा	२		
२.	२०७३।४।२९		२०७३।५।१९	सतुवा संकलन तथा ओसार पसार गरेको सम्बन्धमा	५		
३.	२०७३।५।३	जि.मनाङ्ग, पिप्साङ्ग गा.वि.स. याटोङ्ग वन	२०७३।५।३१	कस्तुरी मृग, डाँफेलाई धराप पासो थापी चोरी शिकार गरेको	४		व्याण्डिड तार, गुलेली डोरी पासो, डोरी तारको पासो, नाइलनको डोरीको पास
४.	२०७३।६।२	जि.कास्की, दाङ्गसिङ्ग स्याउलीबजार	२०७३।६।४	संरक्षण क्षेत्रबाट बालुवा ओसार पसार गरेको	२		
५.	२०७३।७।२३	जि.कास्की, पो.उप-महानगरपालिका १३, कसेरी	२०७३।८।३०	संरक्षण क्षेत्रबाट हुंगा ओसारपसार गरेको	३		
६.	२०७३।८।८	जि.कास्की, पोखरा उप-महानगरपालिका ११, रानीपौवा	२०७३।८।३०	सतुवा संकलन गरी ओसारपसार एवं कालिजको शिकार गरेको	२		
७.	२०७३।९।१	जि.कास्की, पुरन्चौर २, ठाँटी	२०७३।९।२७	संरक्षण क्षेत्रबाट बालुवा ओसारपसार गरेको	२		
८.	२०७३।९।२०	जि.कास्की माछापुच्छ्रे ९, करुवा तातोपानी	२०७३।११।२	वन्यजन्तु भारल तथा चरा शिकार गरेको	२		पोलेको भारलको मासु, चरा

९.	२०७३।८।१३	जि. कास्की पुरन्चौर १, सादीखोला	२०७३।१।१८	कटिग पिसढुंगा ओसारपसार गरेको	३	कटिग पिस ढुंगा
१०.	२०७३।१।२।१८	जि. कास्की, माछापुच्छ्रे गा. वि. स. -१	२०७४।१।२१	रतुवा मृग तथा मुनाल चराको चोरी शिकार गरेको	१	रतुवा मृगको सिङ सहितको खप्पर, मृत मुनाल
११.	२०७३।१।०।१९	मुस्ताङ, कुञ्जो गा. वि. स. ६ र ९ स्थित निवेक डाडाको जंगल	२०७४।१।२१	संरक्षण क्षेत्र भित्रको जंगलमा वन डढेलो लगाएको	१	
१२.	२०७३।१।२।२८	पो. ले. म. न. पा. वडा नं. १३, काहुँखोला	२०७४।२।७	रतुवा मृगको खुट्टा (आखेटोपहार) ओसारपसार गरेको	३	रतुवा मृगको आखेटोपहार

मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज

सि. नं.	पक्राउ परेको मिति	पक्राउ परेको स्थान	बिवरण	पक्राउ प्रतिवादी संख्या	फरार संख्या	कैफियत
१.	२०७४/३		सतुवा, कस्तुरीको रौं र खुरसहित पक्राउ	४		

आ.ब. २०७३/७४ मा सम्पन्न गरिएका केही कार्यक्रमहरूको फलक

वन्यजन्तु उद्धार केन्द्र, बर्दिया रा.नि.

पर्सा रा.नि. मा देखिएको जंगली हात्ती

कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र, खैरापुर, बर्दिया

पोष्ट भवन निर्माण, आधाभार, पर्सा रा.नि.

सुरक्षा पोष्ट निर्माण, पर्सा रा.नि.

चितवन रा.नि.बाट स्थानान्तरण गरी शुक्लाफाँटा रा.नि.मा लिएको गैडा

पर्यटक विश्रामस्थल, सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज

घाँसे मैदान व्यवस्थापन, शुक्लाफाँटा रा.नि.

वन्यजन्तुको खानेपानी पोखरी निर्माण - पर्सा रा.नि.

सिमसार क्षेत्र व्यवस्थापन, चितवन रा.नि.

वन पथ निर्माण- पर्सा रा.नि.

गैडा स्थानान्तरण- चितवन रा.नि.

अर्ना स्थानान्तरण- चितवन रा.नि.

शुक्लाफाँटा रा.नि.मा देखिएका गिद्धहरु

जडिबुटी प्रदर्शनी प्लट- शे-फोक्सुण्डो रा.नि.

जडिबुटी प्रदर्शन प्लट, शे-फोक्सुण्डो रा.नि.

चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जमा देखिएको गौरीगाई

शुक्लाफाँटा रा.नि.मा गरिएको स्वीप अप्रेसन

गेटसहित तालिम हल निर्माण, बर्दिया रा.नि.

कर्मचारी आवास भवन, बाँके रा.नि.

नेपाल सरकार
वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय
राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग
बबरमहल, काठमाडौं

